

Csesznegi Viktória:

A Zombori Karmelita Rendház régi könyvei

Tartalom

A Zombori Karmelita Rendház régi könyvei	133
Bevezetés	135
A rend története.....	136
A rend története hazánkban.....	138
A rendház története	139
Az állomány elemzése nyelvi és időbeli szempontok szerint.....	141
<i>Egynyelvű kiadványok: .....</i>	<i>141</i>
<i>Többynelvű kiadványok:.....</i>	<i>142</i>
Rövid tematikus elemzés.....	144
A kötetek szerzői.....	147
A legjelentősebb nyomdászok és kiadók.....	155
A zombori karmelita rendház régi könyveinek tulajdonosai	175
<i>A győri karmelita rendház története és könyvei a zombori karmelitáknál .....</i>	<i>175</i>
<i>Császka (Császtka) György élete és könyvei a zombori karmelitáknál .....</i>	<i>178</i>
<i>A zombori karmelita rendház régi könyveinek további tulajdonosai .....</i>	<i>184</i>
<i>Plébániák és más intézmények mint előző tulajdonosok .....</i>	<i>203</i>
Befejezés.....	213
Irodalomjegyzék	215

BEVEZETÉS

Dolgozatom témája a ma Szerbiában található zombori Karmelita Rendház könyvtárának 1850 előtt megjelent könyveinek állománya. A rendház a sarutlan karmelitákhoz tartozik, melyeknek történetét a világon és hazánkban röviden bemutatom. Ezt követi majd dolgozatomban a régi könyves állomány nyelvi szempontok szerinti elemzése, illetve egy korfa, mely bemutatja - évtizedekre lebontva -, hogy az 1592 és 1850 között megjelent kiadványok milyen arányban vannak jelen a rendházban. Az időrendi ábrát egy rövid elemzés követi, melyben a könyvek témájáról írok.

A következő egysége dolgozatomnak az állomány szerzőiről szól, ezen belül is az ismert karmelita szerzetesek életéről és munkájáról számolok be. Ezt azon nyomdászok és kiadók bemutatása követi, akiket sok kiadvány képvisel a régi könyvek között.

A nyomdászati elemzés után a könyvek korábbi tulajdonosainak bemutatása következik. A zombori karmeliták győri rendtársaiktól és Császka György kalocsai érsektől kapták könyvtári állományuk nagy részét, először az ő történetük és a bejegyzéseiket tartalmazó könyvek, majd a többi azonosítható, ismertebb tulajdonos bemutatása következik.

Az állomány elemzése esetén zárójelben feltüntettem az egyes kötetek jelzetét is.

A dolgozat címlapján szereplő fényképen a zombori karmelita rendház bejárata feletti üvegablakon a karmeliták címere látható.

A REND TÖRTÉNETE

A rend a ma Izraelben található Karmel hegyről kapta a nevét, melyen a karmeliták lelki atyja, Illés próféta is élt.¹⁸⁶ A rend 1156-ban, a keresztes hadjáratok idejében keletkezett, amikor is néhány zarándok és keresztes lovag egy Berthold nevű társuk vezetésével letelepedett a Karmel hegyén¹⁸⁷, hogy Illés próféta lelkeségében és különleges Mária-tiszteletben magányos szerzetesi életet élhessenek. A rend első reguláját Albert jeruzsálemi pátriárka készítette 1206 és 1214 között, és III. Honorius pápa fogadta el és erősítette meg 1222-ben¹⁸⁸. Ezt a regulát, amely igen szigorú volt, Brokard, Berthold első utóda kérte¹⁸⁹.

Amikor a XIII. században a Szentföld a szaracénok kezére került, a karmelitáknak Európába kellett költözniük. Alkalmazkodva az európai stílusú¹⁹⁰, lazább fegyelmi szerzetesi élethez, Dél-Olaszországban, Franciaországban és Angliában telepedtek le. 1245 fontos évszám a rend életében, mert két fontos esemény is történt ekkor. 1245-ben tartották első egyetemes rendi gyűlésüket, melyen Stock Szent Simont választották főnöküknek. Az ő nevéhez fűződik a karmelita regula nyugati viszonyokhoz alkalmazása, a karmelita rend lelkipásztorkodásának, ezáltal papi renddé válásának, a tudományok művelésének kezdete; valamint a karmelitákra ma is jellemző skapuláré (azaz vállruha) viselésének bevezetése is¹⁹¹. Szintén 1245-ben (jún. 28.-júl. 17.) tartották a lyoni zsinatot¹⁹², amelynek keretében IV. Ince pápa a karmeliták rendjét kolduló rendként fogadta el¹⁹³.

A nyugati egyházszakadás idején (1378-1418) a karmeliták rendjén belül is szakadás, és ennek köszönhetően fegyelmi lazulás következett be. 1431-ben IV. Jenő pápa a regulán sokat könnyített, és mivel ezeket a könnyítéseket a renden belül sokan nem fogadták el, a rend kettévált egy szigorúbb és egy enyhébb ágra. Az enyhébb szabályokat követve¹⁹⁴ 1452-ben Boldog Soreth János megalapította az első

---

¹⁸⁶ Tokić, Dario: Carmel in Sombor. Karmelska Izdanja KIZ, Zagreb, 2005. 35. p.

¹⁸⁷ Gecse Gusztáv: A szerzetesség története. Seneca Kiadó, Budapest, 1995. 132. p.

¹⁸⁸ Tokić, Dario: i. m. 35. p.

¹⁸⁹ Gecse Gusztáv: i. m. 132. p.

¹⁹⁰ Tokić, Dario: i. m. 35. p.

¹⁹¹ Gecse Gusztáv: i. m. 132. p.

¹⁹² Török József: Lyoni zsinat. In: Magyar Katolikus Lexikon. http://lexikon.katolikus.hu/L/lyoni_zsinat.html (2012. május 1.)

¹⁹³ Gecse Gusztáv: i. m. 132. p.

¹⁹⁴ Gecse Gusztáv: i. m. 132-133. p.

női kolostort, valamint ugyanő létrehozta a karmelita harmadrendet is, vagyis a karmelita szellemiséghez kapcsolódó világi hívek közösségét¹⁹⁵.

A következő fontos évszám a rend történetében 1562, amikor Avilai Nagy Szent Teréz, egyházdoktor egy új női kolostort alapított a spanyolországi Avilában. Teréz egy olyan reformmozgalom megindítója volt, amely az egész karmelita rendet megváltoztatta: visszatért az eredeti szigorú szabályokhoz, és ezzel a renden belül egy új ágat, a sarutlan karmeliták ágát hozta létre. Mivel a női szerzetesek a férfi szerzetesek vezetése alatt voltak, illetve mert az ún. sarusok féltek, hogy a sarutlanok átveszik a rend vezetését, Teréznek támogatót kellett keresnie, és meg is találta Keresztes Szent János személyében. János szintén a nem kellő szigorúság miatt szeretett volna kilépni a karmelita rendből, és a karthauziakhoz csatlakozni. Ám mielőtt ezt megtette volna, találkozott Avilai Terézzel, aki készítette, hogy maradjon a karmelita rendben, és segítsen a reformokat a férfikolostorokra is kiterjeszteni. Keresztes Szent János támogatta a kezdeményezést, így a sarutlan karmelitákhoz már férfiak is csatlakoztak¹⁹⁶, 1568-tól¹⁹⁷. A Sarutlan Karmeliták Rendje (Ordo Carmelitarum Discalceatorum, OCD) tehát visszatért az eredeti, az elmékedésekben és tevékenységekben szigorúbb életmódhoz, a nagyobb figyelmet követelő imádsághoz¹⁹⁸, illetve a misztikus hagyományokhoz és életszentséghez, hiszen Szent Teréznek és Szent Jánosnak is abban a kegyelemben volt része, hogy sok misztikus élményben részesültek.¹⁹⁹

A karmeliták mindkét ága ezután töretlenül fejlődött tovább, többségében inkább sarutlan alapításokkal (de a sarus karmelitákra is hatással voltak), egészen a XVIII. századig, amikor is a Nagy Francia Forradalom következtében feloszlatták a szerzetesrendek nagy részét, és emiatt a karmelitáknak mindössze három tartományuk marad. Ám a missziós tevékenységnek köszönhetően már Avilai Szent Teréz életében Afrikában, 1588-ban Mexikóban, a Közel-Keleten pedig 1631-től

---

¹⁹⁵ Bakos Rafael OCD: Terézi Karmel. 100 éves a magyar rendtartomány. Magyar Sarutlan Karmelita Rendtartomány, Budapest, 2003. 21. p.

¹⁹⁶ Gecse Gusztáv: i. m. 133-134. p.

¹⁹⁷ Bakos Rafael OCD: i. m. 22. p.

¹⁹⁸ Tokić, Dario: i. m. 37. p.

¹⁹⁹ Gecse Gusztáv: i. m. 134. p.

jelennek meg a karmeliták²⁰⁰. A XIX. században a rend Európában is újra virágzásnak indul²⁰¹, a XX. században pedig már az összes kontinensen missziós házak, kolostorok és rendtartományok jönnek létre a karmeliták vezetésével²⁰².

A rend címere (mely a címlapon látható), a következőképpen néz ki: egy csücskös talpú pajzsban a talp két szélétől egy barna ék emelkedik, melynek csúcsán egy latin kereszt található. A pajzson három csillag látható, két barna és egy fehér, ezek a Szűzanyát jelképezik. A pajzs tetején egy ötágú korona van, melyből lángok, és a lángokból egy pallost tartó kéz emelkedik ki. A korona fölött 12 csillag, illetve a karmeliták jelmondata látható: „Zelo zelatus sum, pro Domino Deo exercituum”²⁰³, ami azt jelenti: „Emészt a buzgalom az Úrért, a Seregek Istenéért.”²⁰⁴.

A Karmeliták regulájának hét fontos üzenete van: Jézus Krisztushoz való hűség; elmélkedés és „lelki olvasás”; közös részvétel a liturgiában; imádság és buzgóság; a közösség szolgálata és a szükségletekről gondoskodás; állhatatos kitartás a belső csendben; bölcs megítélés használata az erkölcsi tisztaság eléréséhez.²⁰⁵

A REND TÖRTÉNETE HAZÁNKBAN

Magyarországon a karmeliták rendjét Nagy Lajos király édesanyja, Erzsébet királyné telepítette meg 1375-ben Budán. A következő kolostorokat Pécssett, Privigyén, Eperjesen, Podolinban, Székesfehérváron alapították a sarus karmeliták; a sarutlan karmeliták pedig 1667-től telepedtek meg hazánkban²⁰⁶, Győrben (történetüket ld. később), Szakolcán, Budapesten (a VI. kerületben), Zomborban (ld. később), Keszthelyen, Kunszentmártonban és Miskolcon rendházat; Attyapusztán pedig remetetelepet hoztak létre²⁰⁷.

---

²⁰⁰ Bakos Rafael OCD: i. m. 24-25. p.

²⁰¹ Gecse Gusztáv: i. m. 135. p.

²⁰² Bakos Rafael OCD: i. m. 25. p.

²⁰³ Gömbös Tamás: A Szerzetes és Lovagrendek Címerei és Viseletei. Tellér Kiadó, Budapest, 1993. 62. p.

²⁰⁴ Biblia. Szent István Társulat, Budapest, 1982. 359. p. (1Kir 19, 14)

²⁰⁵ Tokić, Dario: i. m. 39-41. p.

²⁰⁶ Kiss János - Sziklay János (szerk.): A katolikus Magyarország. A magyarok megtérésének és a Magyar Királyság megalapításának kilencszázados évfordulója alkalmából (1. kötet). Stephaneum Nyomtató Műintézet, Budapest, 1902. 1095. p.

²⁰⁷ Gecse Gusztáv: i. m. 135. p.

A karmelita rend sarutlan női ága először gróf Eszterházy Móric özvegyének, Lobkovicz Polixena-nak és Zalka János győri püspöknek a közreműködésével telepedett le hazánkban, 1893-ban a Sopron mellett fekvő, egykor a pálosok tulajdonában lévő bánfalvi kolostorában²⁰⁸. Magyarországon Sopronbánfalván kívül 1906-ban Szombathelyen, 1936-ban pedig Pécsen alapítottak kolostort²⁰⁹.

A karmelita rendtől 1950-ben elvették a működési engedélyt, így a szerzeteseknek el kellett hagyniuk a rendházakat. 1988. augusztus 28-án a rend elsőként a budapesti rendházat, majd a keszthelyi, az attyapusztai, a kunszentmártoni, és győri rendházakat kapta vissza. A pécsi női kolostor és a miskolci rendház a püspökség tulajdona volt, így nem kerültek államosításra.²¹⁰

A RENDHÁZ TÖRTÉNETE

A zombori karmelita rendház történetének kezdete 1828-hoz köthető, ekkor született az a döntés, hogy új templomot fognak építeni Zomborban. Az alapkövetétel 1860. október 6-án volt, ettől a dátumtól kezdve a templomot 1875-ig folyamatosan építették, amikor is az építkezés félbe maradt²¹¹. 1894. júniusában Császka György kalocsai érsek Zomborban járt, és részletesen tudakozódott a készülő templom állapotáról. Közbenjárására dr. Thurszky Zsigmond bizottságot alapított, amelynek köszönhetően folytatták a templom építését²¹², és 1904. augusztus 20-án felszentelték Szent István király tiszteletére. A templom létrejöttében természetesen a hívek adakozása és a régi templom pénztára is hozzájárult²¹³. A templom felszentelését dr. Városov Gyula (székesfehérvári püspök, későbbi kalocsai érsek) végezte²¹⁴.

A ferencesek után a következő, és máig ott élő szerzetesek, a karmeliták 1904-ben érkeztek Zomborba²¹⁵. A meghívást Császka György kalocsai érseknek köszönhették, aki - mivel paphiány volt - szerzeteseket szeretett volna a városba. Ezt

---

²⁰⁸ Kiss János - Sziklay János (szerk.): i. m. 1096-97. p.

²⁰⁹(Rendfőnöki közlés): Karmelita apácák. In: Magyar Katolikus Lexikon. http://lexikon.katolikus.hu/K/karmelita_apacak.html (2012. május 1.)

²¹⁰ Gecse Gusztáv: i. m. 135. p.

²¹¹ Toki, Dario: i. m. 99. p.

²¹² Muhi János: Zombor története. Kalangya-kiadás, Zombor, 1944. 226. p.

²¹³ Borovszky Samu (szerk.): Magyarország Vármegyéi és Városai. Bács-Bodrog vármegye II. (3. kötet). Országos Monographia Társaság, Budapest, 1909. 326. p.

²¹⁴ Muhi János: i. m. 242. p.

²¹⁵ Toki, Dario: i. m. 13. p.

a városi tanács elfogadta, így az érsek által adományozott pénzüsszeget (7000 korona) nem kellett visszafizetnie a városnak, sőt, Császka még további 20.000 koronával támogatta a karmelitákat²¹⁶. Rendházuk alapkövét 1904. július 4-én tették le az új Szent István templom mellé. Szintén ez év december 22-én a templomot és a rendházat a karmeliták tulajdonába helyezték, melyet hivatalosan – az egyházi törvény (kánon) szerint – 1905. február 25-én alapították. A felépített kolostort szintén 1905-ben, május 14-én szentelték fel és ajánlották Szent József oltalmába²¹⁷. A zombori karmeliták a Magyar Sarutlan Karmelita Rend (OCD) nem teljes jogú provinciájának harmadik legnagyobb kolostorában éltek és dolgoztak. Mivel a rendtartományban a nagyobb egyházi feladatokat szétosztották egymás között a rendházak, Budapest a tartományfőnök lakhelye és a központ volt, Győrött a novíciusokat készítették fel, Zombor fő feladata a teológiai képzés volt, amiből következik, hogy fontos szellemi központ is volt fennállásának első 15 évében²¹⁸. 1920-ban – amikor Zombort az akkori Jugoszláviához csatolták – a kolostort elválasztották a Magyar Rendtartománytól, és a rend közvetlen (római) fennhatósága alá helyezték²¹⁹.

Amikor a második világháborút követően, 1949. április 7-én, a monostor nagy részét elfoglalták²²⁰, a szerzeteseknek a földszintre és az első emeletre kellett költözniük. Ekkor helyezték át a kolostor könyvtárát egy időre az ebédlőbe²²¹. A karmeliták közül néhányan 1958-ban a Zágrábhoz közeli Leskovác-ba²²², 1959-ben pedig, Boldog Alojzije Stepinac bíboros meghívására Zágrábba érkeztek, majd 1960-ban Remetén rendházat alapítottak²²³, melyet a pálosoktól vettek át, a templommal és a plébániával együtt. 1990-ben megalapítják a Szent József Horvát Karmelita Rendtartományt. 1990 és 2003 között, főleg a NATO bombázások miatt, helyreállítási

---

²¹⁶ Vizsmeg Bernardin : A zombori karmelita rendház története (kézirat), 2-3. p.

²¹⁷ Tokić, Dario: i. m. 99. p.

²¹⁸ Tokić, Dario: i. m. 13. p.

²¹⁹ Tokić, Dario: i. m. 41. p.

²²⁰ Tokić, Dario: i. m. 99. p.

²²¹ Tokić, Dario: i. m. 73. p.

²²² Tokić, Dario: i. m. 99. p.

²²³ Tokić, Dario: i. m. 41. p.

munkákat végeznek a zombori rendházon és a templomon. 2004-2005-ben a horvát szerzetesek a Karmel 100. évfordulóját ünnepelték Zomborban²²⁴.

AZ ÁLLOMÁNY ELEMZÉSE NYELVI ÉS IDŐBELI SZEMPONTOK SZERINT

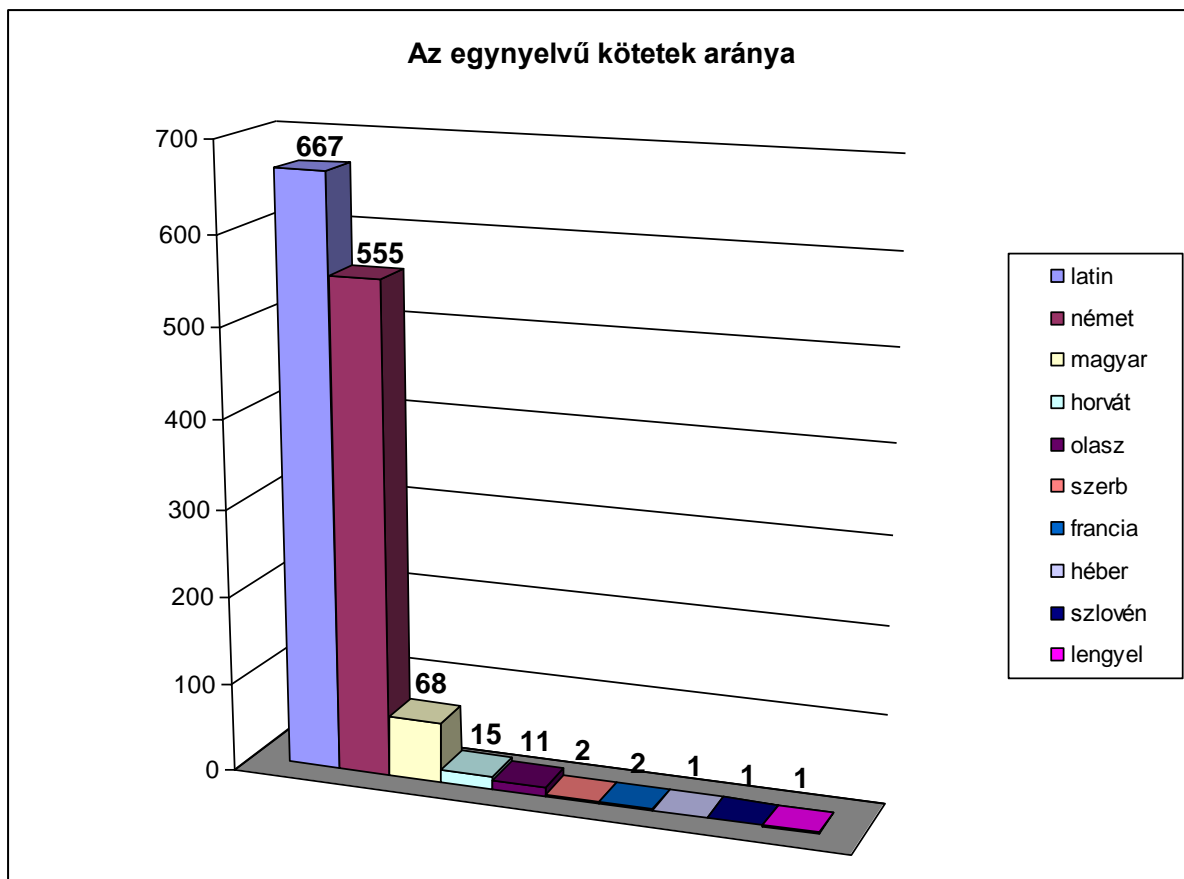
Egynyelvű kiadványok:

Az összesen 1348 kötetes állomány legnagyobb része latin nyelvű, 667 könyv, a második legtöbb, 555 kötet német nyelvű. Magyarul 68 könyv íródott, ezek a pesti növendék papság magyar egyházirodalmi iskolájának kötetei, *Szalay Imre* által összegyűjtött, illetve *Májfer József*- és *Szepesy Ignác*-féle prédikációk; olvasókönyv, „gazdasági kistükör”, hittankönyv és latin nyelvtankönyv iskolai oktatásra; *Intay Vazul* fordításában *Kempis Tamás* Krisztus követése, *Péteri Takáts József* erkölcsi oktatásai, a jezsuita *Szepesi Imre* latin és görög nyelvtankönyve, *Gerő György* Keresztény Herkulesnek Bullióni Godefrednek hadi munkái című regénye stb.

Érdekes, hogy csak 15 horvát és 2 szerb nyelvű kötet található csak a régi könyvek között. 11 olasz és 1 héber nyelvű kötet is megjelenik az állományban. A szlovén nyelvet *Anton Kadcich* erkölcssteológiai munkája (A711), a franciát pedig *Johann Heinrich Samuel Formey* pszichológiai munkája (Z2.12) és *Sir George Wollap* memoárja, vagyis emlékirata (C4.10) képviseli. Egy lengyel nyelvű könyv is található a zombori rendház régi könyvei között (Z814), ennek előző tulajdonosai *Josephus Tyrka* és *Guwelkievicz* voltak.

---

²²⁴ Tokić, Dario: i. m. 99. p.

Többnyelvű kiadványok:

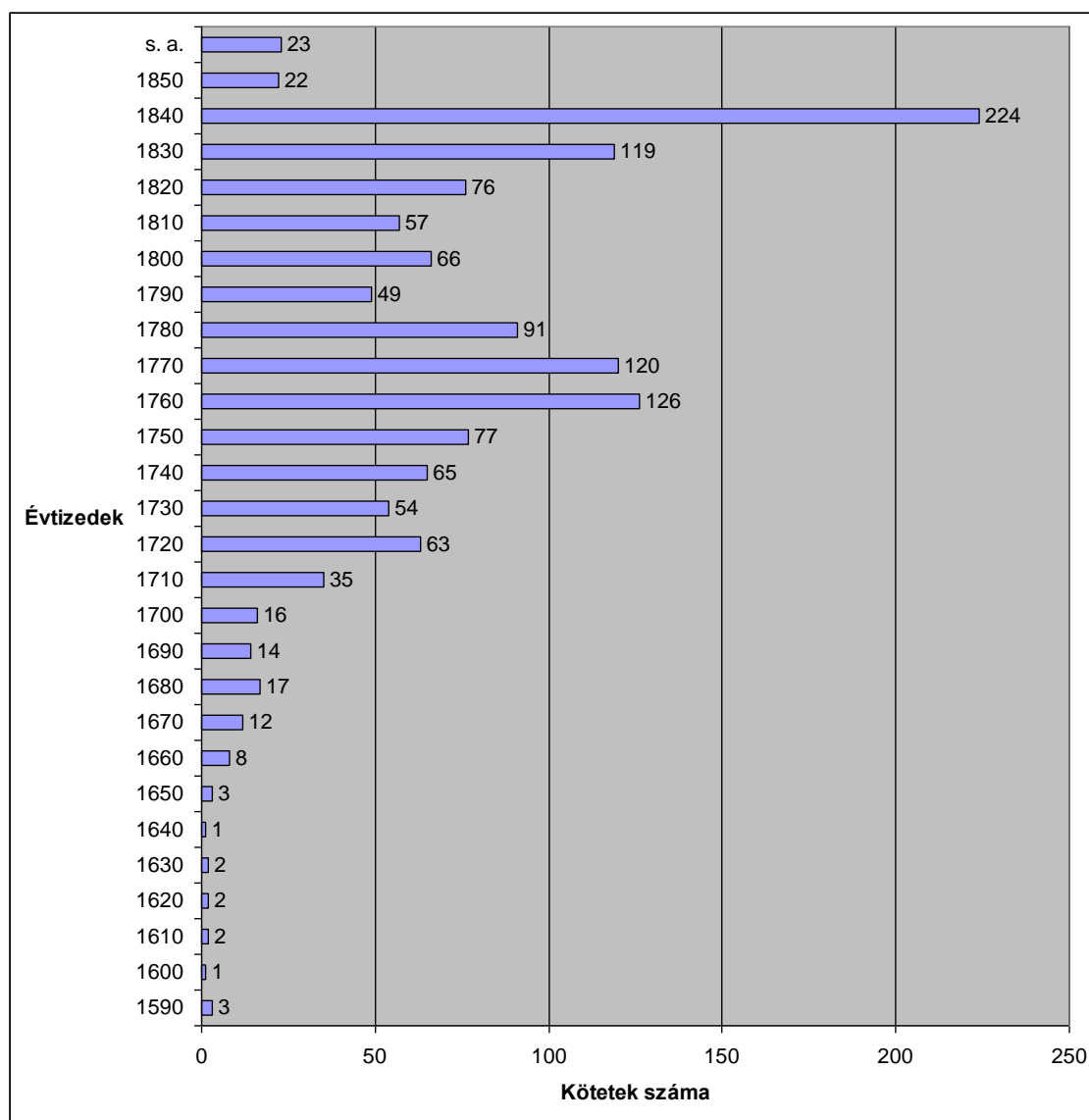
Az állományban többnyelvű szótárak is találhatóak, egy csonka latin - magyar - német - szláv és egy német-francia, illetve egy-egy 1827-es német-magyar és magyar-német szótár *Hartleben Konrád Adolf* kiadásában. Nyolc kötet latin - magyar - német nyelvű, ezek *Márton József* két bécsi, 1818-as kiadású (A2.3, A2.4) és *Pápai Páriz Ferenc* 1767-es (Z1.6) és 1782-es kiadású szótárai (Z8.4), valamint *Manuel Alvarez* három részes nyelvtankönyve, mely egy kolligátumként (Y1.3, Z3.17), illetve három kötetben (Z810, Y6.6, Y6.7, Y6.8) található az állományban. *Pápai Páriz Ferenc* szótára latin-magyar nyelven is jelen van, illetve *Szepesy Ignác* végrendelete szintén e két nyelven jelent meg, ebből két példány van a zombori karmelitáknál.

Tannenbergek Ferenc 1846-os pozsonyi kiadású, *Modus assistendi et moribundis* című munkája (Z2.17) egy imakönyv, mely latin, német, magyar és szlovák nyelven íródott. Az állományban jelen van egy görög - latin - német nyelvű katekizmus, mely a mai Lengyelország területén található Wrocław-ban került ki a sajtó alól 1751-ben

(A45). *Johann Thomas Trattner* 1757-ben latin - görög - héber nyelven adta ki a zsoltárokat (A78).

Négy kötet latin és görög nyelven készült: Bécsben *Hacque* így adta ki *Aesopus* fabuláit (Y6.17), Nagyszombatban és Bécsben egy-egy görög nyelvteni összefoglaló és *Hermann Goldhagen* Testamentum graecum cum variantibus lectionibus című munkája (B54) görög-latin nyelvű. Két nyelvtankönyv is található az állományban, ezek héber-latin, illetve olasz-német nyelvűek, utóbbiból szintén két példány van a vizsgált állományban.

A következő diagram azt mutatja be, hogy 1592-től 1850-ig - évtizedekre lebontva - mennyi kötet jelent meg a zombori karmelita rendház könyvtárának állományában.

RÖVID TEMATIKUS ELEMZÉS

Dolgozatom ezen részében azon témákat veszem sorra, melyeket a zombori rendház könyvtárának állományában található könyvek érintenek.

A könyvtár jellegéből adódóan a vallásos művek aránya a legnagyobb. A Biblia mint alapmű 30 kötetben, különféle kiadásokkal képviselteti magát az állományban. Időrendben a következő Biblia-kiadások találhatóak a zombori karmeliták régi könyvei között:

Egy csonka magyar nyelvű Bibliával (A81) kezdem a sort, ennek sérült a kötéstáblája, nincs meg a címdala, valamint a 38. oldallal kezdődik, és az 1140. oldallal fejeződik be. Fólió méretű, és *Ocskay István* 1825-ös bejegyzése található benne.

A következő az 1684-ben német nyelven megjelent Biblia Sacra (B63), melyet *Caspar Ulenberg* fordított. Nyomdása a dolgozatban később még előforduló *Hermann Demen*, előző tulajdonosai pedig a győri karmeliták voltak.

A latin nyelvű Vulgata szövege mellett *Erhard Thomas* bencés szerzetes által írt magyarázatok jelennek meg a két - latin és német nyelvű - címlappal megjelent Biblia Sacra Vulgatae editionis .... Bibel oder Heilige Schrift című műben. Ezt 1723-ban Augsburgban *Johann Tröttner* adta ki és *Anton Maximilien Heiss* nyomtatta. A mű több kötetben jelent meg, a zombori rendházban a második és a harmadik része kolligátumban (A62), és a negyedik része egy külön kötetben (A67) található. Ennek 1730-as harmadik kiadása két kötetben szintén a zombori rendház könyvtári állományának része (C94, C95). Ezekben a könyvekben csak a győri karmeliták pecsétje és kézírásos bejegyzése található.

„Die katholische Strassburger Bibel oder Heilige Schrift Aelten und Neuen Testaments” címet viseli az 1734-ben, *Heinrich Leonhardt*, *Simon Kürszner* és *Teofil Samuel Silberling* által kiadott Biblia (A99), melyet szintén a győriek adományoztak a zomboriaknak.

Az 1757-es, *Dávid* zsoltárait latinul, görögül és héberül tartalmazó kötet az osztrák kegyesrendi, azaz piarista iskola kiadásában jelent meg Bécsben, *Johann Thomas Trattner* nyomdájában (A78). Ebben szintén csak a győriek bejegyzése található.

1763-ban Konstanzban jelent meg *Germain Cartier* bencés szerzetes „irányításával”, latin és német nyelven a következő Biblia, mely második, *Jacob Friedrich Bez*-féle kiadásának négy kötetét (A92, A93, A94, A95) *Császka György* kalocsai érsektől kapta a zombori rendház.

Az Újszövetséget 1775-ben fordította franciából németre *Marx Anton Wittola*, ennek *Johann Thomas Trattner*-féle bécsi kiadása található Zomborban (B4.10). Ez a három részes kolligátum a győriektől származik.

1789-ben jelent meg *Franz Rosalino* fordításában a következő német nyelvű Biblia, melyet szintén *Johann Thomas Edlen Trattner* adott ki Bécsben. Ennek második kötetét (Z62) is a győriek adományozták zombori sarutlan rendtársaiknak.

Válogatott kommentárokkal jelent meg németül Bécsben, a császári-királyi iskolai kiadónál 1808-ban az Újszövetségi Szentírás, mely kétrészes kolligátumban található a vizsgált állományban (B4.19).

A következő latin nyelvű Biblia már szintén XIX. századi, 1827-ben jelent meg a holland Leidenben, *Pierre Beuf* kiadásában (B45).

Kistemaker Johann Hyacinth német nyelvű fordította az Újszövetséget, ami Graz-ban, 1828-ban jelent meg, *Johann Andreas Kienreich*-nél (B4.14). Ebben a kötetben *Császka György* pecsétje látható.

Horvát és latin nyelvű a következő Biblia-kiadás, mely 1831-es, budai kiadásának második (Z8.1) és negyedik kötete (Z8.2) vehető kézbe Zomborban. A második rész 1932-ben még *Radicsarik Sándor* tulajdonában, a negyedik rész pedig *Ambrozovics Jánosé* volt.

Szepesy Ignác (aki prédikációit is kiadta) felügyelte az 1835-36-os magyar nyelvű Biblia kiadását, melyet *Káldi György* fordításából készítettek és Pozsonyban adták ki négy kötetben *Belnay György Alajos* örökösei (1. B41, 3. B43, 4. B44). A második kötet két példányban (B4.11, B42) került a zombori rendház könyvtárába, *Gubovits Jánostól* (rőla a tulajdonosoknál még írok).

Hat kötetben jelenik meg a következő német nyelvű Szentírás a vizsgált állományban (A21, A22, A23, A24, A25, A26). A fordítója *Joseph Franz Allioli*, aki magyarázatait is hozzáfűzte ehhez az 1839-es, negyedik kiadáshoz, ami Landshutban jelent meg, *Johann Palm* könyvkereskedésében.

A keresztények legfontosabb művét sokan magyarázták, egyik legjelentősebb kommentár-író *Joannes de Sylveira*, akitől 11 kötet található a zombori könyvtárban (B81-86, B91-B97). Bibliológiával foglalkozó kötetek is vannak a régi könyvek között, például *Thomas Le Blanc* (C91, C92, C93) és *Hieronymus Lauretus* (C86, C87) írt ilyen műveket.

A legtöbb kötet a teológia, azon belül annak erkölcsi - etikai ágazatából, vagyis a *theologia moralis* témaköréből található a zombori karmelita rendház könyvtárában. Ennek a témának alapvető kézikönyvét *Anacletus Reiffenstuel* írta, ez 22 kötetben, 9 kiadásban jelenik meg az állományban.

A gyakorlati teológiához tartozik a pasztorációs teológia, mely a hívek lelki életének vezetéséhez nyújt segítséget. Ezen témakör legtöbb kötete prédikációkat tartalmaz. Két magyar pap, *Szepesy Ignác* és *Májfer József* homíliáit (Z88, A3.6, Z414) összegyűjtő, magyar nyelvű köteteket is találunk a vizsgált régi könyvek között, illetve *Szalay Imre* a Magyar egyházi beszédek című sorozat szerkesztőjeként említendő a prédikáció témakörében.

A teológia hittételeivel a dogmatika foglalkozik, ezt a témakört is sok kötet érinti. Magyar szerzőként megemlíthetjük *Szaniszló Ferencet*, akinek *Doctrina religionis christiano-catholicae quam in usum academicae juventutis* című, latin nyelvű műve négy kötetben, két kiadásban található a zombori karmelita szerzeteseknél (C5.13, C5.14, Y216, Z5.20). A keresztény valláshoz tartoznak az elmélkedéseket, imákat, lelkigyakorlatokat, katekizmust, szentek életrajzát és az egyházatyák munkáit, valamint jezsuita rendi irodalmat tartalmazó könyvek is. Megjelennek az állományban liturgikus, misztikus és egyháztörténeti művek is, valamint iskolai használatra átdolgozott, szentírási részeket tartalmazó, illetve hitvitákhoz szükséges könyvek is.

Nem csak katolikus művek, hanem a zsidó vallással foglalkozó, sőt, teljesen héber nyelvű munka is megjelenik az állományban, ahogyan a világi jellegű irodalom is. Utóbbiból vannak jogi, történelmi, nyelvtani, politikai, természettudományos, művészeti, filozófiai művek, regények, szótárak és lexikonok is. A *Brockhaus*-féle „*Conversations Lexicon*”, vagyis a német reál-enciklopédia két

kiadása található például a zombori karmeliták könyvtárában: az 1827-es kiadás 11 kötete (a negyedik kötet hiányzik) (Y7.2-Y7.12), illetve az 1833-tól 1837-ig megjelent nyolcadik kiadás 12 kötete (Y71-Y712). Ezekben nincs tulajdonosi bejegyzés.

A KÖTETEK SZERZŐI

Először a karmelita rendi irodalom karmelita szerzői közül ismertetem azok életét és munkásságát, akiknek művei ma is olvashatók a zombori karmelita rendház régi könyvei között.

Az első Alexander St. Joanne de Cruce (Keresztes Szent Jánosról nevezett Sándor) (1720 - 1794), karmelita szerzetes volt. Karánsebesen született; bölcseleti tanulmányait Nagyszombatban végezte. 1739-ben Münchenben szentelték pappá, itt hittant és egyházjogot tanított. Megfordult Rómában, majd - mint a generális titkára - járt Itáliában, és a Német-római birodalomban is. Münchenbe visszatérve az augsburgi kerületben lett a prior²²⁵.

A zombori karmelitáknál a francia janzenista Claude Fleury egyháztörténeti munkájának²²⁶, a *Historia ecclesiastica*-nak általa latinra fordított 70 kötetes augsburgi (1758-1779) kiadásából a 7., a 48-49., az 56., az 59. (két példányban), valamint a 60-67. és a 69. kötetei találhatóak meg (C21-C215).

A következő karmelita szerző *Bolski Sebastyan*, vagy WW. SStych (Wszystkich Świątych), akinek *Exemplar vitae Spiritualis Perfectionis seu exercitia huius vitae practica pro Tironibus Carmelitis Discalceatis ...* című kétrészes művének krakkói, 1678-ban (B6.11) és vilniusi, 1741-ben megjelent kiadása található Zomborban. Utóbbi kiadásban a mű két része két külön kötetben jelent meg (B5.6, B5.7).

A következő *Daniel a Virgine Maria* (1615 - 1678), aki belga karmelita, egyházi író, prédikátor és teológus volt, Hamméban született és élt. Művei: *Dissertatio*

---

²²⁵ Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái.

<http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/a/a00196.htm> (2012. május 1.)

²²⁶ Tóth Ferenc: Janzenista művek a Szombathelyi Egyházmegyei Könyvtár gyűjteményeiben. In: Magyar Könyvszemle. 115. évf. (1999.) 1. sz. <http://epa.oszk.hu/00000/00021/00020/0004-154.html> (2012. május 1.)

apologetica pro revelatione (1659), Phoenix Seculorum ... S. Elias Propheta (1670), Speculum Carmelitarum (1680), Vinea Carmeli (1662).²²⁷

Ezek közül Zomborban a misztikus irodalom témaköréhez tartozó²²⁸ Kunst deren Künsten oder: Weiß wohl zu bethen olvasható, mely német nyelven jelent meg 1752-ben Prágában (Z57). Ezt a könyvet a szintén karmelita szerzetes *Carolus a Sancto Anastasio* (1604 - 1670)²²⁹ fordította.

Dominicus a Jesu Maria (Domenico di Giesu Maria, P. Dominicus a Jesu Maria Ruzzola) (1559 - 1630) Calatayud-ból vagy Aragon-ból származott; Rómában és Bécsben tevékenykedett. A karmelita rend generálisa volt.²³⁰ A „Maria vom Siege” (vagyis a „Győzedelmes Szűz Mária”) és az „Unsere liebe Frau mit dem Geneigten Haupt” (azaz a lehajtott fejű vagy fejthajtó szeretett Asszonyunk”) szentképek megtalálója²³¹. Rómában 1604-től *Kalazanci Szent József* (a piarista rend alapítójának) gyóntatója és lelkiatyja, 1617 és 1620 között az ötödik rendi generális volt. Az akkori pápától kapta diplomáciai küldetését, melynek köszönhetően elment Bécsbe, Lotharingiába, Brüsszelbe és Párizsba, illetve I. Miksát végigkísérte Bajorországtól a csehegig annak hadjáratakor. 1629-ben a mantovai örökösödési vita lezárásához visszahívták Bécsbe, itt halt meg a következő évben, a császár jelenlétében, aki halála pillanatában már kérte a karmelita szerzetes boldoggá avatását. Dominicus atya a legjelentősebb karmelita rendhez tartozó szerzetesek egyike, csodatévő, gyakori és hosszú elragadtatásai, Mária-látomásai és angyali jelenések által kitüntetett, valamint több lelki írás szerzője volt.²³²

Műve a zombori rendházban a (Jesus Maria) Geistliche Verbindnuss címet viseli, melyet 1724-ben, Bécsben adtak ki (Y5.10).

Fridericus a Jesu vagy Friedrich von Jesu (Friedrich Schelhorn volt az eredeti neve) születésének időpontját nem ismerjük. 1788-ig élt, az augsburgi karmelita

---

²²⁷ CERL Thesaurus. <http://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/record.pl?rid=cnp00876426> (2012. május 1.)

²²⁸ Benker, Günter (O.Carm.): „Mit den Augen Gottes sehen und mit dem Herzen Gottes lieben“ Kontemplation – das Herz karmelitanischer Spiritualität <http://ocarm.org/books/sites/default/files/Kontemplation.pdf> (2012. május 1.). 20-21. p.

²²⁹ CERL Thesaurus. <http://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/record.pl?rid=cnp00155198> (2012. május 1.)

²³⁰ CERL Thesaurus. <http://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/record.pl?rid=cnp00106508> (2012. május 1.)

²³¹ Meusburger, Bruno P. - Tichy, Gertrud: Lebensbild des Dieners Gottes P. Dominicus a Jesu Maria Ruzzola OCD (16.5.1559 – 16.2.1630). (Bécs, Pfarre Wien Fünfhaus - Maria vom Siege) 2010. (2. kiadás) <http://mariavomsiege.at/files/1436.pdf> (2012. május 1.)

kolostor főnöke (vagyis az apát helyettese), teológus volt. Művei: Heiliges Communionbuch (1772), Lexicon scripturisticum (1782), Lexicon theologicum (1784), és Quaestiones sacrae responsionibus concionatoriis című, 1771-ben Augsburgban kiadott 4 kötetes műve²³³, mely hat példányban (a 2. és a 4. kötetből 2 példány) van meg Zomborban, a karmelita szerzetesek könyvtárában. (1.: B2.22, 2.: C5.17, C6.5, 3.:C5.18, 4.: C6.6, C6.7)

Georgius a S. Josepho születésének dátumát szintén nem ismerjük, ő 1763-ig élt, német karmelita pap volt. Művei: Alte gute Andacht zu der allerheiligsten Kindheit Christi (1743), Commemoratio Solemnis B.V.M. de Monte Carmelo (1751), Die 11. Predig Commemoratio solennis B. V. M. de Monte Car (s.a.), Geistliches Morgen- und Abend-Brod (1705), Praelectiones isagogicae de verbo Dei scripto et tradito (1739), Spiritus literarius Norbertinus a scabiosis Casimiri Oudini (1771).²³⁴

Geistliches Morgen- und Abend-Brod című művének 1765-ös, augsburgi kiadásának harmadik kötete található a zombori karmelitáknál (C2.5).

Juan de Jesús Maria (Johannes von Jesus Maria, Johannes a Jesu Maria) (1564 - 1615) spanyol karmelita rendi generális²³⁵, egyházi író. A spanyol Calahorra-ban született, eredeti neve Juan de San Pedro y Ustarroz volt, és a Rómához közeli Montecompatri-ban halt meg. Az alcalai egyetemen tanult filozófiát (1579-82), majd belépett az Avilai Teréz által megreformált karmelita rendbe. Ezt teológiai tanulmányok követték szintén az alcalai egyetemen, és 1585/86-ban Genovában. Ettől kezdve Itáliában tevékenykedett, hathatós segítségével alapították az olasz (megreformált) karmelita provinciát. 1590 és 1611 között a novíciusok vezetője volt Genovában és Rómában, 1611-től 1614-ig pedig a harmadik (superior generális vagyis) kolostori előljáró volt az olasz társulatban. Generális-tisztsége után visszavonult Rómába, a Montecompatri konventben élt. Befolyásolta a humanista

---

²³² P. DOMINICUS A JESU MARIA RUZZOLA - der Auffinder des Gnadenbildes.

http://mariavomsiege.at/src/web/mvs/front/?i_ca_id=563 (2012. május 1.)

²³³ CERL Thesaurus. <http://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/record.pl?rid=cnp00107657> (2012. május 1.)

²³⁴ CERL Thesaurus. <http://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/record.pl?rid=cnp00108702> (2012. május 1.)

²³⁵ CERL Thesaurus. <http://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/record.pl?rid=cnp00552901> (2012. május 1.)

pedagógia, Avilai Teréz szigorító reform-ideái, alakították a renden belüli különböző tevékenységek, és meghatározta írásait rendjének életvitele és lelkesége is.²³⁶

Művei a zombori karmelitáknál: *Conciones de mysteriis, et sanctis celebrioribus totius anni* 1732-es bécsi kiadása (B711), *Dominicale, seu conciones super totius anni dominicas* szintén bécsi, 1729-es kiadása két példányban (B77, B78), *Gebett-schul* 1762-es linzi kiadása (B511), *Quadragesimale hoc est conciones super omnes ferias et dominicas totius quadragesimae a Die Cinerum usque ad Sabbatum Sanctum inclusive* szintén bécsi, 1733-as kiadásban, szintén két példányban (B79, B710) és a *Stimulus compunctionis* 1742-es prágai kiadása (B6.25).

(Johannes) *Thomas a Sancto Cyrillo* (1568 - 1652)²³⁷ 1657-től tevékeny karmelita szerző. Művei: *Corona anni Mariani* (1665), *Mater honorificata S. Anna* (1657)²³⁸. Zomborban a *Corona anni Mariani* című munka 1665-ös, salzburgi, szerzői kiadása található (B59).

Giuseppe di Santa Maria (vagy *Josephus a S. Maria*, ismert neve még: *Sebastiani Girolamo*, *Hieronymus De Sebastienis* vagy *Sebastiani*) (1620 - 1689) olasz sarutlan karmelita.²³⁹ 1641-ben lett Rómában rendi professzor, Grazban folytatott filozófiai és teológiai tanulmányokat, és 1651-től hazájában a teológia lektoraként munkálkodott. 1656-ban misszionáriusként az indiai malabár partokra küldték, ahol jó eredményeket ért el a Tamás-keresztények hitszakadásának elsimításában. 1659-ben Rómában kinevezték az indiai Verapoly püspökének, és Malabar apostoli titkárának Cochin-ban, ahol csak 1663-ig tartózkodott. Goa-ban való rövid tartózkodása után 1665 májusában visszatért Rómába, 1666 júliusától 1667 júliusáig az égei szigeteken apostoli „átvizsgálóként” működött, 1667. augusztus 8-ától a calabriai Bisignano püspöke lett, és 1672. október 8-án kinevezték az umbriai Città di Castello-ban, itt halt meg. Írásai visszatükrözik tevékenységét és szolgálatát: a Szentszék

---

²³⁶Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon.

http://www.bautz.de/bbkl/j/Johannes_v_j_ma.shtml (2012. május 1.)

²³⁷ CERL Thesaurus. <http://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/record.pl?rid=cnp00988674> (2012. május 1.)

²³⁸ CERL Thesaurus. <http://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/record.pl?rid=cnp00145091> (2012. május 1.)

²³⁹ CERL Thesaurus. <http://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/record.pl?rid=cnp01235489> (2012. május 1.)

küldetésében gyakorlott hivatalnokságát és utazásait, éppúgy, mint a minden területen dicsért lelkipásztori buzgóságát mint püspök.²⁴⁰

Művei Zomborban: *Conciones de mysteriis, et sanctis celebrioribus totius* (anni 1732), *Dominicale, seu conciones super totius anni dominicas 1729* (közreműködő Joannes a Jesu Maria mellett) (B711), *Quadragesimale hoc est conciones super omnes ferias et dominicas totius quadragesimae a Die Cinerum usque ad Sabbatum Sanctum inclusive* (1733 - latinra fordította Joannes a Jesu Maria művét) (B79, B710).

Laurentius de Resurrectione (Laurent Frère Laurent de la Résurrection, Nicolas Herman) (? - 1691) 1605-ben, 1608-ban vagy 1614-ben született, párizsi karmelita laikus-testvér, francia író.²⁴¹ Az életéről szóló munka 1816-os második, müncheni kiadása található a zombori karmelitáknál, mely a *Der Wandel vor Gott, oder das Leben des Bruders Lorenz von der Auferstehung* címet viseli (Y4.17).

Macarius a S. Elia szintén karmelita szerzetes volt, művei a zombori rendházban a következők: *Institutiones patrologiae* Graz-i, 1781-es kiadása három példányban (B31, C4.6, C4.7), és az *Introductio ad Histor. Litterariam Theologiae* szintén Graz-i, 1781-es kötet, szintén három példányban (Y217, Y611, Z316).

Maria Lopez de Rivas (Maria von Jesu) (1560 - 1640) spanyol karmelita és misztikus. 18 évesen lépett a sarutlan karmelita rendbe, Toledo-ban. Nem sokkal később ezen rendház zárdafőnöknője lett. V. Schauber és H. M. Schindler mondják róla: „Rendkívüli alakja volt korának, politikai és lelki kérdésekben adott tanácsokat.” A *Martyrologium Romanum* 2001-es legújabb kiadásában utalnak arra, hogy Maria Lopez az Úr szenvedésében „lelkileg (szellemileg) és testileg” is részt vett. Ő mindig alázatos volt, és mindent elviselt. VI. Pál 1976. november 14-én boldoggá avatta.²⁴²

Műve a zombori karmelitáknál: *Geistliche Stadt Gottes : Miracul seiner Allmacht und Abgrund der Gnad Göttliche Histori und Leben der Mutter Gottes unser Frauen und Königin Mariae Augsburg - Dillingen-i*, 1716-os kiadása két

---

²⁴⁰ Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon.

http://www.bautz.de/bbkl/j/Josephus_a_m.shtml (2012. május 1.)

²⁴¹ CERL Thesaurus. <http://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/record.pl?rid=cnp00922670> (2012. május 1.)

²⁴² Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon.

http://www.bautz.de/bbkl/m/maria_l_d_r.shtml (2012. május 1.)

példányban (A414, B21), melyek kolligátumok, több részletben található bennük a mű, illetve a kötetek végén Maria Lopez de Rivas élete.

Romanus a S. Venantio karmelita atya és nyugalmazott tartományi főnök volt²⁴³. Műve a karmelitáknál a *Miracula domini nostri Jesu Christi ex quatvor evangelistis ratione temporum et successiva annorum serie collecta, ac in prosa fideliter recensita*, mely Győrben, 1821-ben jelent meg (B314).

Rupertus a Sancto Bennone (1698 - 1764) német karmelita könyvtáros, kolostorfőnök és tartományfőnök volt. Művei: *Sprach Der Kinder Gottes, Das ist, Grund-Reglen Deß beschaulich und würckenden Leben sambt einen Zusatz einiger Tugends-Übungen* (1744), *Teresa de Jesús: Theresiae Lieb oder leichteste Weis durch ... Lieb zur Vollkommenhe* (1760)²⁴⁴

Műve a zomboriaknál a *Sprach Der Kinder Gottes, Das ist, Grund-Reglen Deß beschaulich und würckenden Leben sambt einen Zusatz einiger Tugends-Übungen* 1744-es, müncheni kiadása két példányban (A416, A4.1).

Sebastian de San Joaquin (- 1714) spanyol, sarutlan karmelita; a konvent tagja Salamanca-ban.²⁴⁵

A zombori karmelitáknál a *Collegii Salmanticensis FF. Discalceatorum B. Mariae de Monte Carmeli primitivae observantiae cursus theologiae moralis* című mű velencei, harmadik kiadásának 5. 1721-ből és 6. része 1724-ből található, kolligátumba kötve (A89).

Servatius a Sancto Petro (1641-1707) ²⁴⁶ könyve a zombori karmelitáknál a *Meditationes suavissimæ animæ amore sauciæ : dilecti sui melliflua vitæ & passionis mysteria expendentis* első és második kötetének második kiadása 1736-ból, három példányban (A4.5, B36, Z1.14).

Theresia a Jesu de Avila (Avilai Nagy Szent Teréz) (1515 - 1582) spanyol karmelita apáca, egyháztanító volt. Titokban lépett az avilai, Megtestesülésről nevezett karmelita kolostorba, 18 éves korában. 39 éves korában tért meg, egy

---

²⁴³ Krisch András: Francia megszállás Magyarország szabad királyi városaiban 1809. PhD disszertáció. PTE BTK, <http://www.idi.btk.pte.hu/dokumentumok/disszertaciok/krischandrasphd.pdf>. (2012. május 1.) 172. p.

²⁴⁴ CERL Thesaurus. <http://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/record.pl?rid=cnp00155204> (2012. május 1.)

²⁴⁵ CERL Thesaurus. <http://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/record.pl?rid=cnp00337462> (2012. május 1.)

nagyon élethű Jézus megostorozása szobor láttán. Látomása volt a pokolról, elolvasta Ágoston Vallomásait, majd kinyilatkoztatásokban részesült. 1562-ben egy kis kolostort nyitott Avilában, ahol mint Jézusról nevezett Teréz visszatért a karmelita rend eredeti szigorához, ezzel megalapította a rend sarutlan ágát. Élete végén sokat betegeskedett. Tizenhét női és tizenöt férfi sarutlan kolostort alapított. A Gergely-féle naptárreform idején halt meg, 1582. október 4-ről 5-ére virradó éjszaka. 1614-ben avatták boldoggá, 1622-ben került a szentek sorába. 1970-ben került az egyháztanítók közé, Sziénai Szent Katalinnal együtt. Nagy misztikus volt, vidám és harcos természettel, így tudta elérni az új ág elfogadását.²⁴⁷ Legfontosabb művei a következők: A tökéletesség útja, A belső várkastély, Önéletrajz.²⁴⁸

Műve a zombori rendházban a *Geistreiche Lehr-spruech der Glorwuerdigen und H. Mutter Theresia von Jesu* címet viseli, melyet Alfonso De Andrade magyarázott, németre pedig *Philipp a S. Eliseo* fordított (A84). Münchenben adták ki, 1734-ben. Andrade jezsuita szerzetes, jelentős aszketikus szerző volt²⁴⁹.

Thomás de Jesus (1564 - 1627) spanyol karmelita szerzetes volt. Művei: *Commentaria ... de statu Monachorum* (1617), *De procuranda salute omnium gentium libri XII.* (1613), *Expositio in omnes ferme regulas Sanctorum Basilii, Augustini* (1617), *Praxis vivae fidei* (1628), *Summarium und kurtzer Inhalt der Staffeln des Innerlichen Gehalts, ver* (1634), *Thesaurus sapientiae divinae* (1613), *Commentaria ... de statu Monachorum* (1617), *De procuranda salute omnium gentium libri XII.* (1613), *Expositio in omnes ferme regulas Sanctorum Basilii, Augustini* (1617), *Praxis vivae fidei* (1628), *Thesaurus sapientiae divinae* (1613), *Summarium und kurtzer Inhalt der Staffeln des Innerlichen Gehalts* (1634)²⁵⁰.

Művei a zombori karmelitáknál: *Venerabilis Patris Thomae á Jesu [...] opera omnia* kölni, 1684-es kiadású első és második kötete kolligátumban (A97), valamint a *Venerabilis P. F. Thomae de Jesu Ordinis Eremitarum S. Augustini Aerumnae D. N.*

²⁴⁶ WorldCat Identities. [http://www.worldcat.org/identities/np-servatius\\$a%20sancto%20petro\\$1641%201707](http://www.worldcat.org/identities/np-servatius$a%20sancto%20petro$1641%201707) (2012. május 1.)

²⁴⁷ Diós István: Szentek élete. II. kötet. Budapest, Szent István Társulat, 2009. 580-587. p.

²⁴⁸ Diós István: Teréz, Avilai, Nagy, Szt, Jézusról nev., Teresa de Ahumada. In: Magyar Katolikus Lexikon. XIII. kötet. Budapest, Szent István Társulat, 2008. 868-872. p.

²⁴⁹ Knapp Éva: Pietás és literatúra. Irodalomkínálat és művelődési program a barokk kori társulati kiadványokban. Universitas Kiadó, Budapest, 2001. 140. p.

²⁵⁰ CERL Thesaurus. <http://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/record.pl?rid=cnp01064559> (2012. május 1.)

Jesu Christi című, harmadik kiadású, lefordított kölni, 1741-es mű két kötetben, két-két példányban (1.:C2.11, Z67, 2.: C2.12, B2.20).

A többi író a jezsuita (pl. Szerdahelyi György²⁵¹, Antonius Vieira), a ferences, a kapucinus, a bencés, a domonkos (pl. Cyrillus Riga bécsi teológus²⁵²), a barnabita és a piarista rend tagjai közül került ki, valamint előfordulnak püspökök, papok és teológusok, illetve világi szerzők is, jogászok, történetírók, nyelvtantanárok stb.

Lorenz Beyerlinck például belga teológus volt, két műve is megtalálható a zombori rendházban. Az egyik munkája a *Magnum theatrum vitae humanae* címet viseli, ez egy enciklopédikus mű.²⁵³ A zombori karmelitáknál ennek 1656-os Lyon-i kiadása található, melyet *Jean Antoine Huguetan* és *Marcus Antonius Ravaud* nyomdájában készítették (C810).

Padányi Bíró Márton - aki társulatok számára is készített kiadványokat²⁵⁴ - veszprémi püspök szintén két kötet kapcsán került az állományba. Egy kötetet neki ajánlottak (lásd tulajdonosok), egy kötetnek pedig szerzője. Ez egy hitvita, az *Enchiridion Martini Bironii Padáni ... De Fide, Hæresiarchis, ac eorum asseclis, In genere de Apostatis, deque Constitutionibus, atque Decretis Imperatorum & Regum, contra Dissipatores Catholicæ Ecclesiæ editis* címet kapta (C514).

Segneri Paolo (1624-1694) jelentős olasz jezsuita szerző, prédikációi német és olasz nyelven, összesen 5 kötetben vannak jelen a zombori karmelita rendházban.²⁵⁵ A két német nyelvű kötetet a később még említendő *Georg Joseph Manz* nyomdájában Regensburgban 1849-ben (Y43, Y3.22), a három olasz kötetet pedig 1686-ban, Firenzében adták ki (A75, A76, A77).

A további fontosabb szerzőket később, a könyvtulajdonosokhoz kapcsolódóan említem.

---

²⁵¹ Knapp Éva: i. m. 61. p.

²⁵² Knapp Éva: i. m. 120. p.

²⁵³ Knapp Éva: i. m. 137. p.

²⁵⁴ Knapp Éva: i. m. 67. p.

²⁵⁵ Száraz Orsolya: Paolo Segneri művei Magyarországon. In: Magyar Könyvszemle. 124. évf. (2008.) 2. sz. <http://epa.oszk.hu/00000/00021/00378/Ksz2008-2-03.htm> (2012. május 1.)

A LEGJELENTŐSEBB NYOMDÁSZOK ÉS KIADÓK

A zombori rendház legtöbb kiadványait elkészítő nyomdászeit és könyvkiadóit mutatom be a következőkben, az általuk kiadott művek legfontosabb adatait közlöm, illetve az azokban található kiadói- és nyomdászjelvényeket is bemutatom. A jelvényekről képek a mellékletben találhatóak.

A zombori karmelita rendház legtöbb régi könyve a jezsuita akadémiai nyomdában, később a magyar királyi egyetemi nyomdában készült. A nagyszombati egyetemet *Pázmány Péter* alapította 1635-ben, ám az ehhez tartozó nyomda csak a pozsonyi jezsuiták Nagyszombatba való teljes átköltözése után, 1662-től kezdte meg működését. *Szentiványi Márton* prefektussága alatt (1674-75 és 1687-1704) fellendült működése, hazánk cenzorának két műve is megtalálható a rendházban. (*Oeconomia philosophica* című munkája Nagyszombatban (A3.13), ám a *Curiosiora et selectiora variarum scientiarum miscellanea* Kassán jelent meg (B46).) 1777 és 1797 között az egyetemet és nyomdáját átköltöztették Budára, a kiadványok címlapjára ebben az időszakban mindkét helység neve felkerült.²⁵⁶

Nagyszombatban, az Akadémiai Nyomdában 74 kötetet nyomtattak, ezek között voltak a tanulók számára hasznos tankönyvek, lelkipásztorok által sokszor forgatott pasztorális és erkölcssteológiai, egyháztörténeti, filozófiai, természettudományos, liturgikus és jogi művek is, magyar, német, latin és görög nyelven is.

Az 1796-os *Grigely József*-féle vallásfilozófiai kötet (Z2.27) címlapján már csak Buda van feltüntetve. A budai egyetemi nyomdából 27 kötet érkezett a zombori karmelitákhoz, ezek latin nyelvtankönyvek és hittankönyvek, illetve készült egy kötet útmutatásként zongorán és orgonán való játékhoz. A kötetek horvát, latin, német és magyar nyelven íródtak.

Az egyetemi nyomda nem használt külön nyomdászjelvényt, a címlapokon a jezsuitákra utaló ábra, illetve a magyar címer jelent meg sokféle formában²⁵⁷.

---

²⁵⁶ Barna Gábor : Egyetemi Nyomda. In: Magyar Katolikus Lexikon.

http://lexikon.katolikus.hu/E/Egyetemi_Nyomda.html (2012. május 1.)

²⁵⁷ Bálint, Boris: Adalék a nyomdászjelvényekhez. In: Simon Melinda (szerk.): Kiadói és nyomdászjelvények. Szakirodalmi szöveggyűjtemény 2. SZEK Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2010. 103-106. p. ; V. Ecsedy Judit - Simon Melinda: Kiadói és nyomdászjelvények Magyarországon 1488 - 1800. Balassi Kiadó - OSZK, Budapest, 2009. 16. p.

Johann Andreas Kienreich 1759-től 1845-ig élt, Graz-ban körülbelül 1792-ben kezdte meg kiadói tevékenységét.²⁵⁸ 27, csak német nyelvű kiadványa található a zombori sarutlan barátok könyvtárában, ezek prédikációk, *Loyolai Szent Ignác* elmélkedései, illetve egy német nyelvű Biblia is található közöttük (B4.14), 1828-ból, *Kistemaker Johann Hyacinth* fordításában.

Néhány amszterdami kiadvány, többek között *Thomas Stapleton* *Promptuarium morale super evangelia dominicalia totius anni* című műve (B65) is megtalálható a zombori állományban. Ez a kötet 1593-ban *Christophe Plantin*-nál készült, aki kezdetben segédként, könyvkötőként és bőrdíszművesként kereste kenyerét, 1555-ben pedig - mint nyomdászmester - megnyitotta saját műhelyét Antwerpenben. Plantin eleinte elhatárolódott a reformációtól, 1570-ben a spanyol uralkodó „a király főnyomdászává” nevezte ki, majd 1577-ben Leidenben lerakatot nyitott, odaköltözött, egyetemi nyomdászként is működött, majd halála előtt visszament Antwerpenbe, és 1589-ben hunyt el. 34 évig tartó működése során 2450 kiadást készített. Nyomdászjele az arany tájoló, jelmondata: „*Labore et constantia*” (= Munkával és állhatatossággal).²⁵⁹ Angliában kétféleképpen használták később a tájolót (körzöt) nyomdászjelvényben, *John Harrison* és *Nicholas Okes* 1601-1608 között álló alakban, fekvő alakban pedig 1630 körül és 1649-1658 körül²⁶⁰. A zombori könyvtárban *Stapleton* művének címlapján szintén látható a tájoló és a jelmondat. (1. kép)

1. kép: Christophe Plantin 1593.

²⁵⁸ CERL Thesaurus. <http://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/record.pl?rid=cni00026101> (2012. május 1.)

²⁵⁹ Barbier, Frédéric : A könyv története. Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 173-175. p.

²⁶⁰ McKerrow, Ronald Brunlees: Angol és skót kiadói és nyomdászjelvények 1485-1640 között. In: Simon Melinda (szerk.): Kiadói és nyomdászjelvények. Szakirodalmi szöveggyűjtemény 2. SZEK Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2010. 70. p.

A győri kiadványok is jelentős számban vannak jelen a zombori karmelitáknál, a győriek 22 győri kiadású kötetet ajándékoztak rendtársaiknak, illetve egy győri kiadvány *Abday Józseftől* és *Sándortól* érkezett a zombori könyvtárba. Ez a 23 kötet két kivétellel - melyeknek nyomdászát nem ismerjük - a *Streibig* család nyomdájában jelent meg. Ezek a kötetek magyar törvényeket, imákat, pszichológiai és filozófiai tanulmányokat, *Kempis Tamás* Krisztus követését, hitvitát, *Szent István* életét, dogmatikus és hittudományi, egyháztörténeti munkákat, elmélkedéseket tartalmaznak.

A győri *Streibig* nyomda alapítóját, *Streibig József Antalt* Sopronból Győrbe az akkori győri püspök, *Sinzenorf Fülöp Lajos* hívta. Az alapító 1737-ben halt meg, fia, *János Gergely* vette át a nyomdát²⁶¹. Őutána *Streibig József* 1783-1818-ig vezette a nyomdát, őt követte *Streibig Lipót* 1837-es haláláig, majd felesége, *Klára*, 1845-től pedig a művezető, *Sauervein Viktor Géza*, aki 1850-ben megvette a nyomdát.²⁶² Evangélikus és református kiadványok elkészítését vállalták magukra a család tagjai, mert a XVIII. században a protestáns nyomdák elhanyaglottak²⁶³. Ebben az időszakban a nyomdász-cégek között hazánkban a 4. helyen állt, vagyis a 4. legtöbb kiadványt adta ki a *Streibig* család²⁶⁴.

Streibig József Antaltól a *Liber Generationis Jesu Christi* című kiadvány két példánya található a zombori rendházban, 1728-ból (B2.11, Z7.4). A *János Gergely* által vezetett nyomdából már 14 kötet, *Streibig Lipóttól* és *Streibig Klárától* pedig két-két kötet származik.

Az egyik kötetben, *Schmitth Miklós* egyháztörténeti munkájának (Y418) címlapján egy sas ábrázoló jelvényt látunk. A sas *Szent János* apostol és evangélista

---

²⁶¹ V. Ecsedy Judit: A könyvnyomtatás Magyarországon a kézisajtó korában. 1473 - 1800. Balassi Kiadó, Budapest, 1999. 155-160. p.

²⁶² Horváth József: Adalékok a Győri *Streibig* nyomda történetéhez. (Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár Helyismereti kutatási segédlete). <http://www.kkmk.hu/helyism/kutseged/nyomda.pdf> (2012. május 1.) 4. p.

²⁶³ V. Ecsedy Judit: A könyvnyomtatás Magyarországon a kézisajtó korában. 1473 - 1800. Balassi Kiadó, Budapest, 1999. 177. p.

²⁶⁴ V. Ecsedy Judit: A könyvnyomtatás Magyarországon a kézisajtó korában. 1473 - 1800. Balassi Kiadó, Budapest, 1999. 283. p.

A *Mechitaristen Congregation*, vagyis a mechitarista atyák nyomdájából 30 kötet található a zombori könyvtárban. Ezek többsége német nyelvű, illetve egy kötet, Franz Xaver Zenner vallási munkája latin nyelven jelent meg 1840-ben (Z5.12). Giovanni Perrone teológiai felolvasása 1846-ban négy kötetben jelent meg (Y5.24, Z26, C43, Z5.14), ebben a nyomda egy díszes M-betűt használ a címlapon. *Artaud de Montor* német nyelven is megjelent, *VII. Pius pápa* életéről szóló műve (négy részes, két kolligátumban található meg Zomborban, Z815, Z816) címlapjain azonban jelvényt láthatunk, melyen a kereszt látható, a körfeliratban és a keresztben lévő szalagban pedig a következők olvashatóak: „Verein zur Verbreitung guther kath. Bücher.”, „Wir aber predigen der gekreuzigten Christi. Cor. I. 23.”. Vagyis: Egyesület a jobb katolikus könyvek terjesztéséért. Mi pedig a megfeszített Krisztus hirdetjük /1. Kor. 1, 23/. (3. kép). A többi kiadványuk pasztorális és misztikus teológiával, prédikációval és a hit alapjaival foglalkozik.

3. kép: Mechitaristen Congregation 1737-38.

Nicolaus Doll 1779 és 1834²⁶⁹ között augsburgi könyvkiadó és kereskedő volt. Tizenöt kiadványa található a zombori karmelitáknál, ezek mindegyik vallási jellegű kiadvány: protestáns és katolikus teológiai munka *Alois Merz*-től (Z121); *Anton Wansidel* (Y5.8, Z110, Z120, Z2.10, B2.17), *Joseph Polykarp Schlicher* (C2.19), *Johann Nepomuck Tschupick* (Y3.18, Z2.26) és *Joseph Malsiner* (Z114) prédikációgyűjteményei; *VI. Pius* egyháztörténeti munkája (Z2.21), illetve *Lorenzo Scupoli* *Lelki harca* (B3.7).

²⁶⁸ Rózsa Mária: i. m. 256. p.

²⁶⁹ CERL Thesaurus. <http://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/record.pl?rid=cni00027772> (2012. május 1.)

Három kötet címlapján található illusztráció, egyiken áldozati oltár (4. kép), egy másikon a szorgalmas nyomdászt jelképező méhkas²⁷⁰ (5. kép), *Tschupick* 1803-ban kiadott prédikációit tartalmazó két kötetében pedig könyveket, baglyot, egy nagy D betűt, valamint a kereskedők istenének szimbólumát, Hermész szárnyas botját²⁷¹ tartalmazó jelvényt láthatunk (6. kép).

4. kép: Nicolaus Doll 1784.

5. kép: Nicolaus Doll 1791.

6. kép: Nicolaus Doll 1803.

²⁷⁰ V. Ecsedy Judit: A könyvnyomtatás Magyarországon a kézisajtó korában. 1473 - 1800. Balassi Kiadó, Budapest, 1999. 223. p.

²⁷¹ Simon Melinda (szerk.): Kiadói és nyomdászjelvények. Szakirodalmi szöveggyűjtemény 2. SZEK Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2010. 109., 112. p.

Anton, Alois és *Johann Doll* az 1770-es évek elején nyitották meg könyvkereskedésüket Pozsonyban. Itt könyvkiadással is foglalkoztak²⁷², 1784-ben jelent meg *Alois Doll* neve alatt a Zomborban is megtalálható *Sermones sacri* című prédikációgyűjtemény *Joseph Haberkorn*-tól (C3.13). *Alois* ebben az időben már önálló könyvkereskedést nyitott (*Andreas Schwaiger*-rel társulva), majd 1788-ban Bécsbe költözött²⁷³. Ottani kiadványai közül Zomborban csak prédikációs munkák találhatóak, *Johann Philipp Vonend*-től (Z3.19, Z3.20), *Franz Gerhardt*tól (B1.7, B1.8, B1.9), *Dominik von Brentano*tól (A1.3, A1.4), *Joseph Lussmann*tól (Z112) és *Anton Päßmayr*-től (B2.18), összesen kilenc kötetben. Pozsonyban kiadott *Haberkorn*-féle könyvének címlapján a Szentháromság, két Bécsben megjelent kötetében (Z3.19, Z3.20) pedig monogramja látható (7. kép). *Schwaiger*rel közös nyomdászjelvénye is volt, melyen kótalapzaton nevük kezdőbetűi, valamint könyvek és a felkelő vagy lenyugvó nap látható. A jelvény szignálatlan rézmetszet.²⁷⁴ (Egyik zombori kötetben sem jelenik meg.)

7. kép: Alois Doll 1840. (Bécs)

Anton Doll szintén Bécsbe költözött, a zombori karmelitáknál neve csak bécsi kiadványokban szerepel. Az 1804-es (tehát *Nicolaus Doll* kiadása után egy évvel későbbi) *Tschupick* prédikációs művének címlapján ugyanaz a jelvény látható (8. kép), mint *Nicolaus Doll*-nál. Ennek az az oka, hogy a prédikációs gyűjtemény első két

²⁷² V. Ecsedy Judit: A könyvnyomtatás Magyarországon a kézisajtó korában. 1473 - 1800. Balassi Kiadó, Budapest, 1999. 321-322. p.

²⁷³ V. Ecsedy Judit: A könyvnyomtatás Magyarországon a kézisajtó korában. 1473 - 1800. Balassi Kiadó, Budapest, 1999. 326-327. p.

része még *Nicolaus*-nál, harmadik és negyedik része pedig *Anton*nál jelent meg (Y46, Z8.20), és ezzel akarták jelezni, hogy a két kiadás összetartozik. *Anton Doll* többi kiadványa *Johann Baptist Weber* (Y226, Z2.7, C413, C5.9, C5.10) és *Johann Michael Leonhard* (Y717, Y421) prédikációit, illetve utóbbi szerző hittankönyvének (Y1.10, Y4.14, Z5.22) három kötete (a négyből) olvasható a zombori karmeliták könyvtárában (összesen 12 kötet *Anton Doll* kiadványai közül).

8. kép: Anton Doll 1804.

A mai Németország területén, Augsburgban élt és dolgozott *Matthäus Rieger* is, 1766-tól fiaival együtt működtette kiadóját, mely még 1840-ben is az 1775-ben elhunyt alapító nevét viselte.²⁷⁵ Zombori két, 1768-as kiadványukban Augsburg mellett Lipcse is kiadási helyként szerepel. Ez a két kötet *Louis Antoine de Caraccioli* Jézus képmásáról (Y4.10) és egy racionális ember beszédéről szóló (Y4.19) munkáinak német fordítása. A többi Rieger-kiadvány szintén prédikációkat, egyháztörténeti és egyházjogi munkát, katekizmust, imákat, a tridenti zsinat dekrétumait, dogmatikus, misztikus és erkölcsi teológiai munkát tartalmaz német és latin nyelven. *Matthäus Rieger* 1759-től 1840-ig kiadott könyveiből összesen 44 kötet található a zombori rendház könyvtárában.

A következő négy nyomdász a *Trattner*-családhoz tartozik, *Johann Thomas Trattner* és *Joseph Anton Trattner* bécsi, valamint *Trattner Mátyás* és *ifjabb Trattner János Tamás* pesti kiadványai közül szintén jelentős mennyiségű, összesen 63 kötet található a zombori karmelitáknál. (Ebben már benne vannak a *Trattner - Károlyi*

²⁷⁴ V. Ecsedy Judit - Simon Melinda: *Kiadói és nyomdászjelvények Magyarországon 1488 - 1800.* Balassi Kiadó - OSZK, Budapest, 2009. 26., 47., 168. p.

²⁷⁵ CERL Thesaurus. <http://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/record.pl?rid=cni00039267> (2012. május 1.)

nyomda kiadványai is.) Az idősebb *Johann Thomas Trattner* 1761-től (ekkor kapta meg a betűöntésre vonatkozó kizárólagos szabadalmat) 1782-ig dolgozott bécsi nyomdászként. 1782-ben kért és kapott engedélyt, hogy Pesten nyomdát nyisson, melynek vezetője *Trattner Mátyás* lett. Ő 1783-tól 1827-ig vezette az új nyomdát, melyhez ezután *Károlyi István* társult, így a Trattner-Károlyi nevet kapta a nyomda. Ez 1867-ig működött. Zomborban a nyomdászok között még két Trattner családnevű előfordul. Az egyik *Josef Anton Trattner*, aki az idősebb *Johann Thomas* fia, és az ifjabb *János Tamás* édesapja volt. A másik pedig az ifjabb - már magyar földön született - *János Tamás*, aki 1789 és 1824 között dolgozott könyvnyomdászként, Pesten.²⁷⁶

Johann Thomas Trattner sok esetben használta kiadványainak címlapján kétféle nyomdászjelvényét. Gyakrabban előforduló, későbbi jelvényének leírása a következő (10. kép): „négy koronás oszlop között, kissé a kép bal oldalán, nőalak ül, egyik kezében szedővas, a másikkal a sajtók felé mutat. Balján könyvnyomtató prés és jellegzetes réznyomó prés látható, amely a rézmetszetek nyomtatásához szolgált. Háta mögött szedőszekrény, lábánál könyvek és papírlapok, a kép előterében kályha tűzrakással és a betűöntéshez szolgáló jellegzetes bemélyített edénnyel. Az oszlopokat virágfüzerek kötik össze, fent középen griffmadár tartja csőrében az *Altius* feliratú szalagot, lent a talapzat felirata pedig *Labore et favore* (Munkával és pártfogással magasabbra).” A korábbi változaton két oszlop látható²⁷⁷ (9. kép), a nő alakja középre van helyezve, előtte pedig négy lépcsőfok van. Az alsó két lépcsőfokon olvasható a *Labore et favore*, illetve a lépcsőkön egy gyermek ül. Még egy különbség van a két jelvény között, a „kétoszlopos” jelvényen a griffmadár nem a csőrében, hanem a feje felett tartja a szalagot. A két jelvény tulajdonképpen a könyvnyomtatás kellékeit mutatja be²⁷⁸.

²⁷⁶ CERL Thesaurus. <http://thesaurus.cerl.org/record/cnp01279300> (2012. május 1.) ; V. Ecsedy Judit: A könyvnyomtatás Magyarországon a kézisajtó korában. 1473 - 1800. Budapest, Balassi, 1999. 220., 223-224. p.

²⁷⁷ V. Ecsedy Judit - Simon Melinda: Kiadói és nyomdászjelvények Magyarországon 1488 - 1800. Balassi Kiadó - OSZK, Budapest, 2009. 23-24. p.

²⁷⁸ V. Ecsedy Judit - Simon Melinda: Kiadói és nyomdászjelvények Magyarországon 1488 - 1800. Balassi Kiadó - OSZK, Budapest, 2009. 170. p.

9. kép: Johann Thomas Trattner 1757.

10. kép: Johann Thomas Trattner 1776.

Johann Thomas Trattner 29 zombori kiadványa közül 14-ben megjelenik nyomdászjelvénye. 13 címlapon a négy oszlopos, míg egy kötetben, az 1757-es kiadású, zsoltárokat tartalmazó könyvben (A78) a két oszlopos látható. Az 1752-ben megjelent, egy ismeretlen jezsuita szerzetes által írt, hitbeli kérdésekkel foglalkozó két kötetben (B6.5, C5.4), valamint *Pichler Vitus* vitázó teológiai munkájában (C3.5) még nincs jelvény. Az 1774-es, *Johannes Laurentius Berti*-féle egyháztörténelem két kötetében (C2.6, Z52), valamint *Marx Anton Wittola* prédikációinak 3., 4. és 5. kötetében (Y5.1, Z212, Z3.10) szintén nincs nyomdászjelvény. *Hieronimus Frida* 1784-es teológiai munkájának két kötetében (B518, B2.21) díszítés van a címlapokon. Az 1789-es német nyelvű Bibliában (Z62) sem található *Johann Thomas Trattner* nyomdászjelvénye. (Pesti kiadású a *Kelemen Imre*-féle jogi munka négy kötete 1814-ből (Z511-Z514), ezt már az *ifjabb János Tamás* készítette.)

Trattner Mátyás kiadványai közül 9 kötet található a zombori karmelita rendházban, ezek a következők: *Johann Nepomuk Alber* Biblia-magyarázatának 1. (B411), 3. (két példányban, B412, B415), 5. (B413) és 6. (B414) kötete, 1801-1802-ből és más címen, 1807-ben megjelent 1. (B49) és 3. (B410) kötete; *Koller József* egyháztörténeti munkájának 1. kötete (C613); illetve a *Spányik Glicerius*-féle 1828-ban kiadott egyháztörténeti munka (B3.4).

A *Trattner - Károlyi nyomda* 16 kötettel képviselteti magát a zombori állományban, ezek a Pesti Növendékpapság Munkálatainak 11-13. (Z822, Z823, Z824) és 15. (Y6.1) évfolyamai, a *Szalay Imre* által szerkesztett Magyar egyházi beszédek gyűjteménye 3 kötetben (Y415, Z8.13, Z8.15), *Szaniszló Ferenc* dogmatikus munkája két példányban (C5.13, C5.14), *Verney József* pszichológiai és metafizikai művei (utóbbinak csak az első kötete) (Y3.21, Z3.5), *Mangin Károly* Notitia ordinum című kötete (C67), *Joseph Ambros Stapf* német nyelvű bibliai történeteinek Szaniszló József által magyarra fordított 1839-es kiadása (B4.12), *Ranolder János* Sermones sacri című kötete (Y417), és *Martin von Cochem* Grosser goldener Himmel-Schlüssel című, német nyelvű imádságoskönyve, mely szintén két példányban van jelen az állományban (Z1.18, Z827).

Joseph Wolff 1746-tól dolgozott - mint könyvkiadó és kereskedő - Augsburgban és Innsbruckban, majd (zombori kiadványai alapján) 1772-től csak Augsburgban. 1788-ban már könyvkereskedelemként van feltüntetve az addig kiadóként működő cég. Augsburgi és innsbrucki első zombori kiadványa az 1754-es Quodlibet catheticum (Y11); a következő *Esprit Flechier* prédikációgyűjteménye két, 1758-as kötete (C2.14, C3.12); *Jacques Besombes* teológiai munkájának első két kötete (C63, B612); *Franz Neumayr* hittankönyve 1763-as, ötödik kiadása (C5.23); két prédikációgyűjtemény, *Pierre Pacaud*-ének 2. és 3. kötete (A417, A4.3) és *Étienne Dubois*-ének 3. kötete (Y4.3); *Louis Bourdaloue* elmélkedése 1768-as, hetedik kiadása (Z31); *Georg Grill* prédikációinak 1769-es 4. kötete (B512); valamint *Claude Fleury* egyháztörténeti munkája, a Historia ecclesiastica 70 kötetes (1758-1779) kiadásából a 7. (C216), a 48-49. (C21, C22), az 56. (C23), az 59. (két példányban, C24, C25), valamint a 60-69. (C26-C215) kötetek. Öt kötet készült Augsburgban, ezek a következők: *Charles-Jean-Baptiste Le Chapelain* prédikációs művének 1772-es

kiadásának 3. kötete (C3.8), *Claude Fleury* egyháztörténetének 1775-ös kiadásából az első kötet (C217), *Johann Stenhan Leist* prédikációs gyűjteményének szintén első kötete 1788-ból (B2.14), illetve az ugyanebben az évben kiadott *Jukundin Muzner* - féle prédikációs munka 6. kötete (Y4.7). Az 1830-ban kiadott dogmatika könyv *Alois Adalbert Waibel*-től (Z413) már a „Carl Kollmann'schen et Jos. Wolff'schen” nyomdában készült, ekkor *Joseph Wolff* már valószínűleg nem élt.

Kiadványai címlapján *Joseph Wolff* használt kiadói jelvényt, illetve különféle illusztrációkat. Ezek többségében feltüntette monogramját (11. kép), két címeren a könyvkereskedők istene, Hermész (12. és 13. kép), egy kötetben annak szárnyas botja (14. kép), illetve az egyik illusztráción a kétfejű koronás sas is megjelenik (15. kép). 1788-as kiadványának címlapján már könyvkereskedésének jelvénye látható (16. kép).

11. kép: Joseph Wolff 1778.

12. kép: Joseph Wolff 1775.

13. kép: Joseph Wolff 1780.

14. kép: Joseph Wolff 1772.

15. kép: Joseph Wolff 1772.

16. kép: Joseph Wolff 1780.

A következő a *Veith* kiadócsalád, melynek összesen 41 kiadványa található Zomborban a karmeliták könyvtárában. 1723-as kiadású *Franciscus Partinger* munkája (C3.14/2), ebben a kiadó csak így van feltüntetve: „FF. Veit”.

Philipp, Martin és *Johann Veith* 1726 és 1732 között együtt adta ki Augsburgban és Grazban a *Joseph Stöcklein* által összefoglalt és németre fordított leveleket és lelki írásokat, melyeket a misszionárius jezsuiták készítettek. Ez a munka három kötetben van jelen a könyvtárban (C96, C97, C98). Szintén az ő műve a *Neuer Welt-Bott*, melyet *Philipp, Martin* és *Johann* 1732-ben együtt adtak ki (B5.1). *Martin* és *Philipp* az augsburgi, 1727-es kiadású *Romanorum pontificum brevis notitia-n* (B6.15) is együtt dolgozott, valamint a három kötetes, augsburgi és grazi, 1736-os kiadású *Theologische und geistliche Bedäncken* című munkán (A56, A57, A58). 1740-ben és 1743-ban *Martin Veith* adta ki *Cesare Calino* *Samuel ecclesiastes in cathedram productus sive sermones sacro-morales supra Samuelis librum* című munkáját Augsburgban, összesen négy kötetben (C81-C84). Szintén *Martin Veith* adta ki Augsburgban és Würzburgban *Franz Xaver Pfyffer* prédikációit 1752-ben (C88). *Philipp Jacob Veith* 1740-es, steyr-i kiadása *Anacletus Reiffenstuel* erkölcteológiai munkája (B811), és 1742-es augsburgi kiadása a már említett *Cesare Calino* prédikációgyűjteménye (Z5.3). 1794-95-ben adta ki *Franz Anton Veith* a *Die Moral des Christen* című morálteológiai mű második és harmadik kötetét. (A3.22, C5.21)

A *Veith* testvérek kiadványai közül 23 kötet található Zomborban, ezek 1736 és 1792 között jelentek meg, egy kötet kivételével Augsburgban. A kivétel 1736-os augsburgi és grazi kiadású, ebben a címlapon a *Fratrum Veith*, míg az 1767-es kötetben (és az utána következő többiben is) a *Gebrüdern Veith* olvasható. Ezek a

kötetek prédikációs- és imakönyvek, Biblia-magyarázatok, illetve a vallás filozófiájáról szólnak.

Az ő nyomdászjelvényüket használta tükörfordításban és az F. V. monogramot letörölve a pozsonyi *Skarnitzl*-nyomda a XVIII-XIX. század fordulóján. A *Veith*-testvérek 1760-as években használt nyomdászjelvényének leírása: A kép felső szélén egy szalagban a következő jelmondat: *Aperi et pretiosa lege, vagyis Nyisd ki és válogasd az értékeset.* A képen egy zárt kagylót látunk, ami a tengeren úszik, valamint két férfi sellőt, akik egy-egy tülköt emelnek a szájukhoz, melyekből víz folyik. Ezeken kívül stilizált levelek láthatóak a jelvényen²⁷⁹, mely azonban a zombori kiadványokban nem jelenik meg.

Augsburgban és Ingolstadtban, majd Münchenben dolgozott *Johann Franz Xaver Crätz*, aki 1775-ig élt. 1747-től 1766-ig Thomas Summerrel együtt voltak Augsburg kiadói. 1746 és 1775 között Ingolstadtban, körülbelül 1751 és 1776 között Augsburgban, 1752 és 1766 között pedig Münchenben tevékenykedett, itt fia, *Joseph Alois* folytatta munkásságát²⁸⁰, akinek egy kiadványa, *Peter Osterwald Anmerkungen des Land-Pfarrers* című munkájának 1768-as kiadása szintén megtalálható a zombori karmelitáknál (C515/1).

Johann Franz Xaver Crätz is használt nyomdászjelvényt, mely a vizsgált állományban több címlapon, kétféle változatban is megjelenik. 1763-ban jelentette meg Ingolstadtban és Münchenben *Hell Miksa Adjumentum memoriae manuale* munkáját németül (ez a negyedik kiadása volt a műnek, Z2.3). A jelvényen a J. F. C. monogramot láthatunk egy pajzsban, ezen három könyv helyezkedik el, a könyvekre pedig a földgolyó van elhelyezve, a könyvekre „támaszkodik”, mint azt a jelvényen szalagban olvasható mottó is jelenti: „His nititur orbis” (A világ ezekre támaszkodik). (17. kép) E kötet címlapján, valamint az 1768-as ingolstadti és augsburgi *Busembaum* erkölcszociológiai művét tartalmazó két kötetben (Z6.4, A3.20) (18. kép) *Crätz* nyomdászjelvénye keretezve jelenik meg. *Jordan Simon* két művét 1771-ban adta ki

²⁷⁹ Bálint, Boris: Adalék a nyomdászjelvényekhez. In: Simon Melinda (szerk.): *Kiadói és nyomdászjelvények. Szakirodalmi szöveggyűjtemény 2.* SZEK Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2010. 105. p.

²⁸⁰ CERL Thesaurus. <http://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/record.pl?rid=cni00027475> (2012. május 1.)

Augsburgban és Ingolstadtban (Z1.7), ebben a jelvény már keret nélkül látható a címlapon (19. kép).

17. kép: Johann Franz Crätz 1763.

Ingolstadt-München

18. kép: Johann Franz Crätz 1768.

Ingolstadt-Augsburg

19. kép: Johann Franz Crätz 1771.

Ingolstadt-Augsburg

A kölni kiadású kötetek száma a zombori karmelita állományban 39, ezek 14 kiadónál jelentek meg. Közülük négyen használtak jelvényt a kötetek címlapján. Az első *Johann Wilhelm Friess*, aki zombori öt kiadványa közül *Henrik Jacob Zoesius* római jogi művét 1671-ben adta ki (Z7.1). Ennek címlapján látható jelvénye: egy fa, melyet többféle állat (kígyó, rágcsálók, négy madár és egy bagoly) vesz körül, valamint a „Comes invidiae Fortuna” jelmondat, mely azt jelenti: a szerencse kísérője, társa a harag, gyűlölködés²⁸¹. (20. kép) *Friess* többi kiadványa Zomborban az 1684-ben kiadott kötetben *Thomas a Jesu* összes művét (A97), illetve *Thomas Le Blanc* bibliológiai munkáját, a *Psalmorum Davidicorum analysis* címűt tartalmazza három kötetben, 1697-ből (C91, C92, C93).

²⁸¹ Fruchtbringende Gesellschaft. Digital exhibit.

http://www.lib.berkeley.edu/news_events/fbg/fbg615.html (2012. május 1.)

20. kép: Johann Wilhelm Friess 1671.

A következő nyomdász és kiadó, *Hermann Demen* 1636-tól élt²⁸², és 1665-től haláláig, 1710-ig dolgozott Kölnben. *Hermann Demen* jelvénye Zomborban két kötet, *Hieronymus Laurentus Sylva, seu potius hortus floridus allegoriarum totius Sacrae Scripturae mysticos ejus sensus* című munkájának címlapján látható, melyek 1681-ben kerültek ki a sajtó alól (C86, C87). A jelvényen olvasható *Demen* mottója: „In spe et labore”, azaz reményben és munkában. Díszes keretben jelenik meg egy földgömbön álló nőalak, jobb kezében ásót fog, bal kezével pedig egy horgonyon támaszkodik, a háttérben pedig két földművest, egy magvetőt és egy kapáló szőlőművest láthatunk. Az ásó a munkát, a horgony pedig a reményt jelképezi a címeren. A földgömbön *Hermann Demen* nevének kezdőbetűi olvashatóak.²⁸³ (21. kép) Zomborban található másik kiadványának címlapja hiányzik, ez a *Biblia Caspar Ulenberg* féle fordítása, mely 1684-ben látott napvilágot (B63).

21. kép: Hermann Demen 1681.

²⁸² CERL Thesaurus. <http://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/record.pl?rid=cni00026613> (2012. május 1.)

Rézmetszetes díszcímlappal jelent meg a következő kölni nyomdász, *Anton Hierat* egyik kiadványa, ez *Roberto Bellarmino* Disputaciones de controversiis Christianae fidei adversvs hvivs temporis haeticos című műve (A910). *Anton Hierat* apja nyomdájának társörököse volt Kölnben, 1630-ig élt és dolgozott könyvnyomdászként és könyvkereskedőként²⁸⁴. Másik Zomborban található, általa 1616-ban kiadott kötete *Lorenz Beyerlinck* Promptuarium morale super evangelia festorum totius anni művét tartalmazza, ennek címlapján láthatjuk Hierat nyomdászjelvényét (B66). „Discite ivstitiam moniti” jelmondata *Vergiliustól* származik²⁸⁵, jelentése körülbelül így hangzik: féld a jogot. A jelvényen többek között katona, egy siklót a csőrében tartó golya, egy félig ló - félig sellő testű élőlény, valamint *Anton Hierat* monogramja látható. (22. kép)

22. kép: Anton Hierat 1616.

A XVIII. század elején, 1700-tól 1732-ig kölni könyvkiadó, könyvkereskedő és nyomdász *Heinrich Rommerskirchen*²⁸⁶ is használt nyomdászjelvényt, mely a zombori karmelita rendház egyik 1729-es kötetében, *Alphonso Roderico* Ubungen Christlicher Tugendten, und geistlicher Vollkommenheit című, a krisztusi erényekről szóló művének címlapján is látható (Z41). A nyomdász jelmondata: „Vias tuas Domine

²⁸³ Simon Melinda: 19-20. századi kiadói jelvények. A jelvényhasználat elve és gyakorlata. PhD értekezés. SZTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola, Szeged, 2009. http://doktori.bibl.u-szeged.hu/987/5/Simon_Melinda_dolgozat.pdf. (2012. május 1.) 266. p.

²⁸⁴ CERL Thesaurus. <http://thesaurus.cerl.org/record/cnp01224989> (2012. május 1.)

²⁸⁵ Bán Imre: Károlyi Péter poétikája. In: Irodalomtörténeti Közlemények. 74. évf. (1970.) 5-6. füzet. http://epa.oszk.hu/00000/00001/00269/pdf/itk_EPA00001_1970_05-06_560-565.pdf (2012. május 1.) 561. p.

²⁸⁶ CERL Thesaurus. <http://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/record.pl?rid=cni00027881> (2012. május 1.)

demonstra mihi”, „útjaidat, Uram, mutasd meg nekem” a 25. zsoltárból származik. A jelvényt, melyen egy kisgyermeket őrangyala vezet, babérkoszorú vesz körül, illetve látható rajta *Rommerskirchen* monogramja is. (23. kép)

23. kép: Heinrich Rommerskirchen 1729.

Georg Joseph Manz Regensburgban, Landshutban és Freisingben volt könyvkiadó 1830-tól 1891-ig²⁸⁷. 99 kiadványa található Zomborban a régi könyvek között. Ezek *Jordan Simon*, a jezsuita aszketikus *Antonius Vieira*²⁸⁸, *Paolo Segneri* és *Franz Xaver Birkl* prédikációit, *Ligouri Szent Alfonz* összegyűjtött műveit például a szentek életéről, *Wilhelm Binder* enciklopédiáját tartalmazzák, 10-12 kötetes sorozatokban. A címlapok többségén megjelenik a JS és az M, vagyis a Jézus és Mária nevét szimbolizáló betűk, egy keresztet tartalmazó ovális jelvényen, melynek tetején korona van (24. kép).

24. kép: Georg Joseph Manz

²⁸⁷ CERL Thesaurus. <http://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/record.pl?rid=cni00031090> (2012. május 1.)

A zombori karmelita rendházban még körülbelül 20 kötet címlapján található kiadói- vagy nyomdászjelvény, illetve jellegzetes illusztráció. Ezek közül sorolok fel néhányat a következőkben, de az ezekről készült fotókat a mellékletbe nem tettem bele, mert csak 1-2 kötet származik a most felsorolandó nyomdászoktól és kiadóktól.

Elsőként *Werfer Károlyt* említem, aki kassai nyomdász volt²⁸⁹. Egy kötet származik nyomdájából, melyet *Czente István* írt, *A bölcselkedő magyar polgár* címmel. Ennek címlapján két hattyú látható (Y513).

Szintén állatok, pontosabban két nyulat láthatunk *Jan Opstraet* teológiai művében, melyet *Matthias Andreas Schmidt* adott ki Bécsben, 1781-ben (Z2.2).

August Calmet kelta (gall) nyelvű, a Szentíráshoz készült történelmi, kritikai, kronológiai, földrajzi és irodalmi szótára 1757-ben jelent meg *Giovanni Domenico Mansi* által latin nyelvre fordítva Velencében, *Sebastian Colet* kiadásában. A címlapon a kereskedők istenét, Hermészt, baglyot, katonát és puttókat ábrázoló illusztrációt láthatunk (Y6.9, A82).

Hermész szárnyas botja megjelenik a már említett *Matthias Andreas Schmidt* bécsi kiadónál készült, *Szerdahelyi György Alajos* latin nyelvű verseit tartalmazó, 1788-as kötetben is (Y613). Az illusztráción láthatunk még a boton kívül nyitott könyvet és babérkoszorút tartó puttót, valamint egy másik könyvet tölcserrel.

Az *Euklides*-re és *Ptolemaios*-ra utaló, két idős tudóst körzővel a kezükben, valamint egy gömb-szerkezetet, és a „Universitas rerum vt pvlvis in manv Iehovae” mottót tartalmazó szalagot ábrázoló metszet már *Lorenz Beyerlinck* *Magnum Theatrum vitae humanae* című művének 1656-os kiadásában található (C810). Ez a kötet *Jean Antoine Huguetan*-nál és *Marcus Antonius Ravaud*-nál jelent meg, Lyon-ban.

Az egri *Érseki Líceumi Nyomda* illusztrációja *Mollik Tóbiás* latin nyelvű teológiai munkájának 1785-ös első kötetében található (C59). A metszet Krisztus keresztségét ábrázolja fekvő helyzetben, alatta egy kígyó, rajta pedig egy önmagát feláldozó pelikán látható.

---

²⁸⁸ Knapp Éva: i. m. 140. p.

²⁸⁹ Steinhofér Károly: A kassai könyvkereskedelem története. 1712-től a jelenkorig. Budapest, Pallas Részvénytársaság, 1907. <http://mek.oszk.hu/10000/10077/10077.pdf>. (2012. május 1.) 28-31. p.

A prágai *Jan Karel Hraba* kiadásában megjelent, *Hieronimus Frida* Biblia-értelmező művét tartalmazó három kötet címlapján szintén madár jelenik meg, mely fiókáját eteti, ők azonban nem fészekben, hanem egy hárfán ülnek (A4.6, Z2.15, Z68).

Antwerpen másik jelentős nyomdása, *Johann Baptista Verdussen* műhelyében készült 1733-ban *Franciscus Lucas* konkordanciája (Szentírásban előforduló szavak ábécé-rendbe állított gyűjteménye) (A612). Ennek címlapján a „*Pietas homini tutissima virtus*”, azaz „a jóság a legbiztosabb emberi erény”²⁹⁰ mottó vesz körül egy gólyapárt.

Szintén található jelmondat („*Nec metu enda timet*”) *Joannes a Jesu Maria* misztikus művének 1732-es kiadásában, melyet *Georg Lehmann* adott ki Bécsben (B711). A mottót tartalmazó szalag egy viharban dülöngélő pálmafa törzsét veszi körül.

A már említett szorgalmas méhek két kaptárból szállnak ki egy virágoskertet és a nyomdász, *Ignaz Wagner* monogramját is ábrázoló jelvényen, mely *Ignaz Weitenauer* bibliai lexikonjának második, 1780-as kiadásának címlapján látható (B416). Ezen a mottó: „*Ex multis succus in unum*”.

Két kötetben, *Antonio Forest* történeti (1723-as) (C89) és *Vitus Pichler* egyházi (1727-es) munkájában (B513) található a *Georg Schlüter* és *Martin Happach* augsburgi kiadók vezetéknevének kezdőbetűit, a „*Turbant, Sed extollunt*”-mottót, és a tengert felkorbácsoló szélvihart ábrázoló jelvény.

Pápai Páriz Ferenc háromnyelvű szótárát kétszer is kiadta *Sárdi Sámuel*, akinek nyomdászjelvénye az 1767-es és az 1782-es kiadás címlapján is megtalálható. Ez a nappalt és az éjszakát, valamint a „*Candidior illis*” mottót ábrázolja (Z1.6, Z8.4/1).

Két illusztráción a hajó is megjelenik. Az egyiken *Péter* készül beszállni a feltámadt *Jézus* mellé, miután a partról odaúszott hozzá, a jelmondat pedig a következő: „*Petro firmiter inhaerens S. M.*”. Ez a metszet *Pierre Hubert Humbert* *Istruzioni sopra le principali verita' della religione* című művének 1799-es kiadásában látható (C5.5), melyet *Giambattista Monuani* készített.

---

²⁹⁰ Simon Melinda: 19-20. századi kiadói jelvények. A jelvényhasználat elve és gyakorlata. PhD értekezés. SZTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola, Szeged, 2009. http://doktori.bibl.u-szeged.hu/987/5/Simon_Melinda_dolgozat.pdf. (2012. május 1.) 110. p.

A másik jelvényen sziklák között jelenik meg egy hajó, ezen a következő mottó olvasható: „Hoc Monstrante Viam Medio Tuttissimus Ibis”. Az 1763-as, *Jacob Friedrich Bez* által Konstanzban kiadott négykötetes Biblia első kötetének címlapján látható ez a jelvény (A92).

A ZOMBORI KARMELITA RENDHÁZ RÉGI KÖNYVEINEK TULAJDONOSAI

A két legtöbb possessor-bejegyzés tulajdonosa a győri sarutlan karmelita rendház és *Császka György* kalocsai érsek, először az ő történetüket és köteteiket elemzem, majd áttérek a többi azonosítható könyvtulajdonosra. A győriek és *Császka György* possessor-bejegyzéseiről készült képeket is beletettem ebbe a részbe, a többi tulajdonos kézírását és/vagy pecsétjét bemutató képeket pedig a mellékletben lehet megtekinteni.

A győri karmelita rendház története és könyvei a zombori karmelitáknál

Szelepcsényi György (1695-1685) prímás (1667-1685)²⁹¹ kezdeményezésére, végrendeletében 50.000 forintot adományozott a sarutlan karmeliták Oltáriszentségről elnevezett német rendtartományának, hogy hazánkban rendházat építsenek. 1685-ös halála után *Kollonics Lipót* (1631-1707), az akkori győri püspök²⁹² ennek az összegnek a felét adta a rendház építésére, a másik felét kamatoztatni kezdte. A karmeliták I. Lipót magyar királytól és *Keresztély Ágost* szász hercegtől kértek és kaptak engedélyt a zárda építésére, melynek helyét bizonyos *Tódor, Adolf* és *Károly* atyák szemelték ki, a várbástyához közel. A *Perger-féle* házat vásárolták meg.²⁹³ Ezt 1697-ben átalakították, és az első atyák és testvérek még ebben az évben beköltöztek, ám bővíteni kellett a zárdát, ezért 1699-ben megkapták a szomszédos (katonai építészeti-hivatali) épületet, melyet szintén átalakítottak. 1732-re felépítették

---

²⁹¹ Viczián János: *Szelepcsényi György*. In: Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/S/Szelepcsényi.html> (2012. május 1.)

²⁹² Viczián János: *Kollonics Lipót*. In: Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/K/Kollonics.html> (2012. május 1.)

²⁹³ Antal (karmelita páter): *A győri karmelita-rendház kétszázéves története. 1697-1897*. Győregyházmegye Nyomdája, Győr, 1897. 10-12. p.

új rendházukat, illetve szintén ebben az időszakban (1720-1725) készült el templomuk. A rendház épületét Athanáz²⁹⁴ (Athanáziosz) testvér, polgári nevén Wittwer Márton tervezte²⁹⁵. Ez az épület 1763-ban jelentősen megrongálódott, mert földrengések sújtották Győr városát, majd 1809-ben, a francia megszállás alatt több ágyúgolyó is eltalálta. Ám ezeket kijavították²⁹⁶. 1878-ban „gyermekszemináriumot”, 1883-ban pedig kórházat létesítettek a zárdán belül²⁹⁷. A kolostor lakói kezdetben németek és osztrákok voltak, később csatlakoztak hozzájuk magyar karmelita szerzetesek²⁹⁸. Ezért eleinte németül hangzott el a prédikáció, majd 1894-től már csak magyar nyelven folynak a szentmisék²⁹⁹.

A könyvtárat 1746-ban alapította Antal atya, szekrényeit Domonkos és Tamás testvérek készítették. 1747-től havi 12 forintot áldoztak gyarapításra, illetve Molartz Henrik 2000 forintot adományozott a könyvtárnak. A francia megszállás idején, 1809-ben Marzinelli francia kapitány értékes könyveket vitt el a rendházból, ám ezeket később - „Bonfin” (Bonfini) történetén kívül - visszaadta. Ennek 1897-ben 11.000 kötetes állományában főleg „ájtatossági és hittudományi”³⁰⁰, pontosabban teológiai és aszketikus, később biblikus, történelmi és patrisztikai irodalom fordul elő. Az állomány a XX. század közepén történt felosztáskor körülbelül 8000, mára pedig körülbelül 5000 kötetesre szűkült³⁰¹.

Budapesten 1896-ban létesült karmelita zárdá, melynek vezetője - a korábban győri perjel - István atya lett, első tagjai pedig Krizosztomusz és Ágoston atyák lettek. Az 1890-es évek elején, még egy zárdát alapítottak, a bánfalvit (Sopron megye), ahová az apácák Zalka János megyés püspök és Eszterházy Miklós Móric édesanyja támogatásával költözhettek be.³⁰²

---

²⁹⁴ Antal (karmelita páter): i. m. 13-15., 19-21. p.

²⁹⁵ Vizler Imre: Győr, Magyar Ispita templom.

<http://www.templom.hu/phpwcm/index.php?id=14,447,0,0,1,0> (2012. május 1.)

²⁹⁶ Bedy Vince: Győr vallásos életének multja. Győregyházmegyei Alap Nyomdája, Győr, 1939. 58-59 p.

²⁹⁷ Antal (karmelita páter): i. m. 27. p.

²⁹⁸ Antal (karmelita páter): i. m. 40. p.

²⁹⁹ Antal (karmelita páter): i. m. 95. p.

³⁰⁰ Antal (karmelita páter): i. m. 31., 65-66. p.

³⁰¹ P. Szeghy Ernő: Karmelita Könyvtár - Győri Rendház Könyvtára.

<http://www.eke.hu/index.php/gyjtemenyek/katolikus-egyhazi-szerzetesi-koenyvtarak/87-karmelita-rend-p-szeghy-ern-karmelita-koenyvtar-gyri-rendhaz-koenyvtara> (2012. május 1.)

³⁰² Antal (karmelita páter): i. m. 75-76. p.

1783-ban a mannersdorfi és sankt-pölteni rendházakat betiltották, innen a szerzetesek más rendházakba menekültek vagy szétszóródtak. Az 1699-ben alapított szakolcai rendházat is betiltotta II. József, lakói a győri karmelita kolostorba kerültek. 1786-ban a győri ferences és Szent Kamill-rendi kolostort, 1787-ben pedig a prágai karmelita rendházat is betiltották³⁰³. Fengler József 1788-ban „canonica visitatio-t” tartott.³⁰⁴ Szintén a francia megszállás idején, 1809-ben Vilt József püspök ellopott ruháit és könyveit a katonák a kolostorban őrizték, melyek közül néhányat a püspök később visszaszerzett³⁰⁵. A II. világháború végéhez közeledve, 1944-ben a győri püspök lelkeszséget alapított, 1950-től 1989-ig pedig, a szocializmus idején, világi papok vezették a rendházat, melyet 1990-ben kaptak vissza a karmeliták³⁰⁶.

Tevékenységeik az idők folyamán a következők: lelkipásztorkodás, szónoklatok tartása (eleinte főleg németül), gyóntatás, és betegápolás.

A karmelitáknak Győrben is van harmadrendjük, illetve Skapuláré-Társulatuk és Szent József Társulatuk³⁰⁷.

A zombori karmeliták rendházának könyvtárában 627 kötetben található meg a győri karmeliták possessori bejegyzése. Ez az állománynak körülbelül a felét jelenti. Sok esetben nemcsak a győriek bejegyzése található a kötetben, hiszen mint az első jelentős karmelita kolostor hazánkban, a győri rendház tagjai biztosan kaptak külföldről segítséget könyvtáruk fejlesztéséhez, például Bécsből, Bécsújhelyről, és a mai Ukrajna területén fekvő Jampol városának karmelita szerzeteseitől is. Rajtuk kívül más szerzetesrend is küldött nekik könyveket, például a linzi jezsuiták, vagy az osztrák piaristák is.

A győri karmeliták zombori rendtársaiknak rendkívül változatos könyvanyagot adtak. A legtöbb kötet az erkölcssteológia témaköréből érkezett, jelentős mennyiségű Biblia-magyarázat és prédikációs gyűjtemény állt rendelkezésükre, a gyakorlati, pasztorális és dogmatikus teológia és az Egyház történelme is sok kötet témája. Egyházi könyvtár lévén elmélkedéseket és 9 féle

---

³⁰³ Antal (karmelita páter): i. m. 56-57. p.

³⁰⁴ Antal (karmelita páter): i. m. 59. p.

³⁰⁵ Antal (karmelita páter): i. m. 64. p.

³⁰⁶ Diós István: Győr. In: Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/G/Győr.html> (2012. május 1.)

³⁰⁷ Antal (karmelita páter): i. m. 96-97. p.

Bibliát szintén kaptak a zomboriak a győriektől. Megjelennek még a történelmi, filozófiai, egyház- és világi jogi, nyelvtani, liturgikus és életrajzi, hitvitával, az egyházatyákkal és hermeneutikával foglalkozó munkák. (25-26-27. kép)

Kétféle pecsétjük felirata: „Conv. Carm. Jaurin.”, kéziratok bejegyzéseik pedig a következő feliratot tartalmazzák (többször rövidítve): „Conventus Jaurinensis Carmelitarum Discalceatorum”.

25. kép: A Győri Sarutlan Kármelita Rendház kéziratok tulajdonos bejegyzése

26-27. kép: A Győri Sarutlan Kármelita Rendház pecsétjei

Császka (Császtka) György élete és könyvei a zombori karmelitáknál

Császka György a mai Szlovákia területén fekvő Nyitraszerdahelyen született 1826. december 4-én. Családnevét az 1860-as években magyarosította, elhagyta belőle a 't' betűt. Édesapja, Császtka Jakab építész volt.³⁰⁸ Először Nyitrán, majd Tatán és Esztergomban járt gimnáziumba, utóbbi helyen érlelődött meg benne a papi hivatás³⁰⁹. Két évet töltött a pozsonyi küsszemináriumban, az Emericanum-ban³¹⁰. Nagyszombatban tanult bölcsészetet, 1847-től pedig Bécsben folytatta teológiai

³⁰⁸ Lakatos Andor : 1891-1904 - Császka György (1826-1904).

<http://archivum.asztrik.hu/?q=oldal/1891-1904-csaszk-gyorgy-1826-1904> (2012. május 1.)

³⁰⁹ Császka György. In: Vasárnapi Ujság, XXI. évf. 44. sz. 1874. nov. 1. 689. p.

³¹⁰ Szinnyei József : Magyar írók élete és munkái.

<http://mek.niif.hu/03600/03630/html/c/c03018.htm> (2012. május 1.)

tanulmányait, mint pázmáneumi növendék³¹¹. Első levelei és cikkei már ezekben az években napvilágot láttak különböző folyóiratokban, illetve 1846-ben megjelent pályáiratát, A dohányzás tilalmáról papnöveldekben című jutalmazták is³¹².

Császka György 1850. szeptember 21-én lett pappá, az esztergomi egyházmegyében szolgált, és szeptember 29-étől Nagyszombatban a főgimnáziumban 1854-ig matematikát tanított³¹³. Az osztrák tartományokban és a Felső-Olaszországban töltött 3 év után Nagyszombatba, majd Esztergomba hívták, érseki szentszéki jegyző és levéltárnok, 1856-ban érsekhelynöki titkár, 1864-ben pedig a primási iroda igazgatója lett, majd 1870-ben Simor János primás kinevezte esztergomi kanonokká³¹⁴. Ebben az időszakban folytatta tudományos tevékenységét is, további - egyházi témájú - cikkeket írt a Religió című folyóiratba, illetve elkezdett egy bölcsészetről szóló tankönyvet is. Kortársai és az esztergomi érsekek is nagyra becsülték jelleme, képességei, tudományos munkássága, a közügyekkel való törődése, segítőkészsége, szorgalma miatt³¹⁵.

Császka Györgyöt 1874. február 27-én szepesi püspökké nevezte ki Ferenc József császár, július 19-én szentelte fel püspöknek Simor János esztergomi érsek³¹⁶. A szepességi hívek vezetésének ideje alatt támogatta a papság ellátását és nagy figyelmet fordított a magyar nyelv terjesztésére. Püspöksége előtt ezen a vidéken a templomokban magyar szó nem hallatszott, ő azonban bevezette a magyar nyelvű prédikációt. Négy nagy leányiskolát alapított, ahol magyar apácák tanítottak, és a többi katolikus iskolában is bevezette a magyar nyelvű oktatást. Szepesváralján nyomdát alapított, itt magyar nyelvű könyveket és folyóiratokat jelentetett meg. Jelentős összeggel támogatta az oktatást, a tanítókat és tanulókat egyaránt³¹⁷. Támogatta a kulturális életet, 1890-ben egy hetilapot indított Szepesi Közlöny

---

³¹¹ Császka György. In: A Pallas Nagy Lexikona.

<http://mek.niif.hu/00000/00060/html/023/pc002312.html> (2012. május 1.)

³¹² Szinnyei József : i. m.

³¹³ Lakatos Andor: i. m.

³¹⁴ Szinnyei József : i. m.

³¹⁵ Császka György. In: Vasárnapi Ujság, XXI. évf. 44. sz. 1874. nov. 1. 690. p.

³¹⁶ Lakatos Andor : i. m.

³¹⁷ Császka György kalocsai érsek 1826-1904. In: Vasárnapi Újság, 51. évf. 34. sz. 1904. aug. 21. 573-574. p.

címmel³¹⁸. A szepeshelyi püspöki székesegyház és több régi templom restaurálása neki köszönhetően valósult meg, és támogatta az akadémia dísztermének festetését is. Alapítója, több évig elnöke és támogatója volt a hazafias, magyar szellemű tót közművelődési egyletnek. Érdemeit a császár jutalmazta, valóságos belső titkos tanácsos és a vaskorona-rend első osztályának tagja lett³¹⁹.

1891-ben nevezték ki Kalocsára (Haynald Lajos helyére), 1892. február 27-én foglalta el ünnepélyesen az érseki széket³²⁰. Császka György kalocsai érseksége idején is segített, ahol tudott. A budapesti (II. kerületi) katolikus főgimnázium Ferenc József-nevelőintézetében több támogató között ő is biztosította egy tanuló helyét³²¹, az 1896-os millenniumi ünnepségek szervezésében részt vett, az Iparművészeti Múzeum országos kiállítására sok, kiváló minőségű egyházi emléket adományozott³²². Értékes műtárgyakkal vette magát körül, például a dunaszekcsői Herrmann Antal által faragott és festett szobrokkal³²³. Kalocsán az érseknek köszönhetően felépült a Tanítók háza, a Katolikus Kör székháza és a Szegények háza, épületet kaptak a Legényegylet tagjai. Bővítette a nagyszemináriumot, így az épületnek lett kápolnája és könyvtára is³²⁴. Természetesen az érseki könyvtár állományát is gyarapította könyveivel, illetve 1896-ben ő nevezte ki Winkler Pál áldozópapot könyvtárosnak³²⁵. Az érseket a történelem, a genealógia (származástan) és a heraldika (címertan) érdekelte, Kalocsán fennmaradt könyvei erről

³¹⁸ Viczián János : Császka György. In: Katolikus Lexikon.

<http://lexikon.katolikus.hu/C/Császka.html> (2012. május 1.)

³¹⁹ Császka György kalocsai érsek aranymiséje. In: Vasárnapi Újság, 47. évf. 39. sz. 1900. szept. 30. 645. p.

³²⁰ Lakatos Andor : i. m.

³²¹ Ferenc József-nevelőintézet. In: A Pallas Nagy Lexikona.

<http://mek.niif.hu/00000/00060/html/036/pc003627.html#10> (2012. május 1.)

³²² Beke Margit: Fejezetek az új- és legújabbkori elitképzéshez. A katolikus egyház szerepe a modern magyar értelmiségi elit nevelésében a bécsi Pázmáneumban : Akadémiai doktori értekezés. Budapest, 2010. 233. p.

³²³ Halász Ferenc: Dunaszekcső az őskortól napjainkig (első rész).

<http://www.lugio.hu/regi/torten/helso.htm> (2012. május 1.)

³²⁴ Beke Tamás: Iskolanővérek Kalocsán.

http://www.kodolanyi.hu/nevelestortenet/?act=menu_tart&rovat_mod=archiv&eid=37&rid=1&id=336 (2012. május 1.)

³²⁵ Winkler Pál : A kalocsai érseki kastély és főszékesegyházi könyvtár története. Árpád Részvénytársaság, Kalocsa, 1932.

<http://konyvtar.asztrik.hu/sites/default/files/letoltes/winkler/erseksegtortenet.pdf> (2012. május 1.) 37., 39. p.

tanúskodnak³²⁶. A 19. század végére az érseki könyvtár állománya már 60.000 kötetes volt, ezért az érsek külön könyvtárápületet terveztetett, mely végül nem épülhetett fel³²⁷. Az 1899-ben megjelent Klasszikus aranybiblia második kötetének előszavát is Császká György írta³²⁸.

Érseksége ideje alatt természetesen többször is körbejárta egyházmegyéje területét, Zomborba 1894 júniusában jutott el³²⁹. A vármegyeszékhelyen ekkor félbemaradt egy templom építkezése, melynek befejezését Császká György támogatta. Az adományt a városnak nem kellett visszaadnia, sőt az érsek további támogatást adott, mert a város elfogadta azt a javaslatot, hogy az épülő templom szolgálatára a paphiány miatt szerzeteseket hívjanak. Így kerültek a városba a sarutlan karmeliták, akik a támogatásból befejezték a templom építését és rendházat építettek hozzá, utóbbit 1905. május 14-én szentelték fel³³⁰.

Császká György egyházmegyéjében több más templom építéséhez is hozzájárult, plébániákat alapított többek között Csengődön, Rémen, Gyulafalván³³¹, és a kalocsai iskolanővéreknek a hódsgái és az adai zárda létrejöttéhez, valamint a szentfülöpi iskola kibővítéséhez is támogatást adott³³². Az érsek jótékonykodását kitüntetésekkel, oklevelekkel köszönték meg, melyek ma a Kalocsai Érseki Levéltárban, az újkori érseki „perszonális oklevelek” között találhatóak (pl. szepesi püspöki kinevezése, Vaskorona-rend lovagja, kalocsai érseki kinevezése)³³³. Díszpolgára lett 1892-ben Szabadkának (14. számú oklevél), 1901-ben Újvidéknek (19. oklevél), 1902-ben Zombornak (21. oklevél), 1903-ban Zentának (22. oklevél) stb.³³⁴

---

³²⁶ Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár. A könyvtár története.

<http://konyvtar.asztrik.hu/?q=konyvek/a-koenyvtar-toertenete> (2012. május 1.)

³²⁷ Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár. Könyvtártörténeti kiállítás.

<http://konyvtar.asztrik.hu/?q=konyvek/3-tarlo-19-20-szazad> (2012. május 1.)

³²⁸ <http://lexikon.katolikus.hu/H/Hock.html>

³²⁹ MUHI János: Zombor története. Kalangya-kiadás, Zombor, 1944. 226. p.

³³⁰ Viszmege Bernardin: A zombori karmelita rendház története (kézirat). 2-3. p.

³³¹ Viczián János : Császká György. In: Katolikus Lexikon.

<http://lexikon.katolikus.hu/C/Csaszk.html> (2012. május 1.)

³³² Beke Tamás : i. m.

³³³ Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár: Újkori oklevelek: Érseki "perszonális oklevelek" jegyzéke.

<http://archivum.asztrik.hu/leveltar/kfl8/oklevel.htm> (2012. május 1.)

³³⁴ Lakatos Andor : i. m.

Császka György Budán halt meg 1904. augusztus 11-én, temetése augusztus 16-án volt Kalocsán³³⁵. Utóda a zombori születésű Városov Gyula lett, aki 1887-től az érseki könyvtár prefektusa, 1892-től pedig Császka György oldalkanonokja volt³³⁶. A kalocsai érsek 1902-ben szentelte székesfehérvári püspökké. Császka halála után Városov 1905-ben lett a kalocsai egyházmegye vezetője³³⁷. A már említett zombori Szent István templomot 1904. augusztus 20-án szentelte fel³³⁸.

A zombori karmelita rendház könyvtárának állományában összesen 78 kötetben találhatók meg Császka György pecsétje. Mint már említettem, a történelem, a genealógia és a heraldika érdekelte az érseket Kalocsán maradt könyvei alapján, a zombori könyvek között viszont utóbbi két téma nem jelenik meg. Ezek helyett - valószínűleg azért, hogy a szerzetesek a gyakorlatban használhassák őket - teológiai, prédikációs, filozófiai, misztikus, nyelvtani munkákat adományozott Császka György nekik. Ezeken kívül természetesen a Biblia sem hiányozhatott, három féle kiadásból kaptak a karmeliták összesen 6 kötetet (ebből az egyik kiadás egy négykötetes Biblia, A92-A94), illetve az evangéliumokat és az apostolok leveleit tartalmazó összefoglaló munkát, mely iskolai használatra készült. A többi könyv a liturgia, a katekizmus, az erkölcstan, a papi életmód, az irodalom, a Magyar Királyság törvényei, a vallási tanítás témaköréből származik, illetve Cicero levelei (C410, C5.1) és a zsidó vallásról szóló két mű (B39, B47) is megtalálható az érsek által adományozott könyvek között. A kötetek témáinak eloszlását a következő diagram mutatja be.

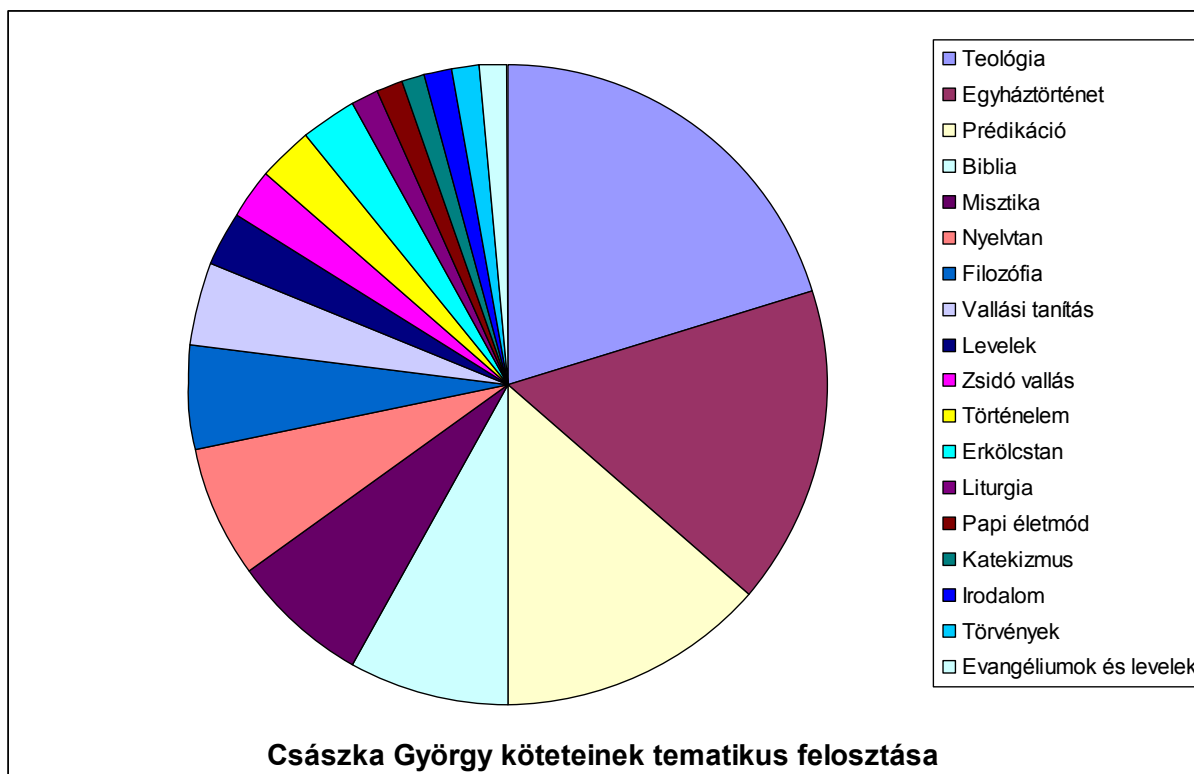
³³⁵ Császka György kalocsai érsek- 1826-1904. In: Vasárnapi Ujság, 51. évf. 34. sz. 1904. aug. 21. 573., 586. p.

³³⁶ Lakatos Andor : 1905-1910 - Városov Gyula (1846-1910). <http://archivum.asztrik.hu/?q=oldal/1905-1910-varosy-gyula-1846-1910> (2012. május 1.)

³³⁷ Székesfehérvári Egyházmegye. Püspökök.

<http://www.szfvar.katolikus.hu/tortenet/puspokok/varosy-gyula> (2012. május 1.)

³³⁸ MUHI János: i. m. 226. p.

Körpecsétjén ez a felirat olvasható: „Sigillum Georgii Császka Episcopi Scepusiensis”. (28. kép) A másik pecsét a „Crucis amore” (vagyis a kereszt szeretete) szavakat, Császka György jelmondatát tartalmazza. (29. kép)

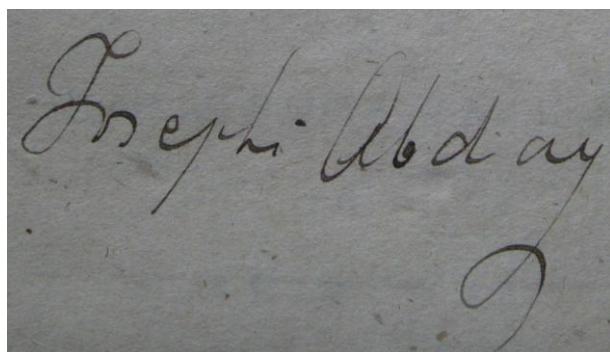
28. kép: Császka György körpecsétje

29. kép: Császka György címerpecsétje

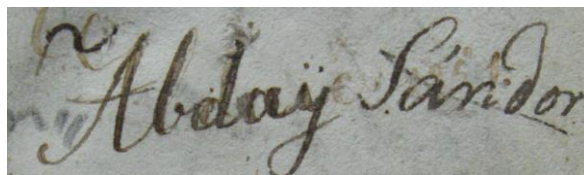
A zombori karmelita rendház régi könyveinek további tulajdonosai

Abday József 1869-1878 között Máriakálnok³³⁹, és a Magyar Katolikus Lexikon szerint 1878-1895 között Écs³⁴⁰plébánosa volt. A Vasárnapi Újság szerint azonban 1885-ben, 83 éves korában, későbbi plébánosi helyén halt meg³⁴¹. Zomborban található kötetei pasztorális teológiai, egyházzjogi és jogi munkák, imakönyv (A4.20), Kempis Tamás Krisztus követéséről szóló munkájának 1845-ös magyar fordítása (Y4.20), ókori latin hadvezetés és életrajz (Y6.23), katekizmus iskolai használatra (Z15), valamint egy kétkötetes latin - magyar - német szótár (A2.3, A2.4). 2 kötetben csak az „Abday” possessor-bejegyzés olvasható, az írásképp alapján ezek szintén Abday József kötetei lehettek. (30. kép)

30. kép: Abday József

Abday Sándor (1842-1894), teljes nevén Abday Asztrik Sándor győri születésű bencés szerzetes tanár volt Pápán, az 1891/92-es tanévben. Bakonybélben halt meg 1894-ben³⁴². Egy imakönyv (A4.20), latin (Y1.7, Z8.16) és magyar nyelvű nyelvtankönyve (Z210), valamint a Biblia „Szent Históriainak sommája” (B3.9) származik tőle. (31. kép)

31. kép: Abday Sándor

³³⁹ Diós István: Máriakálnok. In: Magyar Katolikus Lexikon.

<http://lexikon.katolikus.hu/M/Máriakálnok.html> (2012. május 1.)

³⁴⁰ Diós István: Écs. In: Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/E/Écs.html> (2012. május 1.)

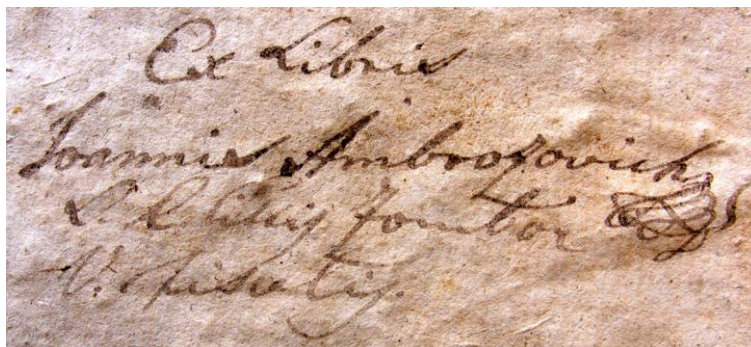
³⁴¹ Halálozások. In: Vasárnapi Ujság. 32. évf. (1885) 45. sz.

<http://epa.oszk.hu/00000/00030/01653/pdf/01653.pdf>. (2012. május 1.) 730. p.

³⁴² Tungli Gyula (szerk.): Pápai pedagógus lexikon. (Névtár). Pápa, Pápai Művelődéstörténeti Társaság, 1997. <http://mek.niif.hu/00000/00061/html/03.htm> (2012. május 1.)

Több olyan kötet is van, melyben mindkettőjük neve olvasható. Az egyik egy imakönyv, a két másik pedig gimnáziumi latin nyelvtankönyv.

Ambrozovich (vagy Ambrozovics) János zombori tanító volt, 1860-ban a felső népiskolában tanított, 1861-ben főelemi tanító lett, 1863 és 1869 között pedig igazgató³⁴³. A zombori Szent István templom építéséhez kiküldött bizottság tagjai között volt³⁴⁴. A rendházban tőle Juan Eusebio Nieremberg szerb nyelvre lefordított munkája található 1803-ból (Z213), ebben kéziratos bejegyzése a következő: „Ex libris Joannis Ambrozovich mpp. L. R. Cttis. Zombor V. Fiscalis”. (32. kép)

32. kép: Ambrozovich János

Beke Miksa 1821-es, győri születésű, győri egyházmegyes lelkész. Az 1848/49-es szabadságharc egyik táborigazgatója volt, majd Komáromban a kapitulálók között volt, így Amerikába ment, ahol a Wisconsin-beli Seymour plébánosa lett.³⁴⁵ Tannenber Ferenc vigasztaló imakönyve, melyet Beke Miksa adományozott 1870-ben, Abday József tulajdonában is volt (Z2.17).

Berkes Pál (1875 - 1942?) Zsolnán, Esztergomban, majd a bécsi Pázmáneumban tanult, 1899-ben szentelték pappá. 1900-tól Modorban, 1902-től pedig Selmecebányán volt hitoktató. 1905-től plébánosi szolgálatot végzett Ottóvölgyben, 1928-tól a Szlovéniai Katolikus Tanács tanítási ügyeinek felelőse, 1933-tól pedig pápai kamarásként élt.³⁴⁶ Manuel Alvarez De octo partium orationis constructione kezdetű

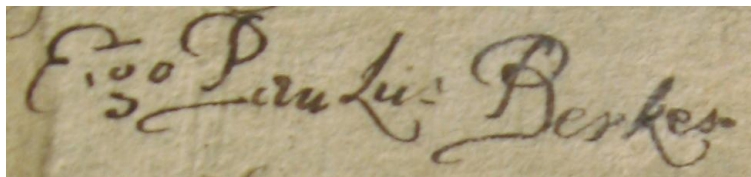
³⁴³ Zombor (1856-1919). Népiskolák. <http://archivum.asztrik.hu/?q=oldal/zombor-1856-1919> (2012. május 1.)

³⁴⁴ Hajnal Árpád: Százéves a Szent István-templom. Zomborban szerdán emlékeznek meg az államalapító királyról. In: Magyar Szó (közéleti napilap, online) 2004. aug. 7-8. <http://archiv.magyarso.com/arhiva/2004/aug/07/> (2012. május 1.)

³⁴⁵ A magyar hadserege katolikus táborigazgatói 1848-1849-ben. <http://www.ktp.hu/index.php/in-memoriám/1046-a-magyar-hadsereg-tabori-lelkeszei-1848-1849-ven> (2012. május 1.)

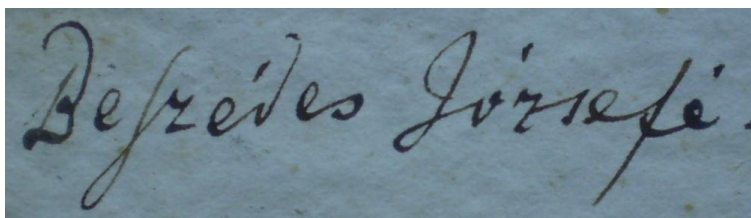
³⁴⁶ Korompay Gáborné: Berkes Pál. In: Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/B/Berkes.html> (2012. május 1.)

munkája található a zombori könyvek között tőle, címlap nélküli, pontosabban nem azonosítható állapotban. (33. kép)

33. kép: Berkes Pál

Beszédes József (1787 - 1852) bölcsész, „vízimérnök”, valamint az MTA levelezőtagja volt. 1813-ban lett okleveles mérnök, 1814-től gróf Esterházy Károlynak dolgozott. 1819-ben avatták bölcsésszé. A Duna szabályozását átmetszésekkel hajtotta végre Baja és Báta között, valamint a Vaskapunál lehetővé tette a nyugodt hajózást a kőszirtek szétrobbantásával. Az Akadémia 1831-ben választotta tagjai közé. A további folyószabályozások mellett elméleti tevékenységet is végzett, jelentős szakmai könyvek készítője volt.³⁴⁷ Sréter János Visszaemlékezései (C4.3) és Gerő György által fordított Keresztény Herkulesnek Bullióni Godefrednek hadi munkái című kétkötetes munkában (B38, C5.19) található Beszédes József kézírása, „Beszédes Józsefé”. (34. kép)

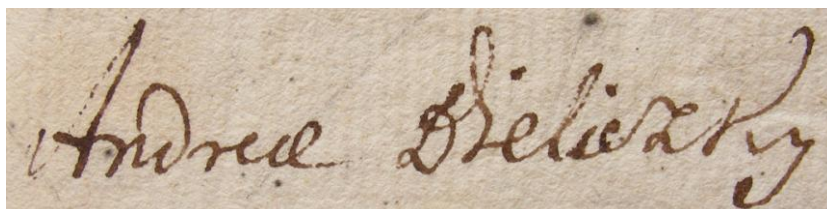
34. kép: Beszédes József

Bieliczky Károly (1813-1878) a zombori városi könyvtár alapítójaként nevezetes, mely ma is az ő nevét viseli. Kúlán és Verbászon tanult, 1830-ban költözött Zomborba, ahol eleinte a Ferenc-csatornai Királyi Szabad Hajózási Társaságnál végezte számviteli feladatait. 10.000 kötetes magánkönyvtára volt. 1857-ben (bécsi központú, de Zomborban működő) olvasókört alapított, 1859-ben pedig könyvtárat létesített, melynek állománya húsz éves könyvtárosi és titkári pályafutása alatt 23.000 kötetesre bővült. 1866-ban házasodott meg, az 1870-es években pedig a Zombori Takarékpénztárban is dolgozott, főkönyvelőként. 1874-ben mondott le

---

³⁴⁷ Irodalom, tudomány és művészet. In: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Bács-Bodrog Vármegye II. kötete. Budapest, Légrády Testvérek Könyvnyomdája, (1909). <http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0003/16.html> (2012. május 1.)

tisztjeiről, de a könyvtár életében - mint ügyvivő és könyvelő - továbbra is részt vett.³⁴⁸ 2009-ben a könyvtár több mint 340.000 kötetes állománnyal rendelkezett³⁴⁹. Andrea Bieliczky (András) kéziratos bejegyzése (35. kép) és Bieliczky Károly pecsétje Maximilian Dufrené egyháztörténeti és egyházkormányzási munkájában található (Z21). A pecsét szövege: „Caroli Bieliczky” (36. kép).

35. kép: Bieliczky András

36. kép: Bieliczky Károly

Padányi Bíró Márton (1693 - 1762) Nyitrán és Nagyszombatban végezte tanulmányait, 1722-ben szentelték pappá. 1723-tól Bicske plébánosa, 1729-től felsőörsi prépost és veszprémi kanonok, 1733-tól Acsády Ádám püspök helyettese, 1740-től veszprémi nagyprépost, 1741-ben pedig a káptalan követeként részt vett a pozsonyi országgyűlésen. 1745-ben lett a Veszprémi Egyházmegye püspöke, ahol rengeteget tett a barokk templomok felépítéséért és megszépítéséért, valamint létrehozta a Szentháromság Társulatot. 1760-tól Koller Ignác lett segédpüspöke, 1762-től pedig utóda.³⁵⁰ Zomborban mint szerző szerepel a katalógusban, *Enchiridion Martini Bironii Padáni ... De Fide, Hæresiarchis, ac eorum asseclis, In genere de Apostatis, deque Constitutionibus, atque Decretis Imperatorum & Regum, contra Dissipatores Catholicæ Ecclesiæ editis* című művének 1750-es győri kiadása található

³⁴⁸ Bielitzky Károly (1813-1878) a zombori Városi Könyvtár alapítója.

http://www.biblioso.org.rs/karlo_bijelicki.php?lng=hu (2012. május 1.)

³⁴⁹ Radivoj Stokanov: A Bielitzky Károly Városi Könyvtár másfél évszázad előtt és után.

<http://www.biblioso.org.rs/onama.php?lng=hu> (2012. május 1.)

³⁵⁰ Viczián János: Bíró Márton, padányi. In: Magyar Katolikus Lexikon. I. kötet: A - Bor. Szent István Társulat, Budapest, 1993. 842-843. p.

a könyvtárban (C514). Egy kiadványban pedig az ajánlás szól Bíró Mártonhoz, Paulo Medici Ritus ac mores hebraeorum című művének 1758-ban, Nagyszombatban, a jezsuita akadémiai nyomdában kiadott két példánya (B39, B47).

Deáky Henrik 1838-tól 1845-ig Györsövényház³⁵¹, 1845-től 1878-ig pedig Gyarmat plébánosa volt.³⁵² Az ő tulajdonosi bejegyzése két prédikációs gyűjteményben található, melyeket Ebenhöch Ferentől kapott („barátsága jeléül”) (37. kép). Ebből az egyik mű Michael Kajetan Hermann prédikációink kétkötetes kiadása (a harmadik évfolyamból) (Z327, Z223). Ebenhöch Ferenc (1821 - 1889) főleg Győrben élt és tevékenykedett, régészkedett is, valamint gyűjtötte a növényeket, a pénzeket és más régészeti tárgyakat³⁵³, valamint a szentképeket is. 1851-ben Koroncó plébánosa volt 1874-ig, ezután pedig győri kanonok lett, majd a locsmándi, a rábaközi, a soproni és a mosoni főesperesi tisztségeket töltötte be³⁵⁴. 1874 és 1889 között Ebenhöch Ferenc kanonok rendezte újra a győri káptalani levéltárat, úgy, hogy jegyzékeket és mutatókönyveket is készített hozzá, valamint kialakította a „Cimeliotheca et Theca” sorozatokat³⁵⁵. Könyvtárának néhány kötetét végrendeletében a győri papnevelőre hagyta³⁵⁶. Ebenhöch Martin Königsdorfer 1840-es prédikációs kötetét Kisfaludy István beledi plébánostól (1847-1898³⁵⁷) kapta (C411).

³⁵¹ Diós István: Györsövényház. In: Magyar Katolikus Lexikon.

<http://lexikon.katolikus.hu/G/Györsövényház.html> (2012. május 1.)

³⁵² Bálizs Péter: Gyarmat. In: Magyar Katolikus Lexikon.

<http://lexikon.katolikus.hu/G/Gyarmat.html> (2012. május 1.)

³⁵³ Katona Csaba: Ebenhöch Ferenc kanonok személyes iratai - egy pillantás a Győri Egyházmegyei Levéltár anyagára. In: Egyháztörténeti Szemle, 3. évf. (2002) 1. sz. <http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/ebenhoch.htm> (2012. május 1.)

³⁵⁴ Viczián János: Ebenhöch Ferenc. In: Magyar Katolikus Lexikon.

<http://lexikon.katolikus.hu/E/Ebenhoch.html> (2012. május 1.), Bóna László: Győri székeskáptalan.

In: Magyar Katolikus Lexikon. http://lexikon.katolikus.hu/G/gyori_szekeskaptalan.html (2012.

május 1.), Viczián János: Koroncó. In: Magyar Katolikus Lexikon.

<http://lexikon.katolikus.hu/K/Koroncó.html> (2012. május 1.)

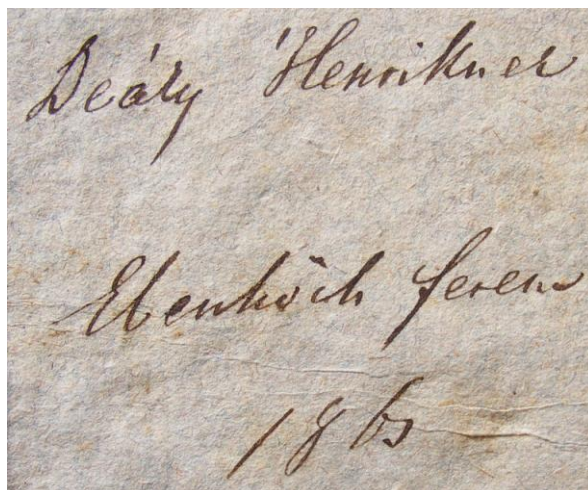
³⁵⁵ Koltai András: A levéltár története. (Egyházmegyei Levéltár, Győr).

<http://leveltar.katolikus.hu/index.htm?http&&&leveltar.katolikus.hu/gyor.htm> (2012. május 1.)

³⁵⁶ Stohl Róbert: A könyvtár állománya. In: A Zombori Karmelita Rendház 1850 előtti nyomtatványai, összeáll. Stohl Róbert, előszó Csesznegi Viktória - Stohl Róbert, kézirat, Szeged, 2012.

³⁵⁷ Tóth Miklós: Beled. In: Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/B/Beled.html> (2012. május 1.)

37. kép: Ebenhöch Ferenc, Deáky Henrik

Farkas Imre (1788 - 1866) Székesfehérváron, Tatán, Szombathelyen és Pesten, majd mint piarista Trencsénben és Nagykárolyban tanult. 1813-ban szentelték pappá³⁵⁸. 1816-tól 1833-ig váli³⁵⁹ plébánosként, 1833 és 1835 között Székesfehérvár belvárosában³⁶⁰, 1835-től székesegyházi kanonokként, 1837-től címzetes apátként, 1851-től 1867-ig székesfehérvári püspökként szolgált. Ez idő alatt a papnevelésért tett sokat, könyvszeretete pedig szónoki képességeit fejlesztette. 1856-ban szentelték fel az esztergomi bazilikát, a király is részt vett a szentmisén, így hallhatta Farkas Imre prédikációját³⁶¹. Szintén ebben az évben a püspök Székesfehérváron felélesztette a Skapuláré társulatot, melynek tagkönyvét az egyházmegyei könyvtár őrzi³⁶². Könyvtárából 6 prédikációs gyűjtemény és egy nyelvtankönyv érkezett Zomborba. Ezek közül egy kötetben csak az övé (Z118), hat kötetben pedig Kozmár György possessor-bejegyzése is szerepel (Z5.4, C3.10, C3.11, Y3.11, Y5.9, Z4.6), aki Győr-Újváros plébánosa volt 1826-tól 1836-ig.³⁶³ Kettőjük bejegyzése a következő: „Ex libris Emerici Farkass traditur pro usu erga reversales Georgio Kozmar 1821”, illetve „Ex libris Emerici Farkass Comitum a Zichy Educatoris Georgio Kozmar erga reversales pro usu traditus” (38. kép).

³⁵⁸ Farkas Imre. <http://www.szfvvar.katolikus.hu/tortenet/puspokok/farkas-imre> (2012. május 1.)

³⁵⁹ Diós István - Patay Pál: Váli. In: Magyar Katolikus Lexikon.

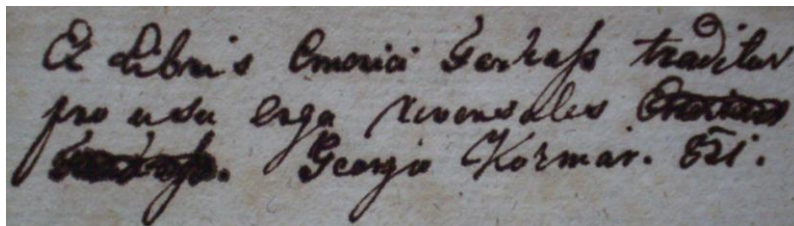
<http://www.lexikon.katolikus.hu/V/Váli.html> (2012. május 1.)

³⁶⁰ Diós István: Székesfehérvár-Belváros. In: Magyar Katolikus Lexikon.

<http://lexikon.katolikus.hu/S/Székesfehérvár-Belváros.html> (2012. május 1.)

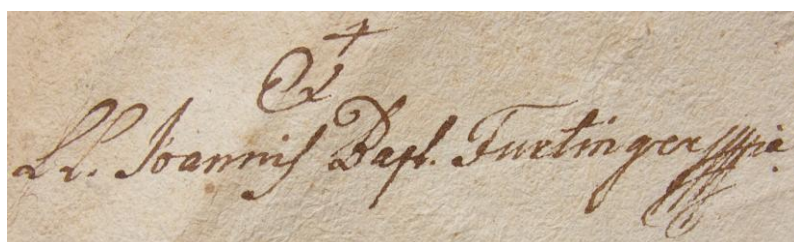
³⁶¹ Farkas Imre. <http://www.szfvvar.katolikus.hu/tortenet/puspokok/farkas-imre> (2012. május 1.)

³⁶² Mátéffy Brúnó: A karmelita rend története Magyarországon. (Magánkiadás), Székesfehérvár, 1996. 104. p.

38. kép: Farkas Imre, Kozmár György

Johann Baptist Furtinger (Furtinger János) 1829-től 1832-ig volt Szajk plébánosa³⁶⁴. Johann Nepomuk Lang katekizmus-magyarázatában (Z36) található tulajdonosi bejegyzése 1828-ból, „Ex Lb. Joannis Bapt. Furtinger manupro pia. Anno 1828.” (39. kép).

39. kép: Furtinger János

Aloysius Girk (Girk Alajos) a Kalocsai Érseki Főszentszék szentszéki iktatója, valamint jegyzőkönyvvezető 1847-től 1851-ig³⁶⁵. 1857-től tíz éven át Paks³⁶⁶, 1867 és 1870 között a pécsi székesegyház plébánosa³⁶⁷, a pécsi székeskáptalanban pedig 1867-től 1869-ig mesterkanonok, 1869-ben tolnai, 1870-ben székesegyházi főesperes, 1883-tól 1893-ig órkanonok³⁶⁸. Egy ókeresztény irodalmi tanításról szóló kötetben (C44) található 1849-es beragasztott tulajdonosi bejegyzése, a következő felirattal: „Aloysii Girk presbiteri A.-Dioec. Colocensis 1849”. (40. kép)

³⁶³ Schmatovich János: Győr-Újváros. In: Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/G/Győr-Újváros.html> (2012. május 1.)

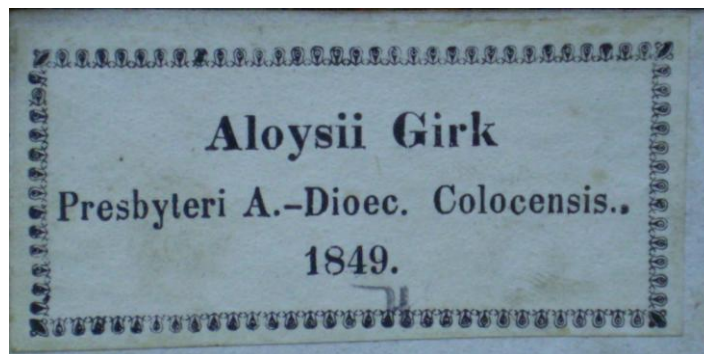
³⁶⁴ Diós István: Szajk. In: Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/S/Szajk.html> (2012. május 1.)

³⁶⁵ Lakatos Andor et al. (szerk.): A Kalocsa-Bácsi Főegyházmegeye történeti sematizmusa: A Főegyházmegeye 18-20. századi archontológiája és történeti névtára. Névtár, életrajzok. <http://archivum.asztrik.hu/?q=oldal/girk-alajos> (2012. május 1.)

³⁶⁶ Diós István - Hervay Ferenc Levente: Paks. In: Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/P/Paks.html> (2012. május 1.)

³⁶⁷ Timár Győr: Pécs-Székesegyház. In: Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/P/Pécs-Székesegyház.html> (2012. május 1.)

³⁶⁸ Fedeles Tamás: Pécsi székeskáptalan. In: Magyar Katolikus Lexikon. http://lexikon.katolikus.hu/P/pécsi_székeskáptalan.html (2012. május 1.)

40. kép: Girk Alajos

Görgey Márton (1740 - 1807) Nagyszombatban végezte tanulmányait, 1763-ban szentelték pappá. Eleinte a helynökség irodájában dolgozott, majd 1765-től püski, 1775-től pozsonyi plébánosként szolgált. 1777-ben esztergomi kanonoknak és sümegi prépostnak nevezték ki, 1787-től barsi, 1790-től pedig honti főesperes lett. 1802-től szentgyörgymezei prépost, székesegyházi főesperes, majd érseki helynök volt, 1807-ben pedig kinevezték pécsi püspöknek, ám ekkor elhunyt³⁶⁹. Tíz könyve a jogtudomány, a görög történetírás, a középkori történelmi regény, a zsidó vallás és a filozófia témaköreit érintik, illetve Manuel Alvarez háromnyelvű (latin - magyar - német) nyelvtankönyvének három kötetében (Y1.3, Y6.6, Z3.17) kéziratos vagy beragasztott ex libris-e található. Kéziratos bejegyzései: „Martini Bonaventuri de Görgő Luths. 4ti anni gramm. 1807”, „Mart. Bonaventura de Görgő mppria 1816”. Ex libris-én a felirat: „Martinus Görgei de eadem haered. in Toportz praep. S. Ladislai E. M. S. et Suae Eminentiae Card. ac Primatis Hung. Canon. a Laterae” (41. kép).

---

³⁶⁹ Takács Emma: Görgey Márton, görögői és toporczi. In: Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/G/Görgey.html> (2012. május 1.)

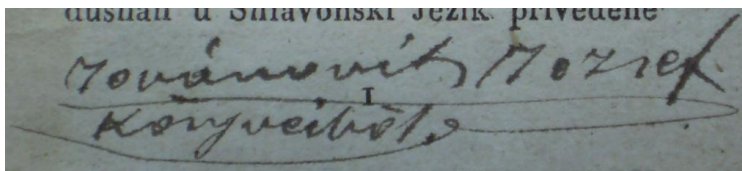
41. kép: Görgey Márton

Karl Hoffmann (Hoffmann Károly) (1848 - 1914) Baján és Kalocsán, majd a bécsi Pázmáneumban tanult, 1871-ben szentelték pappá. 1875-től a tanulmányok felügyelője, 1879-től a nagyszeminárium tanára lett, és Bécsben a teológia doktora lett. 1880-tól Csátalján plébánosként, 1884-től az érseki középiskolák hittanóráit vizsgáló felügyelő bizottsági tagként szolgált. 1894-ben pusztaszeri apát, 1902-ben kalocsai plébános, ideiglenes mesterkanonok és zsinati vizsgáló, 1903-ban tiszai főesperes, 1906-ban pedig a nagyszeminárium rektora és székesegyházi főesperes, 1907-ben a bácsi kisrépost lett.³⁷⁰ A zombori karmelita rendházba Lorenz Oken német nyelvű, állatokkal foglalkozó, 1835-ös könyvsorozatának egy darabja (Z326) került Karl Hoffmann könyvtárából.

Jovanovics József a zombori Magyar Polgári Kaszinó egyik elnöke volt³⁷¹, egy kolligátumot adományozott a zombori karmelitáknak. Ez a kötet Kempis Tamás művét, illetve egy katekizmust tartalmaz horvát nyelven (A5.17). Bejegyzése: „Jovánovics József könyveiből” (42. kép).

³⁷⁰ Lotz Antal: Hoffmann Károly. In: Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/H/Hoffmann.html> (2012. május 1.)

³⁷¹ Hajnal Árpád: Az idén jubilál a zombori Magyar Polgári Kaszinó. In: Doroszló-Portál. 2007. márc. 12. <http://doroszlo.net/modules.php?name=News&file=article&sid=3302> (2012. május 1.)

42. kép: Jovanovics József

Klenka Ferenc győri könyvkereskedő volt, tőle vásároltak a győri karmeliták hét olyan - prédikációs és pasztorálteológiai - könyvet, melyeket elküldtek a zomboriaknak. A kereskedő pecsétjén a következő felirat olvasható: „Klenka Ferenc könyvkereskedése Győrött” (43. kép).

43: kép: Klenka Ferenc

Kolonics Ádám Káptalanfa plébánosa volt 1756-tól, húsz éven át³⁷². Joseph Ignaz Klaus Spicilegium concionatorium című prédikációgyűjteményének második része található Zomborban Kolonics könyvei közül (C39).

Kovács József (1815 -) Kalocsán, a szemináriumban tanult, majd Pesten a teológia doktora lett. 1838-ban szentelték pappá, ezután a kalocsai nagyszemináriumba, 1849-ben pedig a pesti egyetem hittudományi karára mint az erkölcsstan tanára ment, 1853-ban pedig Kalocsán a szeminárium dogmatika tanára lett. A kalocsai főszékeskáptalanban ő is több tiszteletet töltött be, 1853-ban (ifjabb) mesterkanonok, 1854-ben tiszai és 1857-ben bácsi, majd 1859-ben székesegyházi főesperes lett. 1860-ban bácsi kisprépostként, 1865-ben örkanonokként, 1866-ban éneklőkanonokként, 1868-ban olvasókanonokként szolgált. Munkatársa volt az Egyetemes Magyar Encyclopaediának, cikkei megjelentek a Religio, a Magyar Sajtó, valamint az Idők Tanúja című folyóiratokban.³⁷³ Egy 1732-ben kiadott liturgikus kötet, Breviarium Romanum címmel volt 1841-ben Kovács Józsefé és Sztankovics

---

³⁷² Pap Ferenc: Káptalanfa. In: Magyar Katolikus Lexikon.
<http://lexikon.katolikus.hu/K/Káptalanfa.html> (2012. május 1.)

Jánosé (Z5.18). Utóbbi 1832-től bosoni püspök³⁷⁴, 1837-38-ban a váci székesegyházi káptalan nagyprépostja³⁷⁵, 1838-tól 1850-ig pedig győri püspök³⁷⁶. A mindkettőjük nevét tartalmazó bejegyzés: „Hodie i. e. 6^a-die Julii Anni 1841i nos SS. Theologiae sum in Annum Auditores [.]onsu.. ram cimquatusr minoribus ordinibus ab Illustrissimo Patre Iovanne Bap. Sztankovics in Deo Suscepimus Jos. Kovács.” (44. kép)

44. kép: Kovács József, Sztankovics János

Marton Pál 1766-tól 1797-ig Alsóság plébánosa volt. A szombathelyi szeminárium rektoraként tevékenykedett 1800 és 1806 között, a Vasvár-Szombathelyi székeskáptalan tagjaként 1798 és 1803 között kanonok, 1804-1805-ben pápóci perjel, 1806-tól 1810-ig pedig örkanonok volt³⁷⁷. A jezsuita rend 1750-es évre szóló, August Hingerle által összeállított sematizmusa (adattára) tartalmazza tulajdonosi bejegyzését (Y3.5).

³⁷³ Viczián János - Lakatos Andor: Kovács József, Kovács. In: Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/K/Kovacs.html> (2012. május 1.)

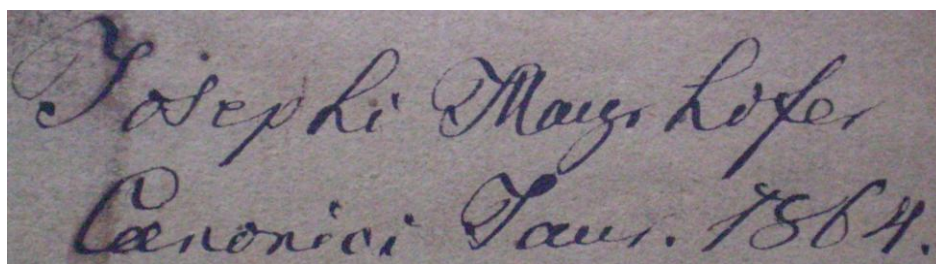
³⁷⁴ Viczián János: Horváth János. In: Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/H/Horvath.html> (2012. május 1.)

³⁷⁵ Végh László: Váci székesegyházi káptalan. In: Magyar Katolikus Lexikon. http://www.lexikon.katolikus.hu/V/vaci_szekesegyhazi_kaptalan.html (2012. május 1.)

³⁷⁶ Szolnoky Erzsébet: Győri püspökség. In: Magyar Katolikus Lexikon. http://lexikon.katolikus.hu/G/gyori_puspokseg.html (2012. május 1.)

³⁷⁷ Schill Aba Ferenc: Vasvár-szombathelyi székeskáptalan. In: Magyar Katolikus Lexikon. http://lexikon.katolikus.hu/V/vasvar-szombathelyi_szekeskaptalan (2012. május 1.)

Mayerhofer József (Mayerhofer, Mayrhófer, Mayrhoffer József) (1810 - 1897) Győrött és a Pázmáneumban tanult, 1835-ben szentelték pappá. 1838-tól a győri szemináriumban tanított, 1864-től pedig győri kanonok, komáromi főesperes és címzetes prépost lett. A győri Révai Miklós Gimnázium igazgatója volt 1856-tól 1866-ig, ezután felmentették teológiai tanársága alól. 1881-ben pápai prelátus, 1886-ban pedig nagyprépost lett. Fényképész is volt, illetve madarakat és ásványokat gyűjtött³⁷⁸. A Breviarium Romanum 1772-es kiadásában (B319) található Mayerhofer József 1864-es, kéziratos bejegyzése: „Josephi Mayrhofer Canonici Jaur. 1864” (45. kép).

45. kép: Mayerhofer József

A bibliofil Meszlényi Gyula (1832 - 1905) Pécsen és Székesfehérváron tanult, 1850-ben került a Pázmáneumba. 1853-tól a nagyszombati érseki konviktus prefektusa lett, 1854-ben pappá szentelték, ezután tanár lett. 1857-től Esztergomban a primási levéltáros, 1863-tól az érseki titkár hivatalát tölti be. 1866-ban komáromi plébános, 1881-ben esztergomi kanonok lett, valamint a szeminárium rektora is. 1888-ban szentelték szatmári püspökké. Ebben a feladatkörben több lelkésziséget létesített, és új templomokat, illetve a püspöki palotához könyvtárat építtetett³⁷⁹. A zombori karmeliták közvetve tőle kapták a Pesti növendékpapság magyar iskolájának munkálatainak kilenc kötetét (a huszonnégy darabos sorozatból). Ezekon kívül egy magyar bazilita szerzetes, Basilovits Joannicus Brevis notitia foundationis Theodori Koriathovits, olim ducis de Munkacs című művének 4., 5. és 6. részét, egy kötetben (Z415) kapták tőle, ebben a beragasztott püspöki címeren kívül más

³⁷⁸ Viczián János: Mayrhófer József. In: Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/M/Mayrhófer.html> (2012. május 1.); Igazgatók. <http://www.revai.hu/node/631> (2012. május 1.)

³⁷⁹ Viczián János - Bura László Béla: Meszlényi Gyula, meszléni. In: Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/M/Meszlényi.html> (2012. május 1.); Bibliotheca Laurenziana. A könyvtár története. <http://www.bibliothecalorenziana.ro/index.php/a-koenyvtar-toertenete> (2012. május 1.)

possessor-bejegyzés nincs. A címeren jelmondata olvasható: Dilectione et pace (szeretettel és békével). (46. kép)

46. kép: Meszlényi Gyula

Moór Ferenc Xavér 1802-től 1816-ig a Győr-Moson-Sopron megyei Mecsér³⁸⁰ és 1816-tól 1842-ig Lébény³⁸¹ plébánosa volt. Tulajdonosi bejegyzése - mecséri plébánossága korszakából - Johann Nepomuk Lang katekizmus-magyarázatában található (Y610).

Noszlopy Pálról annyit lehet tudni, hogy a XIX. század második felében élt, és győri származású volt³⁸². Péteri Takáts József „Erköltsi” oktatásaiban (B315) található áthúzott kézírása: „Pauli Noszlopy mppia”.

Nyáry Rudolf az Esztergomi Főszékesegyházi káptalan tagjaként 1864 és 1867 között esztergomi kanonok volt³⁸³. VI. Pius pápa francia egyháztörténet művének új, 1797-es augsburgi kiadását (Z2.21) kapta Nyárytól Császka György, akinek pecsétje ebben a kötetben is megtalálható. Az esztergomi kanonok beragasztott ex librise a következő feliratot tartalmazza: „Rudolphusi Com. Nyáry” (47. kép).

---

³⁸⁰ Smudla Tamás: Mecsér. In: Magyar Katolikus Lexikon.

<http://lexikon.katolikus.hu/M/Mecsér.html> (2012. május 1.)

³⁸¹ Hervay Ferenc Levente - Smudla Tamás - Patay Pál: Lébény. In: Magyar Katolikus Lexikon.

<http://lexikon.katolikus.hu/L/Lébény.html> (2012. május 1.)

³⁸² RadixIndex: Adatbázisok családja és helytörténet kutatóknak.

<http://www.radixindex.com/hu/adatbazisok/2/vezeteknev/noszlopy/keresztnev/> (2012. május 1.)

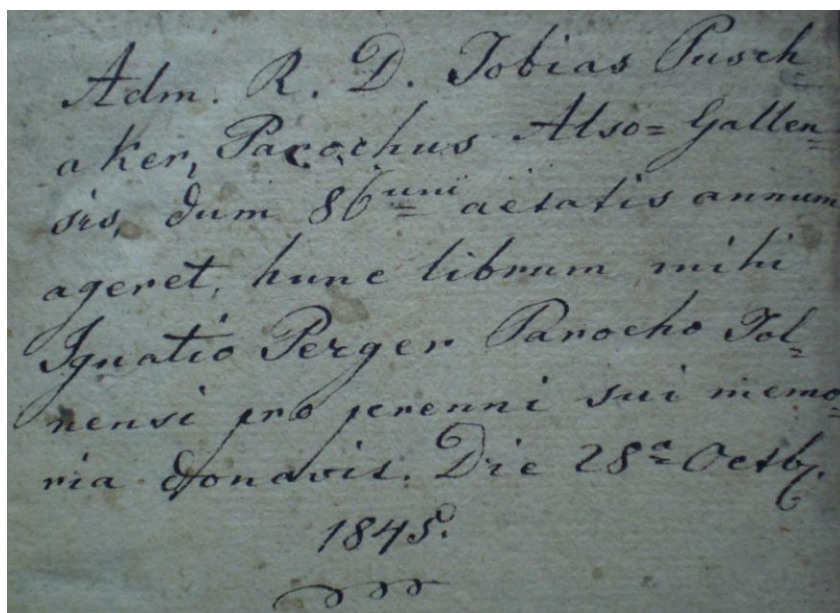
³⁸³ Dékány Vilmos: Esztergomi főszékesegyházi káptalan http://lexikon.katolikus.hu/E/esztergomi_foszekesegyhazi_kaptalan.html (2012. május 1.)

47. kép: Nyáry Rudolf

Perger Ignác 1746-tól 1749-ig Lőcse³⁸⁴, 1813-tól 1823-ig Vértessomló³⁸⁵, 1823-tól 1855-ig pedig Vértestolna³⁸⁶ plébánosaként szolgált. A zombori karmeliták három antikvát őriznek, ezek közül a legrégebb, 1592-es kiadású kötet (B64) közvetve Perger Ignácól származik. Ez a kötet Muretustól tartalmaz imádságokat, leveleket és szent himnuszokat, és Perger bejegyzését: „Adm. R. D. Tobias Pusch a ker. parochus Also-Gallensis dum 86um aetatis annum ageret hunc librum mihi Ignatio Perger parocho Tolnensi pro perenni sui memoria donavit. Die 28.a octob. 1845” (48. kép).

48. kép: Perger Ignác

³⁸⁴ Diós Jenő: Lőcse. In: Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/L/Lőcse.html> (2012. május 1.)

³⁸⁵ Resch Ottó - Barna Gábor - Patay Pál: Vértessomló. In: Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/V/Vértessomló.html> (2012. május 1.)

³⁸⁶ Markó Gyula - Patay Pál: Vértestolna. In: Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/V/Vértestolna.html> (2012. május 1.)

Rách Ferenc soproni kanonok volt, 1853 és 1892 között viselte a feltételezett, de nem létezett Királyudvari apát címet³⁸⁷, 1839 és 1846 között pedig a győri egyházmegyei Harka plébánosa volt³⁸⁸. Sennyei Ferenc Examen ordinorum quadripartitum ... című könyve (B6.13) Rách 1828-as bejegyzését tartalmazza: „Franc. Sal. Rách. 1828” (49. kép).

49. kép: Rách Ferenc

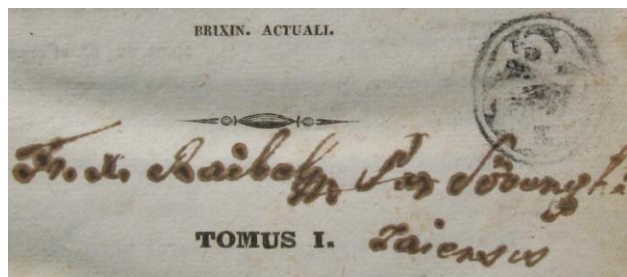
Raibel Ferenc Xavér 1845 és 1860 között Györsövényház plébánosa volt.³⁸⁹ Kézírása és/vagy pecsétje (melyen egy sas kígyót tart csőrében) (50. kép) 16 kötetben található meg, illetve az egyik kötetben fel van jegyezve, hogy Raibel cserébe adja a könyvet Gubovits Jánosnak (B41). Busembaum 1768-as kiadású erkölcszociológiai munkája két kötetben (Z6.4, A3.20), Petrus Canisius Summa doctrinae christianae című 1764-es kötete (Z66), a szintén két kötetes Friedrich Ehrenberg-féle Für Frohe und Trauernde (Y4.23, Z2.19), Franz Xaver Fuchs pozsonyi kiadású morálteológiai és orvostudományi munkája (B3.5), Horváth Mihály pasztorálteológiai műve (Z516), Franz Xaver Mayer 1807-es, müncheni kiadású hittankönyve (Y56), Oppelt prédikációgyűjteménye (Y5.12), egy másik morálteológiai munka Joseph Ambrosius Stapftól (Y62, B310), Geistliches Morgen- und Abendbrot címmel egy elmélkedésgyűjtemény (C2.5), valamint a Káldi György-féle Biblia-fordítás öt kötetben (a második kötetből két példány, B41-B44, B4.11) származik Raibel Ferenctől. Ezekon kívül egy kolligátum Tobias Lohner és Franciscus Partinger egy-egy munkáját tartalmazza (C3.14), ebben Raibel neve áthúzva található, és egy másik bejegyzés szerint („Instriptus Cathalogo Residentiae Comaromiensis”) Komáromban

³⁸⁷ Diós István: Királyudvari apátság. In: Magyar Katolikus Lexikon. http://lexikon.katolikus.hu/K/kiralyudvari_apatsag.html (2012. május 1.)

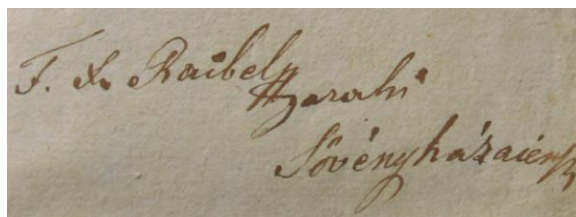
³⁸⁸ Mozsolits Antal: Harka. In: Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/H/Harka.html> (2012. május 1.)

³⁸⁹ Diós István: Györsövényház. In: Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/G/Gyorsovenyhaz.html> (2012. május 1.)

is járt a kötet. Raibel hosszabb és gyakrabban használt bejegyzése a következő: „Fr. X. Raibel Par Sövényházaensis”. (51. kép)

50. kép: Raibel Ferenc Xavér pecsétje és kézírása

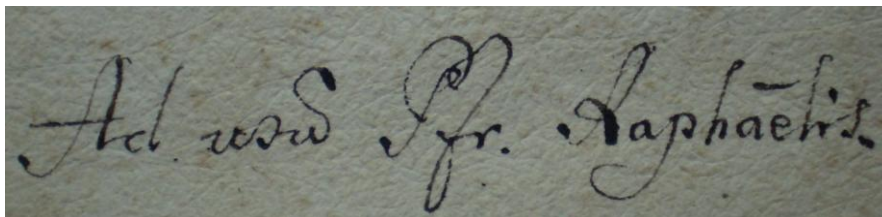
51. kép: Raibel Ferenc Xavér kézírása

Az „Ad usum PFr. Raphaelis” bejegyzéseket két karmelita szerzetes írhatta. Az első Kalinowski Szent József (1835 - 1907), aki Lengyelországban volt a karmelita rend megújítója. A vilnai nemesi konviktusban tanult, majd a Hory-Horkyban mezőgazdasági tanulmányokat, Szentpéterváron pedig hadmérnöki akadémiái tanulmányokat folytatott. 1857-ben tanítani kezdett ezen az akadémián. 1863-ben részt vett a cár elleni lengyel felkelésben, ezért egy évvel később letartóztatták és halálra ítélték, amit aztán 10 év szibériai kényszermunkára enyhítettek. Szibériában nagy lelkierejéről tett bizonyosságot, bátorította rabtársait, 1874-es hazatéréséig. 1887-ben Graz-ban belépett a karmelita rend tagjai közé. Hazánkban végezte teológiai tanulmányait, 1882-ben szentelték pappá. Gyóntatóként és lelki vezetőként szolgált, halála után a lengyel czernai monostorban temették el. 1983-ban boldoggá, 1991-ben szentté avatta a lengyel származású pápa, II. János Pál.³⁹⁰ Ő a magyar területen végzett teológiai tanulmányok miatt lehetséges tulajdonos. A másik Rafael világi pap volt, 1846-ban Grazban lépett a karmeliták közé. Szabadidejében vallásos verseket írt a „lelkek épülésére”, illetve versbe szedte Avilai Teréz életét. 1872-ben halt meg.³⁹¹ A kéziratos bejegyzések két kötetben jelennek meg, Reiffenstuel morálteológiai

³⁹⁰ Diós István: Ráfael, *Szt Józsefről nevezett, Szt, József Kalinowski*, OCD. In: Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/R/Ráfael.html> (2012. május 1.)

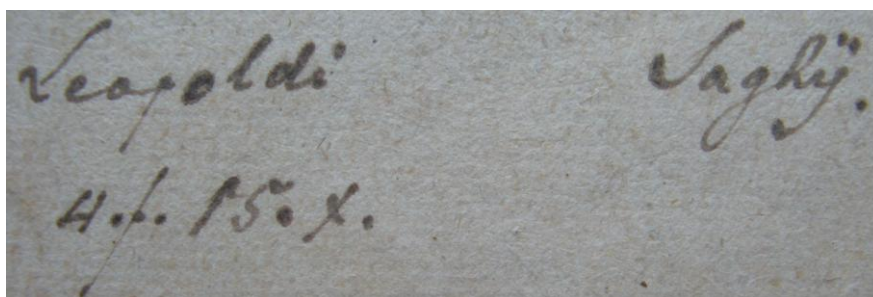
³⁹¹ Antal (karmelita páter): i. m. 140-141. p.

munkájában, és Martinus Becanus Compendium manualis controversiarum (B5.17, B89) című művében (52. kép).

52. kép: Raphael

Sághy Lipót Baranyabán plébánosa volt 1845-től 1870-ig.³⁹² Johann Michael Leonhard két prédikációs gyűjteménye (Y717, Y421) érkezett tőle a zombori karmelitákhoz, a következő bejegyzéssel: „Leopoldi Saghii” (53. kép).

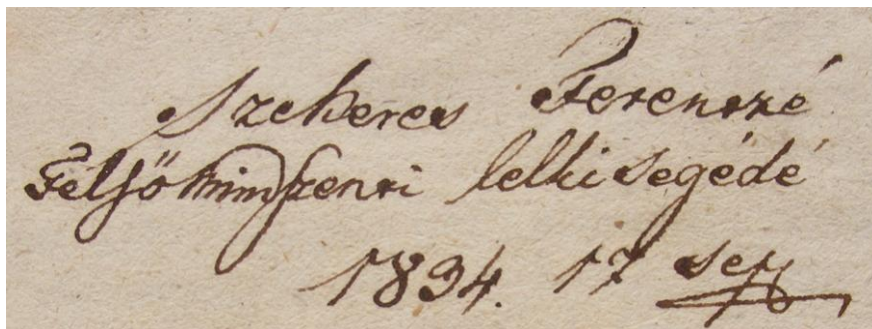

53. kép: Sághy Lipót

Szekeres (Bónis) Ferenc (1878 - 1959) 1896-ban lépett a bencés rend tagjai közé. Pannonhalmán tanult teológiát, a pesti egyetemen német-latin szakon végzett. 1901-ben tette le ünnepélyes fogadalmát, illetve ebben az évben szentelték pappá. Pápán, Sopronban, Esztergomban, Győrött tanított gimnáziumi tanárként, néhány helyen házgondnok is volt. 1915-ben Csanakfalu lelkésze lett, majd 1930-tól újra gimnáziumi tanár, ezúttal Budapesten. 1946-ban került vissza Pannonhalmára, ahol alperjel lett, majd Zalaapátiban apát. A második világháború után, 1950-től haláláig budapesti rokonainál élt.³⁹³ Szilasy János neveléstudományi munkájának két kötetében (Z319, Z8.14) található Szekeres Ferenc kézírásos bejegyzése, „Szekeres Ferenczé Felsőmindszenti lelkiségé 1894 17 sep”, mely arról tanúskodik, hogy 1894 szeptemberében a Baranya megyei Felsőmindszenten volt „lelkiségé” (54. kép).

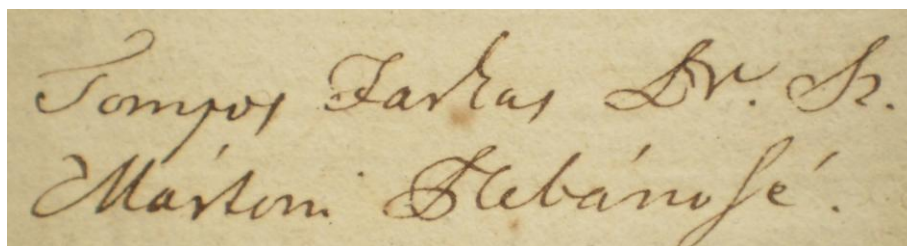
³⁹² Diós István: Baranyabán. In: Magyar Katolikus Lexikon.
<http://lexikon.katolikus.hu/B/Baranyabán.html> (2012. május 1.)

³⁹³ Viczián János: Szekeres Bónis Ferenc. In: Magyar Katolikus Lexikon.
<http://lexikon.katolikus.hu/S/Szekeres.html> (2012. május 1.)

54. kép: Szekeres Ferenc

Tompos (Tomposy) Farkas Felsőszentmárton plébánosa volt 1845 és 1855 között³⁹⁴, ebből az időszakból származik három könyvében található kézírása: „Tompos Farkas Fe. (?) Sz. Mártoni plébánosé” (55. kép), „Wolfgangi Tomposy parochi [...]mártonensis anno 1846”, „Volfgangi Tompos mpp”. A kötetek földrajzi (B519) és hittudományi (Z29) témájúak, valamint egy horvát nyelvű kiadvány (B31) előző tulajdonosa Tompos Farkas.

55. kép: Tompos Farkas

Vidakovich Miklós káplánként szolgált Bácsbokodon 1868-ban, Katymáron 1869-1870-ben, Bácsalmáson 1871-1872-ben, Vaskúton 1873-ban, Csantavéren 1875-ben, illetve Szabadkán, a Szent Teréz plébánián 1876-1877-ben. Kápláni szolgálata után Bácsstóváros adminisztrátora volt 1878 és 1902 között, majd plébánosa 1902-től 1923-ig. 1907-től 1919-ig a bácsi főesperesség palánkai kerületének esperese volt.³⁹⁵ Horváth Adalbert két horvát nyelvű művében (összesen 3 kötetben, Y3.19, Z3.3, Z3.4), Pápai Páriz Ferenc 1762-es kiadású magyar-latin szótárában (B613), Peter Philipp Wolf a jezsuita rend történetét leíró könyvében (Y7.1), Basilius von Wagner

³⁹⁴ Bacsmai László: Felsőszentmárton. In: Magyar Katolikus Lexikon.

<http://lexikon.katolikus.hu/F/Felsőszentmárton.html> (2012. május 1.)

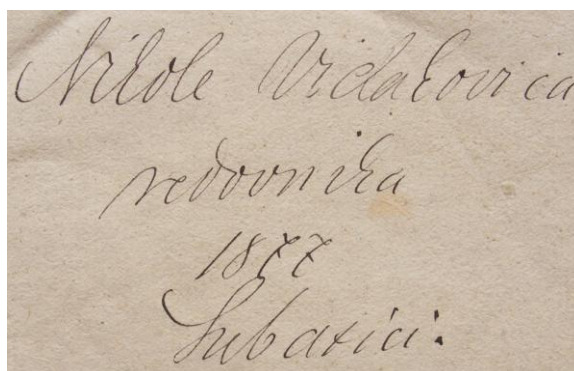
³⁹⁵ Winkler Pál: A Római Kath. Egyház és a Bácsi Érsekség. Bácsstóváros. In: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Bács-Bodrog Vármegye II. kötete. Budapest, Légrády Testvérek Könyvnyomdája, (1909). <http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0003/6.html> (2012. május 1.);

Lakatos Andor et al. (szerk.): A Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye történeti sematizmusa: A Főegyházmegye 18-20. századi archontológiája és történeti névtára. Névtár, életrajzok. <http://archivum.asztrik.hu/?q=oldal/vidakovich-nicolaus> (2012. május 1.)

prédikációs köteteiben (1. és 3. kötet, Z812, Z813), Antonius Virozsil latin nyelvű jogi munkájában (C4.4, C4.5), Paul Sarpi a tridenti zsinatról szóló könyvében (Y59), Rippel Gergely liturgikus művében (Y41) és Joseph Reinisch prédikációgyűjteményében (Z23), összesen tizenkét kötetben található Vidákovich kézírása vagy pecsétje. Ezek szövege a következő: „Vidakovich Miklós esperes plébános Bácsstóváros” (56. kép), „Nikole Vidakovica redovnika 1877 Subatici” (57. kép).

A handwritten signature in blue ink on a light blue background. The text reads: "Vidakovich Miklós", "esperes plébános", and "Bácsstóváros." in a cursive script.

56 kép: Vidákovich Miklós pecsétje

A handwritten signature in brown ink on a light brown background. The text reads: "Nikole Vidakovica", "redovnika", "1877", and "Subatici." in a cursive script.

57 kép: Vidákovich Miklós kézírása

Vilt József Ignác (1738 - 1813) Esztergomban, majd a Pázmáneumban tanult, 1761-ben szentelték pappá. Betegsége miatt rövid ideig Pesten volt káplán, majd Esztergomban főszentszéki jegyző lett. 1801-től lett a Belgrád-Szendrói egyházmegye püspöke, majd 1806-tól győri püspök.³⁹⁶ Vilt József szentelte fel Somogyi Lipótot szombathelyi püspöknek, aki a szentelés előtt, 1806-ban lelkigyakorlatát a győri rendházban végezte.³⁹⁷ Pankl Máté fizikakönyve (B52) és Ferreri Szent Vince műveinek 1729-es, augsburgi kiadása (B74) származik a szombathelyi püspöktől, akinek a két könyvben beragasztott ex librise található. Ezek szövege: „Iosephvs Vilt

³⁹⁶ Viczián János: Vilt József Ignác. In: Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/V/Vilt.html> (2012. május 1.)

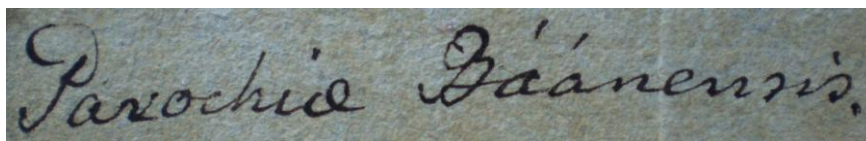
Praepos. S. Georgii de Viridi Campo Strig. E. M. S. Can. A. Diaco. Cathed. Vicar. et Causar. Auditor Generalis” (58. kép) és „Iosephvs Vilt E. M. S. Canoni Proto. Not. Apost. Convict. Nobil. Reno. Arch. Episc. et S. Adalb. Regens” (59. kép). A két ex libris nem egyforma, az egyik a két püspöki szimbólumot, a mitrát és a pásztorbotot is ábrázolták.

58-59. kép: Vilt József Ignác

Plébániák és más intézmények mint előző tulajdonosok

Baranyabán (Bán, Popovac) Trianon előtt Baranya vármegyében, ma Horvátország területén található plébánia, szerb, horvát, magyar és német lakosokkal.³⁹⁸ A zombori rendház könyvei közül Szepesy Ignác 1832-ben Pécsen kiadott művében (B614) találhatóak a „Parochia Báánensis” (60. kép) és a „Pro filiali Bodollja” bejegyzések.

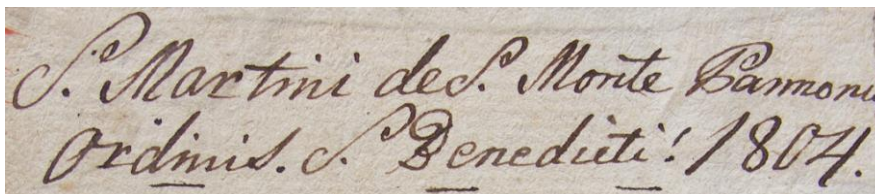

60. kép: Baranyabán - plébánia

A pannonhalmi bencés apátság már a középkorban jelentős kulturális közösség volt. A tatárok ellen is harcoltak, a török időkben többször elmenekültek a szerzetesek, majd az apátság épületének helyreállítása a barokk korszakában történt. II. József 1786-ban beszüntette rendjüket, 1802-ben állították vissza a rendház

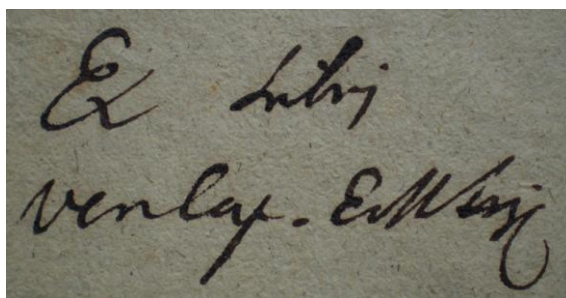
³⁹⁷ Antal (karmelita páter): i. m. 34-35. p.

működését, mely ezután a középkori oktatás feladatát kapta. 1945-ben őket is elérte az államosítás, ám 1950-ben engedélyezték működésüket mint gimnázium.³⁹⁹ Tőlük Manuel Alvarez 1798-ban Budán kiadott nyelvtankönyve származik (Z3.17), egy 1804-es bejegyzés tanúskodik erről: „S. Martini de S. Monte Pannonum Ordini S. Benedicti, 1804.” (61. kép)

61. kép: Pannonhalmi Bencés apátság

A mai Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár a török idők után alakult újjá, az 1820-as években. Ekkor három nagyobb állományt egyesítettek, az 1820-ban alapított káptalani könyvtárat, az 1821-ben hazaszállított pozsonyi érseki könyvtárat és az 1853-ban Esztergomba szállított nagyszombati káptalani könyvtárat.⁴⁰⁰ A Zomborban található hat kötet a káptalani könyvtár állományába tartozott, ezek Johann Baptist Weber prédikációs kötetei Antol Doll és Rötzel Joseph Franz különböző kiadásaiiban (Y226, Z2.7, C413, C5.8, C5.9, C5.10). Az esztergomi könyvtárból előbb Császka Györgyhöz, majd a kalocsai érsektől a zombori karmelitákhoz kerültek a kötetek, melyekben a következő bejegyzés olvasható: „Ex Libri Ven. Cap. E. M. Strig.” (62. kép).

62. kép: Esztergom, Káptalani könyvtár

A ferences szerzetesektől három településről, a horvát Brod, a (ma osztrák) Mariazell, és a (ma szerb) Szabadka településekről érkeztek könyvek. Josephus

---

³⁹⁸ Diós István: Baranyabán. In: Magyar Katolikus Lexikon.
<http://lexikon.katolikus.hu/B/Baranyabán.html> (2012. május 1.)

³⁹⁹ Pannonhalmi Főapátság. A monostor története. http://bences.hu/cikk/a_monostor_tortenete.html (2012. május 1.)

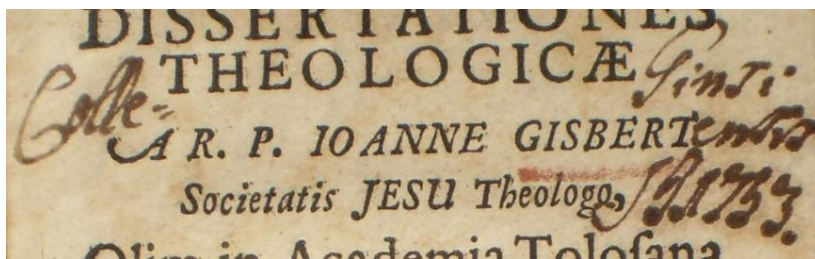

Flavius De bello Judaico című, 1755-ös kiadásában található (Z818) a Brod-i ferencesek pecsétje, melynek felirata a következő: „Bibliothecae Conventus Fratrum Minorum Brodii” (63. kép). Kézírtos bejegyzésük ugyanebben a kötetben így olvasható: „Izmen knjigah [...] Brodicah Sada: Samostauska biblioteka u Brodu na Savi”. (A [...] nem olvasható, át van húzva.) (64. kép) Johann Daniel Kuttge egyházpolitikai könyvének 1729-es német nyelvű, augsburgi kiadásában (A412) a mariazelli bejegyzés a következő: „Ex Bibliotheca Patrum Trinitatorum Conventus B. M. V. Cellensis 1766”. Lovro Bracsuglievich szerb nyelvű munkája budai, 1730-as kiadása (B62) és egy 1751-es, ortodoxokról szóló kötet (A45) pedig a szabadkai ferencesektől érkezett.

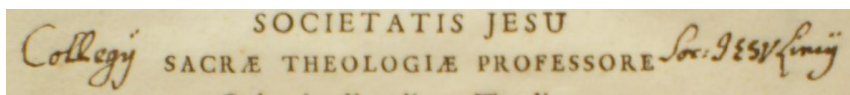
63-64. kép: Brod, ferencesek

A jezsuita szerzetesektől Kőszegről és Linz-ből érkezett egy-egy kötet, Jean Gisbert teológiai műve (B6.9), és Dominicus Viva 1726-os morálteológiai munkájának első része (C610). Előbbiben a „Colle. Ginsiensis SJ 1733” (65. kép), utóbbiban a „Collegii Soc. Jesu Lincii” bejegyzés olvasható (66. kép).

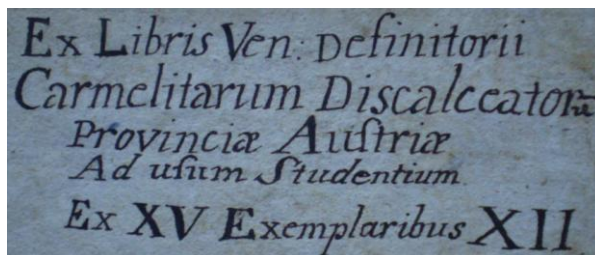
65. kép: Kőszeg, Jezsuita Kollégium

⁴⁰⁰ Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár. Könyvtártörténet. 3. korszak: 1820-. http://www.bibliothecaesztergom.hu/aboutus_history.html (2012. május 1.)

66. kép: Linz, Jezsuita Kollégium

A karmeliták osztrák rendtartományának kézírásos bejegyzése - „Ex Libris Ven: Definitorii Carmelitarum Discalceatorum Provinciae Austriae Ad usum Studentium. Ex XV Exemplaribus XII.” - egy kötetben, Karl Steinkellner erkölcs-filozófiai munkájában (B313) található (67. kép).

67. kép: Kármeliták Osztrák Rendtartománya

A ma Ukrajna területén található jampoli rendház kézíratos bejegyzése 4 kötetben, Joannis Laurentius egyháztörténeti (A411), Pierre Pacaud prédikációgyűjteményének két kötetében (a második és harmadik kötetében, A4.3, A417), illetve a minorita Anacletus Reiffenstuel erkölcssteológiai kézikönyvének⁴⁰¹ 1756-os, római kiadásában (A65) olvasható, így: „Conv. Jampoli. Carm. Discal.” (68. kép).

68. kép: Jampol, Sarutlan Kármeliták Rendháza

Keszthelyen a karmelita rendházat és templomot a XX. században, 1930-ban alapította az akkori tartományfőnök, Hász Brokárd Károly. Első vezetője Pörtl Ignác volt, a rendház pedig a Kis Szent Teréz nevet kapta. A következő perjel Hász Brokárd, majd Rumi Tamás lett. Az 1950-es államosítási hullám után a karmeliták rendháza plébániaként működött. A templom 1989-ben kapta a „bazilika minor”-címet, illetve szintén az évben a plébánostól visszavették a karmeliták a rendházat,

⁴⁰¹ Knapp Éva: i. m. 120. p.

ahová tíz, Graz-ban végzett novícius került. 1990-ben Tóth János lett a vezető⁴⁰². A keszthelyi karmelitáktól kapott két Szalay Imre-féle prédikációs kötetben (Z8.13, Y522) és Giovanni Perrone teológiai felolvasását tartalmazó három kötetben (Y5.24, Z26, Z5.14) a győri karmeliták pecsétje is megjelenik. A keszthelyi rendház könyvtárának pecsétje a karmeliták címerén kívül a következő feliratot tartalmazza: „Bibliotheca Carmelitarum Discalc. Keszthely” (69. kép).

69. kép: Keszthely, Sarutlan Kármeliták könyvtára

A prágai karmelita rendház szintén kéziratos bejegyzését, „Conv. Prag. Carm Discal.” (70. kép) hagyta a zombori karmelitáknak adott kötetekben. Ezek egyházi jogi, erkölcszociológiai és dogmatikai kötetek, összesen 9 darab (C3.15, C6.13, C6.2, C6.3, C6.4, C6.19, B4.3, B6.7, Y114). Ezekben a győri karmeliták bejegyzése szintén megtalálható.

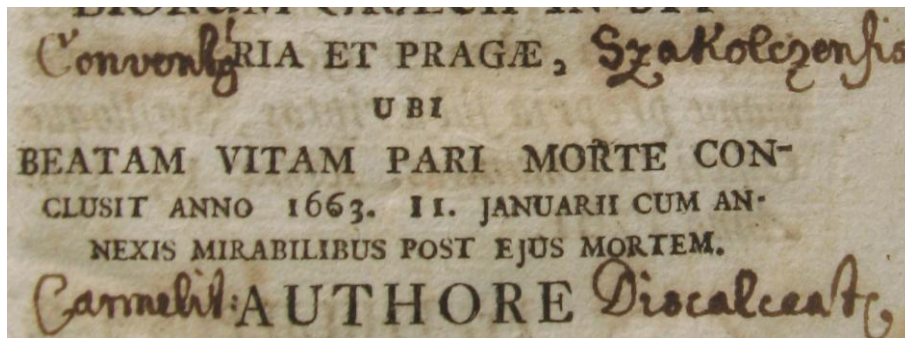
70. kép: Prága, Sarutlan Kármeliták Rendháza

A szakolcai karmelita kolostor szintén Szelepcsényi Györgynek és Kollonich Lipótnak köszönhetően alakult meg 1699-ben. II. József rendelete az ő kolostorukat bezáratta, és az irgalmas rend kapta meg, kórháznak és rendháznak használva azt.⁴⁰³ 1754-es könyvtári katalógusa ma Budapesten, a Magyar Országos Levéltárban

⁴⁰² Hitesy Ervin: Kis Szent Teréz első magyarországi szentélye: a keszthelyi Karmelita bazilika minor és rendház története. Karmelita Rendház, Keszthely, 2010.

⁴⁰³ Mátéffy Brúnó: A karmelita rend története Magyarországon. (Magánkiadás), Székesfehérvár, 1996. 84-85. p.

található, a Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutatóintézete gondozza⁴⁰⁴. Szokolcáról két kötet érkezett a zomboriakhoz, ismét a győri karmeliták közvetítésével. Az egyik egy karmelita szerzetes életrajza, ezt a kötetet Prágában adták ki, Fitzky és Hladky örökösei (Y6.12). A másik kötet a *Rituale Romanorum* címet viseli, ez a könyv egy 1738-as velencei kiadású római szertartáskönyv (Z6.16), a nyomdász Balleoni. Bejegyzésük így olvasható: „Conventus Szokolcensis Carmelit. Discalceat.” (71. kép).

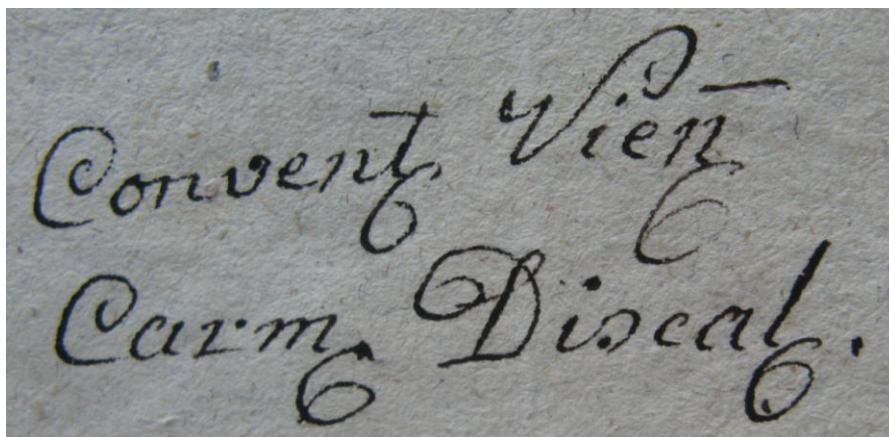

71. kép: Szokolca, Sarutlan Kármeliták Rendháza

A bécsi karmelita rendház kéziratos bejegyzése, „Convent Vien Carm Discal” (72. kép) Dannenmayr egyháztörténeti művében (Y414), Hieronymus Frida filozófiával, ezen belül hermeneutikával (értelmezéssel és megértéssel) foglalkozó kötetében (A4.6), a karmelita Juan de Jesús Maria 1742-ben Prágában kiadott *Stimulus compunctionis* című munkájában (B6.25), Thomas Stapleton *Promptuarium morale super evangelia* című könyvében (B65), Daniel Tobenznek a bibliai erkölccsel foglalkozó kötetében (B4.5), Novet imádságokkal foglalkozó (címlap nélküli) kötetében (C6.21) és Palma Josephina életéről szóló két, német nyelvű kötetében található (B57).

⁴⁰⁴ A-I-19 Inventarien der in Ungarn aufgelassenen Klöster.

<http://www.arthist.mta.hu/index.php?page=repertoriumok&bla2=20> (2012. május 1.)

72. kép: Bécs, Sarutlan Kármeliták Rendháza

Bécsújhelyről (Wiener Neustadt, a mai Ausztria területéről) szintén érkeztek könyvek a zombori karmelita rendházba, de ezek is győri közvetítéssel (a győri karmeliták szinte az összes „Neustadt.” feliratot áthúzták, és fölé írták: „Jaurini”). Tehát a bécsújhelyi könyvek a következők: két imádságoskönyv egy ismeretlen osztrák sarutlan karmelita szerzőtől (A43, Z65), Lorenzo Scupoli Geistlicher Streit, vagyis Lelki harc⁴⁰⁵ című munkája (A415), Jacques Nouet Das Bettenden Christen... című 1738-as regensburgi kiadása (C2.1), Tobias Lohner jezsuita rendi irodalmi, prédikációs kézikönyve két példányban (negyedik és ötödik kiadás, A46, A44), Jaime de Corella latin nyelvű, a gyóntatás gyakorlatáról szóló műve (C55) és a tridenti zsinat rendelkezéseinek 1737-es kiadása (Z54). Bejegyzéseiket nem egyformán írták: „Carmel. Discal: Convent: Neostadt:” (73. kép), „Conv. Neostad. Carm. Discal.”, „Conventus Neostadensis Carmelitarum Discalceatorum”.

73. kép: Bécsújhely, Sarutlan Kármeliták Rendháza

⁴⁰⁵ Knapp Éva: i. m. 120. p.

A zombori karmeliták is jelezték néhány kötetben, hogy a rendház állományába vették azokat. Ezek a bejegyzések a következő kötetekben találhatóak meg: egy olasz nyelvtankönyv második kötetében (Z82), a már említett karmelita szerző, Juan de Jesús Maria Stimulus compunctionis című munkájában (B6.25), Alfons Ligouri összegyűjtött műveinek egyik kötetében (Y2.28), egy 1733-as, a Bibliához készült konkordanciában (A612), Bonaventura Mayer egy művében (Z224), a spanyol jezsuita szerzetes, Jaun Eusebio Nieremberg⁴⁰⁶ horvát nyelvre lefordított munkája (Z213), Schödler természettudományos könyve (Z89), és egy latin, német és görög nyelvű ortodox katekizmus (A45), ebben a zombori szerb iskolai könyvtár pecsétje is megtalálható. (74.-76. kép) Timon Sámuel 1733-ban kiadott *Imago antiquae Hungariae* című munkájában (B6.20) pedig a ez felirat olvasható: „A zombori Kármelita testvéreknek emlékül szeretettel Catherine Dupont [...] Sombor, 1951. sept 24.”

74-76. kép: Zombor, Sarutlan Kármeliták Rendháza

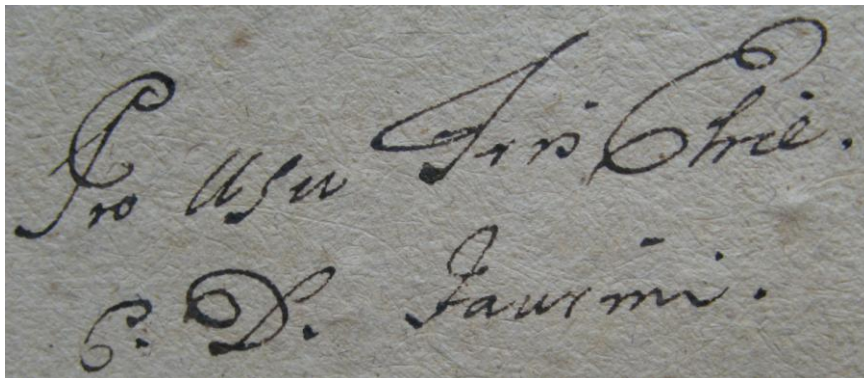
A piaristák osztrák rendtartományából is érkezett három könyv, Remigius Maschat 1762-ben kiadott művének három kötete (C313, C314, C315), ezekben a következő bejegyzés olvasható: „Pro studio Canonico Clericorum Regularium Scholar. Piarum Provinciae Austriae”.

170 tulajdonosi bejegyzés készítője nem azonosítható. Ezek közül néhányat említenék, akik azért fontosak, mert jelentős mennyiségű (nem csak 1-2) könyvet ajándékoztak a zombori karmelita zárda lakóinak.

Az első két bizonytalan kilétű adományozó egyike bizonyos Elias, akinek kéziratos bejegyzése a következő: „Pro usu Fris. Eliae C. D. Jaurin” (77. kép). Ő

⁴⁰⁶ Knapp Éva: i. m. 64. p.

Győrből érkezhetett a keszthelyi rendházba.⁴⁰⁷ Tőle összesen három kötet, Bourdaloue elmélkedései (Z31), Antonio Sandini egyháztörténeti munkája (Y3.4) és Pichler Candidatus jurisprudentiae sacrae című, 1727-es kötete (B513) található ma a zombori régi könyvek között.

77. kép: Elias

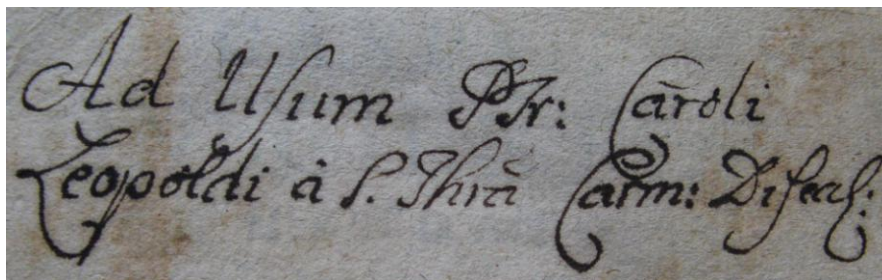
A második nem biztosan azonosítható, Gratianus nevű adakozó talán szintén keszthelyi karmelita szerzetes lehetett, aki 1930 szeptember 2-án már a kolostor lakója volt, és az 1933-as listában is szerepel.⁴⁰⁸ „Pro usu P. Gratiani” bejegyzése 16 kötetben, teológiai munkákban található. Ezekben a kötetekben azonban nem szerepel a keszthelyi rendház pecsétje, ezért nem valószínű, hogy a keszthelyi rendház tagja lett volna.

Megnehezítik az azonosítást a szerzetesek névfelvételi szokásai, amikor egy általuk kiválasztott szentről nevezik el magukat. Egy közismert és gyakran felvett név Avilai Szent Terézé, a spanyol karmelita apácáé, sok Teréztől elnevezett szerzetes ismert a német katolikus bibliográfiai lexikonban is⁴⁰⁹. Jó példa erre Carolus Leopoldus á S. Theresiae, akinek „Ad usum Fr. Caroli Leopoldi á S. Thrae. Carm. Discal.” (78. kép) bejegyzése négy kötetben olvasható (ebből háromban át van húzva a neve), ezek XIV. Benedek pápa Casus conscientiae (A3.5) és Paul-Gabriel Antoine erkölcteológiai munkájának néhány kötete (B2.19, A5.10, Y65).

⁴⁰⁷ Hitesy Ervin: i. m. 109., 190. p.

⁴⁰⁸ Hitesy Ervin: i. m. 109., 190. p.

⁴⁰⁹ Biografisch - Bibliographisches Kirchenlexikon. <http://www.bautz.de/bbkl/index.shtml> (2012. május 1.)

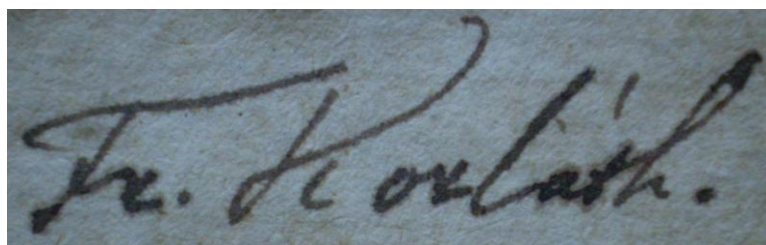
78. kép: Carolus Leopoldus à S. Theresiae

Dominicus a S. Placido páter pecsétet (79. kép) használt a tulajdonába került könyvek megjelölésére, ez Zomborban 7 kötetben fordul elő, ezek prédikációgyűjtemények Anton Wansideltől (Y5.8, Z110, Z120, Z2.10, B2.17), a kevés természettudományi könyvek egyike (Friedrich Karl Ludwig Schödler műve, Z89), Szvorényi Mihály József egyháztörténete (Z5.11), és egy görög nyelvtankönyv (Z11). Egy Placidus név előfordul a keszthelyi rendtörténetben⁴¹⁰, keszthelyi bejegyzés azonban ezekben a kötetekben sincs.

79. kép: Dominicus a S. Placido

A következő szerzetes Korláth testvér, akinek 16 kötetben szerepel a kézírása, „Fr. Korláth” (80. kép). Róla sejthetjük, hogy Győrött volt karmelita szerzetes, mert összes könyvében szerepel Győr tulajdonosi bejegyzése is.

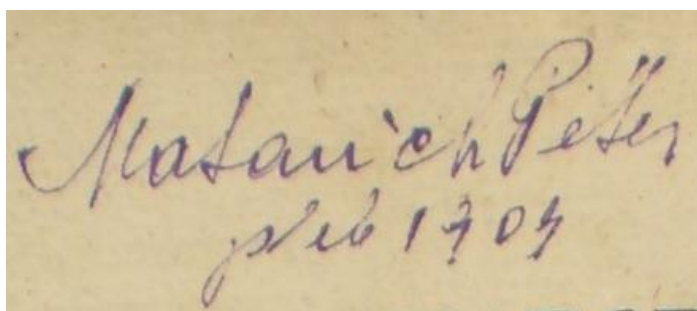
80. kép: Korláth testvér

---

⁴¹⁰ Hitesy Ervin: i. m. 109. p.

Matarits Péter neve 19 könyvben látható, hétféle névhasználattal: Petri Matarits, Matarich Péter (81. kép), Matarits Péter, Matarity Péter (82. kép), Petrus Matarich, Matarics Péter, Petrus Motarich. 9 bejegyzés mellett évszám is olvasható, ezek: 1850, 1851, 1852, 1903, 1904, 1909. Van köztük bajai és dályoki bejegyzés, és tudjuk még, hogy plébános volt a népes Matarich család tagja. Már a családtörténeti honlapon is ezt olvashatjuk: nem egységes a névhasználat, családonként és koronként változó a vezetéknév végén lévő hangzó (ć) leírása⁴¹¹. Az évszámok alapján az a Matarich Péter lehet a könyvtulajdonos, aki 1827. febr. 12-én született⁴¹². Egyik kötetében egy levél is található, Girk György kalocsai érsektől.

81. kép: Matarich Péter

82. kép: Matarity Péter

BEFEJEZÉS

Dolgozatomban a zombori sarutlan karmelita rendház régi könyveit próbáltam bemutatni, több szempont szerint is körüljárva az állományt.

Röviden bemutattam a karmelita rend történetét a világban, hazánkban és a ma Szerbiához tartozó Zomborban. Ezután az állomány elemzése következett. Először a kötetek nyelvi megoszlását elemeztem, ebből kiderült, hogy a latin (több,

---

⁴¹¹ Mataric (családtörténeti honlap). <http://www.mataric.com/csaladok.php> (2012. május 1.)

mint 660 kötet) és a német nyelv (több, mint 550 kötet) után a legtöbb (majdnem 70) kötet magyar nyelven készült el, ezután nagyságrendileg jóval kevesebb a horvát és az olasz nyelvű (15 és 11) kötetek száma. A szerb és a francia kettő - kettő, a héber, a szlovén és a lengyel nyelv pedig csak egy - egy kötettel képviselteti magát az állományban. Az időbeli elemzést - vagyis hogy a kötetek mikor jelentek meg - korfán mutatom be, mely a könyvek arányát évtizedekre lebontva ábrázolja.

Ezután egy általánosabb, rövid tematikus állományelemzés következik dolgozatomban, melyben először az állományban található Bibliákat (összesen harminc kötetet), majd a többi megjelenő témakört mutatom be.

Ezt a részt a szerzők bemutatása követi, ahol a hangsúly a karmelita szerzetes írók életén és tevékenységén van, illetve néhány híresebb szerzőt is bemutatok, akik nem a sarutlan testvérek rendjéhez tartoztak.

Dolgozatomban ezután a régi könyves állomány legtöbb kötetét megjelentető kiadót és nyomdászt mutatom be, teszem ezt tevékenységük, életük és - ha van - nyomdász- és kiadói jelvényük elemzésével.

Ezután dolgozatom legtöbb kitarast igénylő, legérdekesebb és ezért számomra legértékesebb része következik, vagyis a könyvek előző tulajdonosainak bemutatása. A legtöbb kötetet ajándékozó győri karmelita rendház történetét és Császka György püspök, majd érsek életét és az általuk adományozott könyveket elemzem, ezt az egyes azonosítható személyek - püspökök, papok, szerzetesek, vagy „csak” laikusok - , majd a további karmelita rendházak (például Szakolca és Keszthely), illetve más szerzetesrendek (például jezsuiták és piaristák), intézmények, plébániák bemutatása követi, akik szintén könyvek átadásával segítették a zombori karmelita rendház kulturális fejlődését. Ezután néhány nem pontosan azonosítható, de sok kötetet adományozó vagy azt használó („ad usum”) tulajdonos könyveit mutatom be.

Az állomány elemzéséhez két katalógust használtam fel. Az egyik a MOKKA-R, vagyis a Magyar Országos Közös Katalógus Régi Nyomtatványok tagozatának adatbázisa (<http://www.eruditio.hu/lectio/mokka-r>), melyben az Egyházi könyvtárakon belül a Zombori Karmelita Rendház teljes régi könyves állománya,

---

⁴¹² Mataric (családtörténeti honlap). <http://www.mataric.com/rgds/index.php?m=family&id=I342>

azaz az 1850 előtt megjelent kötetek leírása megtalálható, összesen 936 tétel. Ezt a katalógust 2006 óta a bajai Eötvös József Főiskola már volt hallgatói készítették és gondozzák azóta is. Az állomány rendbetételében és kötetek leírásában részt vettek: dr. Stohl Róbert, Polgárdi Péter, Bali Kinga, Terman Tímea, Farkas Edit, Szőke Zsófia, Vágó Dávid, Nagy Anna, Mayer Andrea, Várkonyi Endre, Juhász Helga Gabriella, Szabó Lajos Balázs, illetve jómagam (2008 óta). A munka a Szegedi Tudományegyetem, azon belül dr. Monok István tanár úr, az Országos Szécsényi Könyvtár főigazgatója, majd az egri Eszterházy Károly Főiskola és a Szegedi Tudományegyetem egyetemi docense megbízásából készült el, az egész projekt levezénylője pedig dr. Stohl Róbert, az Eötvös József Főiskola főiskolai adjunktusa, majd az egri Eszterházy Károly Főiskola oktatója. Utóbbi a sokéves munka gyümölcsét egy még kéziratban lévő, A Zombori Kármelita Rendház 1850 előtti nyomtatványai című katalógusban is összeállította, mely katalógust szintén felhasználtam a rendház régi könyveinek elemzéséhez.

Dr. Monok István és dr. Stohl Róbert mint konzulensek segítettek, hogy dolgozatom elkészülhessen, ezúton köszönöm nekik a közreműködést.

IRODALOMJEGYZÉK

1. A magyar hadserege katolikus tábori lelkeszei 1848-1849-ben.
<http://www.ktp.hu/index.php/in-memoriám/1046-a-magyar-hadsereg-tabori-lelkeszei-1848-1849-ven> (2012. május 1.)
2. A Zombori Kármelita Rendház 1850 előtti nyomtatványai, összeáll. Stohl Róbert, előszó Csesznegi Viktória - Stohl Róbert, kézirat, Szeged, 2012.
3. A-I-19 Inventarien der in Hungarn aufgelassenen Klöster.
<http://www.arthist.mta.hu/index.php?page=repertoriumok&bla2=20> (2012. május 1.)
4. Antal (kármelita páter): A győri kármelita-rendház kétszázéves története. 1697-1897. Győregyházmegye Nyomdája, Győr, 1897.
5. Bakos Rafael OCD: Terézi Kármel. 100 éves a magyar rendtartomány. Magyar Sarutlan Kármelita Rendtartomány, Budapest, 2003.

6. Barbier, Frédéric : A könyv története. Osiris Kiadó, Budapest, 2005.
7. Bedy Vince: Győr vallásos életének multja. Győr, Győregyházmegyei Alap Nyomdája, 1939.
8. Beke Margit: Fejezetek az új- és legújabbkori elitképzéshez. A katolikus egyház szerepe a modern magyar értelmiségi elit nevelésében a bécsi Pázmáneumban : Akadémiai doktori értekezés. Budapest, 2010. 233. p.
9. Beke Tamás: Iskolanővérek Kalocsán.
http://www.kodolanyi.hu/nevelestortenet/?act=menu_tart&rovat_mod=archiv&eid=37&rid=1&id=336 (2012. május 1.)
10. Bibliotheca Laurenziana. A könyvtár története.
<http://www.bibliothecalorenziana.ro/index.php/a-konyvtar-toertenete> (2012. május 1.)
11. Bielitzky Károly (1813-1878) a zombori Városi Könyvtár alapítója.
http://www.biblioso.org.rs/karlo_bijelicki.php?lng=hu (2012. május 1.)
12. Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon
<http://www.bautz.de/bbkl/index.shtml> (2012. május 1.)
13. Borovszky Samu (szerk.): Magyarország Vármegyéi és Városai. Bács-Bodrog vármegye II. (3. kötet). Országos Monographia Társaság, Budapest, 1909.
14. Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Bács-Bodrog Vármegye II. kötete. Légrády Testvérek Könyvnyomdája, Budapest, (1909).
<http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0003/0.html> (2012. május 1.)
15. Bura László (szerk.): Meszlényi Gyula szatmári püspök 1887 - 1905. IDEA, Szatmárnémeti, 2008.
<http://www.bibliothecalorenziana.ro/regihonlap/konyvtar/images/konyvek/meszlenyi%20gyula%23100dpi.pdf> (2012. május 1.)
16. CERL Thesaurus <http://thesaurus.cerl.org/cgi-bin/search.pl> (2012. május 1.)
17. Császka György kalocsai érsek- 1826-1904. In: Vasárnapi Ujsag, 51. évf. 34. sz. 1904. aug. 21. 573-574., 586. p.
18. Császka György kalocsai érsek aranymiséje. In: Vasárnapi Újság, 47. évf. 39. sz. 1900. szept. 30. 645. p.

19. Császka György. In: A Pallas Nagy Lexikona.
<http://mek.niif.hu/00000/00060/html/023/pc002312.html>
20. Császka György. In: Vasárnapi Ujság, XXI. évf. 44. sz. 1874. nov. 1. 689-690. p.
21. Dézsi Lajos: A győri kármelita rendház könyvtára. In: Magyar Könyvszemle (Vegyes közlemények) VII. kötet, 4. füzet. Új folyam. 1899. október - december. 414. p. <http://epa.oszk.hu/00000/00021/00107/pdf/00107.pdf> (2012. május 1.)
22. Diós István: Szentek élete. II. kötet. Budapest, Szent István Társulat, 2009.
23. Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár. Könyvtártörténet. 3. korszak: 1820-
http://www.bibliothecaesztergom.hu/aboutus_history.html (2012. május 1.)
24. Farkas Imre. <http://www.szfvar.katolikus.hu/tortenet/puspokok/farkas-imre>
(2012. május 1.)
25. Ferenc József-nevelőintézet. In: A Pallas Nagy Lexikona.
<http://mek.niif.hu/00000/00060/html/036/pc003627.html#10> (2012. május 1.)
26. Fruchtbringende Gesellschaft. Digital exhibit.
http://www.lib.berkeley.edu/news_events/fbg/fbg615.html (2012. május 1.)
27. Gecse Gusztáv: A szerzetesség története. Seneca Kiadó, Budapest, 1995.
28. Gömbös Tamás: A Szerzetes és Lovagrendek Címerei és Viseletei. Tellér Kiadó, Budapest, 1993.
29. Hajnal Árpád: Az idén jubilál a zombori Magyar Polgári Kaszinó. In: Doroszló-Portál. 2007. márc. 12.
<http://doroszlo.net/modules.php?name=News&file=article&sid=3302> (2012. május 1.)
30. Hajnal Árpád: Százéves a Szent István-templom. Zomborban szerdán emlékeznek meg az államalapító királyról. In: Magyar Szó (közéleti napilap, online) 2004. aug. 7-8. <http://archiv.magyarso.com/arhiva/2004/aug/07/>
(2012. május 1.)
31. Halász Ferenc: Dunaszekcső az őskortól napjainkig (első rész).
<http://www.lugio.hu/regi/torten/helso.htm> (2012. május 1.)
32. Hitesy Ervin: Kis Szent Teréz első magyarországi szentélye: a keszthelyi Kármelita bazilika minor és rendház története. Kármelita Rendház, Keszthely, 2010.

33. Horváth József: Adalékok a Győri Streibig nyomda történetéhez. (Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár Helyismereti kutatási segédlete).
<http://www.kkkmk.hu/helyism/kutseged/nyomda.pdf> (2012. május 1.)
34. Igazgatók. <http://www.revai.hu/node/631> (2012. május 1.)
35. Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár: Újkori oklevelek: Érseki "perszonális oklevelek" jegyzéke. <http://archivum.asztrik.hu/leveltar/kfl8/oklevel.htm> (2012. május 1.)
36. Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár. A könyvtár története.
<http://konyvtar.asztrik.hu/?q=konyvek/a-koenyvtar-toertenete> (2012. május 1.)
37. Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár. Könyvtártörténeti kiállítás.
<http://konyvtar.asztrik.hu/?q=konyvek/3-tarlo-19-20-szazad> (2012. május 1.)
38. Katona Csaba: Ebenhöch Ferenc kanonok személyes iratai - egy pillantás a Győri Egyházmegyei Levéltár anyagára. In: Egyháztörténeti Szemle, 3. évf. (2002) 1. sz.
<http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/ebenhoch.htm> (2012. május 1.)
39. Kiss János - Sziklay János (szerk.): A katolikus Magyarország. A magyarok megtérésének és a Magyar Királyság megalapításának kilencszázados évfordulója alkalmából (1. kötet). Stephaneum Nyomtató Műintézet, Budapest, 1902.
40. Knapp Éva: Pietás és literatúra. Irodalomkínálat és művelődési program a barokk kori társulati kiadványokban. Universitas Kiadó, Budapest, 2001.
41. Koltai András: A levéltár története. (Egyházmegyei Levéltár, Győr).
<http://leveltar.katolikus.hu/index.htm?http&&&leveltar.katolikus.hu/gyor.htm> (2012. május 1.)
42. Krisch András: Francia megszállás Magyarország szabad királyi városaiban 1809. PhD disszertáció. PTE BTK, Pécs.
<http://www.idi.btk.pte.hu/dokumentumok/disszertaciok/krischandrasphd.pdf> (2012. május 1.)
43. Lakatos Andor : A Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye történeti sematizmusa: A Főegyházmegye 18-20. századi archontológiája és történeti névtára. Névtár, életrajzok. 1891-1904 - Császka György (1826-1904).

- <http://archivum.asztrik.hu/?q=oldal/1891-1904-csaszka-gyoergy-1826-1904>
(2012. május 1.)
44. Lakatos Andor : A Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye történeti sematizmusa: A Főegyházmegye 18-20. századi archontológiája és történeti névtára. Névtár, életrajzok. 1905-1910 - Városov Gyula (1846-1910).
<http://archivum.asztrik.hu/?q=oldal/1905-1910-varosy-gyula-1846-1910> (2012. május 1.)
45. Lakatos Andor et al. (szerk.): A Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye történeti sematizmusa: A Főegyházmegye 18-20. századi archontológiája és történeti névtára. Névtár, életrajzok. Vidákovich Nicolaus.
<http://archivum.asztrik.hu/?q=oldal/vidakovich-nicolaus>. (2012. május 1.)
46. Magyar Ferences Könyvtár és Levéltár. Enchiridion, Magyar rendtörténet.
<http://mfkl.ferencesek.hu/index.php?modul=dokumentumok&ut=I.%20Enchiridion/01%20Magyar%20rendt%F6rt%E9net&behiv=10%20Az%20egykori%20Kapisztr%E1n%20rendtartom%E1ny.htm> (2012. május 1.)
47. Magyar Katolikus Lexikon. I. kötet: A - Bor. Budapest, Szent István Társulat, 1993.
48. Magyar Katolikus Lexikon. XIII. kötet. Budapest, Szent István Társulat, 2008.
49. Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/> (2012. május 1.)
50. Mataric (családtörténeti honlap). <http://www.mataric.com/csaladok.php> (2012. május 1.)
51. Mátéffy Brúnó: A Karmelita rend története Magyarországon. (Magánkiadás), Székesfehérvár, 1996.
52. Meusburger, Bruno P. - Tichy, Gertrud: Lebensbild des Dieners Gottes P. Dominicus a Jesu Maria Ruzzola OCD (16.5.1559 - 16.2.1630). (Pfarre Wien Fünfhaus - Maria vom Siege, Bécs) 2010. (2. kiadás)
<http://mariavomsiege.at/files/1436.pdf> (2012. május 1.)
53. MOKKA-R. www.eruditio.hu/lectio/mokka-r
54. Muhi János: Zombor története. Kalangya-kiadás, Zombor, 1944.
55. P. Szeghy Ernő: Kármelita Könyvtár - Győri Rendház Könyvtára.
<http://www.eke.hu/index.php/gyjtemenyek/katolikus-egyhas/szerzetesi->

- koenyvtarak/87-karmelita-rend-p-szeghy-ern-karmelita-koenyvtar-gyri-rendhaz-koenyvtara (2012. május 1.)
56. Pallas Nagy Lexikona <http://mek.niif.hu/00000/00060/html/> (2012. május 1.)
57. Pannonhalmi Főapátság. A monostor története.
http://bences.hu/cikk/a_monostor_tortenete.html (2012. május 1.)
58. Radivoj Stokanov: A Bielitzky Károly Városi Könyvtár másfél évszázad előtt és után. <http://www.biblioso.org.rs/onama.php?lng=hu> (2012. május 1.)
59. RadixIndex: Adatbázisok családfa és helytörténet kutatóknak.
<http://www.radixindex.com/hu/adatbazisok/2/vezeteknev/noszlopy/keresztnev/> (2012. május 1.)
60. Rózsa Mária: Magyar könyvek Bécsben. In: Magyar Könyvszemle. 126. évf. (2010.) 2. sz. 255-261. p.
61. Simon Melinda: 19-20. századi kiadói jelvények. A jelvényhasználat elve és gyakorlata. PhD értekezés. SZTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola, Szeged, 2009. http://doktori.bibl.u-szeged.hu/987/5/Simon_Melinda_dolgozat.pdf (2012. május 1.)
62. Simon Melinda (szerk.): Kiadói és nyomdászjelvények. Szakirodalmi szöveggyűjtemény 2. SZEK Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2010.
63. Steinhofer Károly: A kassai könyvkereskedelem története. 1712-től a jelenkorig. Pallas Részvénytársaság, Budapest, 1907.
<http://mek.oszk.hu/10000/10077/10077.pdf> (2012. május 1.)
64. Stohl Róbert: Rendhagyó beszámoló egy szakmai gyakorlatról. In: Könyvtári levelező/lap 2006/9. sz.
65. Száraz Orsolya: Paolo Segneri művei Magyarországon. In: Magyar Könyvszemle. 124. évf. (2008.) 2. sz. <http://epa.oszk.hu/00000/00021/00378/Ksz2008-2-03.htm> (2012. május 1.)
66. Székesfehérvári Egyházmegye. Püspökök.
<http://www.szfvar.katolikus.hu/tortenet/puspokok/varosy-gyula> (2012. május 1.)
67. Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái.
<http://mek.niif.hu/03600/03630/html/c/c03018.htm>

68. Tokić, Dario: Carmel in Sombor. Karmelska Izdanja KIZ, Zagreb, 2005.
69. Tungli Gyula (szerk.): Pápai pedagógus lexikon. (Névtár). Pápa, Pápai Művelődéstörténeti Társaság, 1997.
<http://mek.niif.hu/00000/00061/html/03.htm> (2012. május 1.)
70. V. Ecsedy Judit: A könyvnyomtatás Magyarországon a kézisajtó korában. 1473 - 1800. Balassi Kiadó, Budapest, 1999.
71. Vasárnapi Újság. 32. évf. (1885) 45. sz.
<http://epa.oszk.hu/00000/00030/01653/pdf/01653.pdf> (2012. május 1.)
72. Vizmeg Bernardin: A zombori karmelita rendház története (kézirat).
73. Vizler Imre: Magyar Ispita templom, Győr.
<http://www.templom.hu/phpwcms/index.php?id=14,447,0,0,1,0> (2012. május 1.)
74. Winkler Pál: A kalocsai érseki kastély és főszékesegyházi könyvtár története. Árpád Részvénytársaság, Kalocsa, 1932.
<http://konyvtar.asztrik.hu/sites/default/files/letoltes/winkler/erseksegtorten-et.pdf> (2012. május 1.)
75. WorldCat Identities. <http://www.worldcat.org/> (2012. május 1.)
76. Zombor (1856-1919). Népiskolák. <http://archivum.asztrik.hu/?q=oldal/zombor-1856-1919> (2012. május 1.)
77. Zvara Edina: Libros habere. A szakolcai ferencesek könyvkultúrája a 16-17. századi Magyarországon. (doktori értekezés). SZTE, 2006. http://doktori.bibl.u-szeged.hu/538/1/de_3448.pdf (2012. május 1.)